

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 2 (443), February, 1985, Vol. XXXVIII

Редателе Колегія

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник
Члени Редакційної Колегії:
проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1985-ий РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	35 дол.	18 дол.	10 дол.	3.50 дол.
Австрія	600 шіл.	350 шіл.	200 шіл.	60 шіл.
Аргентина	1000 пез.	600 шіл.	350 пез.	100 пез.
Бельгія	1400 б.фр.	800 б.фр.	450 б.фр.	160 б.фр.
В. Британія	20 ф.	12 ф.	6 ф.	2 ф.
Канада	45 дол.	25 дол.	13 дол.	4.50 дол.
С Ш А	40 дол.	22 дол.	12 дол.	4 дол.
Німеччина	80 н.м.	45 н.м.	30 н.м.	10 н.м.
Франція	200 фр.	120 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	200 кор.	120 кор.	70 кор.	25 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкл.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАД-
КВА ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 2 (443)

ЛЮТИЙ, 1985

Річник XXXVIII

Зміст II-ої книжки

В пам'ять Патріярха Йосифа

— Гомілія Папи Івана Павла II виголошена під час св. Літургії 40-го дня по смерті сл. п. Блаженнішого Патріярха Йосифа	131
— Вірні в Україні про смерть сл. п. Блаженнішого Патріярха Йосифа	134
— Вислови співчуття з приводу смерті сл. п. Блаженнішого Патріярха Йосифа: Кард. Казаролі (Держ. Секр. Ватикану) — 135; Кард. Іван Марія Лустіжер (Архiep. Парижу) — 135; Кард. Франьо Кухаріч (Архiep. Загребу) — 136; Джуліо Андреотті (Мін. Зак. Справ Італії) — 136; Станіслав Гайдаш (Сенатор Канади) — 137.	
Богдан Лончина: Промова виголошена на тризні після похорону Патріярха	138
Мирослав Прокоп: Слово на Поминках у пошану сл. п. Патріярха Йосифа	139
Ольга Вітошинська: УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІЯРХ У СВІТЛІ ЧУЖИННОЇ ПРЕСИ	141

В 40-ліття з дня смерті

Слуги Божого Андрея Шептицького

— Соборне послання Ісрархії ПУКЦ	160
— Молитва за прославлення Слуги Божого Андрея	164
Інж. Т. І. Кудлик: СЛУГА БОЖИЙ МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ	165

— РЕЗОЛЮЦІЇ ЕПАРХІАЛЬНОГО СОБОРУ УАПЦ у В. Британії	171
---	-----

З фронту боротьби за УССД

М. Чирівський: МОСКОВСЬКІ ДИСИДЕНТИ І УКРАЇНСЬКА СПРАВА	175
Д-р (мед.) Р. Осінчук: ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРЯ ВЧОРА І СЬОГОДНІ	192
Володимир Лєник: УКРАЇНСЬКА ОРГАНІЗОВАНА МОЛОДЬ (Прод., 6)	202

З дому неволі

— Заяви Ю. Бадзя: Советська влада поносить відповідальність за голод — 210; СССР не є єдиною державою — 211; Юрій Бадзьо про політичні свободи і права людини — 212; його ж про Деклярацію Прав Людини і Заклучний Акт Гельсінських нарад і про нерівноправність української нації у складі СССР — 213.	
— В обороні Помісної УКЦеркви (Письмо о. Григорія Будзинського ред. «Вільної України»	215

Поезії з України

Борис Антоненко-Давидович: ПОЕЗІЇ (Закіпчення, 3): Лист у невідоме — 220. В тюрмі над ранком серед ночі... — 223, Наснився якось мені Київ... — 224. Не твій Пегає!.. Тобі б кобилка... — 224.	
--	--

Поезії закордонних авторів

Євген Маланюк: — СОБОР — 225; Леонід Полтава: МОЯ УКРАЇНА — 226; Петро Кізко: МЕНІ ТАК РАДІСНО — 227.	
--	--

Наука, досліді

Петро Одарченко: Т. Г. ШЕВЧЕНКО І УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ	228
Євген Крамар: АНТИ (Продовження, 12)	238

Огляди, рецензії, звідомлення

Валентин Боковський: «НЕВОЛЬНИЦЬКІ ПЛАЧІ»	250
— Конференція Європейської Ради Свободи	253
— Пожертви на Фонд Оборони України (Список 24) В. Британія	255

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

БЛАЖЕННІШИЙ ЙОСИФ ПАТРІЯРХ І КАРДИНАЛ

* 17.2.1892 — † 7.9.1984

«Отож заповітую вам усім: Моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі кожної людини українського роду і за весь Український народ і просіть Всемогучого Бога, щоб Він допоміг нам завершити нашу тугу за єдністю і наші змагання за церковне з'єдинення у здвигненні Патріярхату Української Церкви!»

(Зі Заповіту Блаженнішого Патріярха Йосифа)

В пам'ять Патріярха Йосифа

ГОМІЛІЯ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА II
ВИГОЛОШЕНА ПІД ЧАС СВЯТОЇ ЛІТУРГІЇ
СОРОКОВОГО ДНЯ ПО СМЕРТІ СВ. П.
БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

(Справлений і доповнений переклад з «Оссерваторе Романо»
ч. 242 (37.734) з 19-го жовтня, 1984 року)

«Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені, і я облегшу вас».

1. Дорогі браття і сестри! Ми зібралися тут, щоб цю жертву святої Літургії принести за упокій душі Кардинала Йосифа Сліпого, сорокового дня по його смерті, згідно з літургичною традицією Східньої Церкви.

Слова Христові, які ми навели з Матеевої Євангелії, це, сказати б, синтез довгого і повного страждань життєвого шляху дорогого Верховного Архієпископа.

Знаємо бо, скільки довелось йому зазнати труднощів і переслідувань. Але знаємо також і те, що ніколи не бракувало йому Христової потіхи. Протягом довгих негод каторжника, згодом і вигнання, постійною потіхою і піддержкою були для нього слова Божественного Учителя: «Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені!» Кардинал Сліпий завжди і єдино знаходив у Христі підкріплення, щоб стати людиною неподоланої віри, пастирем безстрашним, свідком героїської вірності, визначною особистістю в Церкві.

Сьогодні ми поминаємо його з особливими почуваннями і молимося за нього. Пам'ять про нього залишиться нестертою в анналах загальної та релігійної історії. Ми ніколи не зможемо забути його постаті — аскета та ієрарха, суворого і величного; ніколи не зможемо забути тих повчань, які він дав усім своїм життям.

2. Народився 17-го лютого 1892 року в селі Заздрість, у Львівському архієпископстві, у глибоковіруючій католицькій сім'ї. Священниче рукоположення прийняв Кардинал Сліпий у 1917 році. Ступінь доктора богослов'я осягнув він в Інсбруці, тоді прибув до Риму, щоб доповнити своє знання в університетах Анджелікум та Грегоріанум. В 1922 році повернувся до Львова і став професором богослов'я в духовній семінарії. Він заснував і редагу-

вав тримісячник «Богословія», став ректором семінарії, а в 1928 році назначено його першим ректором Богословської Академії і головою місцевого Наукового Богословського Товариства. Одночасно він теж віддавався душпастирській праці. Брав участь у різних унійних з'їздах. Написав багато праць на теологічні, філософські, літературні, історичні теми; також писав про мистецтво і церковне право. Дня 25-го листопада 1939 року був вибраний Єпископом з титулом Серрійської Церкви і призначений коад'ютором з правом наступника для Митрополита Шептицького. З його рук він прийняв єпископську хіротонію і став його наступником в кермі Архиепископства, 1-го листопада 1944 року, приймаючи також титул Галицького й Каменецького Митрополита.

Під час другої світової війни довелося йому зазнати прикрого надзору з боку окупаційних військ, бо з любов'ю і силою духа він захищав доручене йому стадо.

На жаль, у 1945 році закінчився перший період життя Кардинала Сліпого, що, напевно, був найкращим і давав повне задоволення, не зважаючи на болючі воєнні події, і почався період релігійного переслідування і засудів. Бо 11-го квітня 1945 року його, разом з чотирьома іншими Єпископами, арештували і засудили на 8 років в'язниці й каторжних робіт. Так ото розпочався для нього болючий шлях почерез дуже жорстокі табори примусової праці, разом з іншими звичайними в'язнями, які зазнавали гоніння. Після вісьмох років йому знову присуджено заслання на Сибір. Цей засуд поновлено в 1957, згодом же і в 1962 році. Прикро згадувати ту довгу Голготу, яку безвинний Архиепископ Митрополит, особистість великих вартостей і відповідальности, мусів терпіти з причини своєї християнської віри! Але правди не можна скривати: вона засвідчує про непохитну віру Кардинала Сліпого й остаточну й певну перемогу любови. Знаємо, що під час тих років ув'язнення й каторги йому вдавалося тайкома служити Євхаристію, знаходячи в Христі силу і радість, щоб з Ним і для Нього страждати для захисту і збереження віри в своєму народі.

Врешті, 1963 року, надійшов для Архиепископа Сліпого несподіваний день визволення. Іванові XXIII-му, як відомо, вдалося одержати для нього звільнення. Дня 9-го лютого 1963 року Архиепископ Йосиф Сліпий прибув до Риму, де прийнято його з великою любов'ю. Під час першої зворушливої зустрічі, мій попередник Іван XXIII, цитуючи слова «Наслідування Христа», сказав: «Щаслива та година, коли Ісус кличе від сліз до духовної радості!» (кн. II, гл. VIII).

Так ото розпочався третій період життя Львівського Архиепископа: далеко від своєї Батьківщини і своєї єпархії, але завжди

сповнений ревности для Церкви і для своїх співбратів, розсіяних по світі. Дня 23-го грудня того ж року, Папа Павло VI номінував його Верховним Архієпископом — титул, що надавав йому права та привілеї подібні як у Патріархів (див. Декрет про Східні Церкви, 10). Крім того назначив його членом Священної Конгрегації для Східних Церков і на Консисторії 22-го лютого 1965 року надав йому гідність члена Кардинальської Колегії.

В цьому останньому проміжку свого життя Кардинал Сліпий зберіг свій душпастирський запал і динамізм: брав активну участь в Соборі Ватиканському II-му; відвідав різні громади українців католиків, розсіяних в Європі, у Злучених Штатах Америки, в Канаді й Австралії. Він дбав про богословські науки, заснувавши Осередок Вищих Студій св. Климента, щоб живою і чинною втримувати славу релігійну й культурну традицію свого народу. В березні 1980 року він брав участь у Синоді українських католицьких єпископів.

Пом'янувши так покійного Кардинала Сліпого, треба було, принаймні стислими словами, накреслити головні етапи його життя, хоча драматичність його туземного життя, повного зворушливих подій, скривається у Божій таємниці. У Вінніпезі, в Катедральному храмі св. Володимира і св. Ольги я сказав: «Він, у трудному часі Української Католицької Церкви, зазнав багато терпінь і страждань, однак не заломився, але як герой достойно витримав».

3. З прикладу його життя виникає для нас повчання. Воно може послужити й нам, що ще верстаємо шлях життя, і також усій Церкві. А «Боже слово», що з такою вагомістю подається нам у нинішній святій Літургії, показує нам зміст і застосування.

Страждання мучеників, переслідуваних, вигнанців і безпритульних драматично ставить нам перед очі, що образ людської історії майже завжди глибоко схвилюваний і стурбований. Святий Павло твердить, що власне все створіння, склонне до падіння, стогне і страждає у страшних муках з надією, що звільниться з рабства тління й осягне славу дітей Божих. І зокрема ми, що прийняли первоплід Духа, терпимо в нашому серці, очікуючи об'явлення слави дітей Божих (див. Рим. 8, 10-23). Ці слова допомагають нам зрозуміти дійсність того начального розламу, відтручення — тобто «первородний гріх» — що в двох перших розумних істотах спричинив розлад у людській природі до такої міри, що вже більш не буде можливо цілком викоринити зі світу кукіль зла й усю тернину болю.

Але в надії ми спаслися! Це ж бо сам Дух заступається за нас стогами невимовними (див. Рим. 8, 26-27), дозволяючи нам зро-

зуміти, що існує «спасенний задум провидіння»: Ісус Христос, Син Божий, який воплотився, щоб нас спасти. Він прийняв страждання і смерть на хресті, щоб на себе взяти наші провини і цим повернути людству надприродне життя. В осередку людської історії, що є «історією спасення», на Голготі стремить Хрест і лунають Христові слова: «Переслідували мене — переслідуватимуть і вас» (Ів. 15, 20). «Блаженні ви, коли вас будуть переслідувати мене ради!» (Мт. 5, 11).

Ось суттєві правди, в які кріпко вірив Кардинал Сліпий, переконаний у тому, що, як писав св. Павло, «страждання нинішнього часу негідні майбутньої слави, яка має нам явитися» (Рим. 8, 18), в яких є і та основна благодать, яка нас закликає, щоб мати сильну віру в Христа: віру осяйну, але просту й довірливу. Це таїнство приймає вона як логічний наслідок Божого об'явлення. Це відважна й динамічна віра, але вона також лагідна й погідна, бо каже Ісус: «ярмо моє любе й тягар мій легкий» (Мт. 11, 30). Це та віра, що страждає і стогне, однак не заломлюється, бо має запевнення, що велика є нагорода в небі (див. Мт. 5, 12).

Дорогі Браття і Сестри!

Принісши цю святую жертву за Кардинала Йосифа Сліпого, ми молимо Господа за нього, роздумуючи над його геройською вірою. Ми молимо Діву Марію за переслідуваних християн в сучасному суспільстві, за наших братів українців, що в своїй Батьківщині, і за тих, що розсіяні по світі, за все людство, щоб кожний, на шляху свого існування, міг почути ласкаві й утішні слова Христа Спасителя: «Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені, і я облеблю вас!»

ВІРНІ В УКРАЇНІ ПРО СМЕРТЬ СЛ. П. БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

(УПБ, Рим) Поміщуємо уривки з трьох листів, які наспіли з України по смерті св. пам. Блаженнішого Патріярха Йосифа.

+ + +

«Вчора ввечером ми дізналися про смерть нашого Дідуса. Було нам всім дуже сумно, бо ми остали сиротами».

+ + +

«Напиши, які були останні слова Дідуса».

+ + +

«Вуйцю, дуже нам шкода нашого Татунця. Це наше сонце згасло. Усе ми чули, тільки не виділи. Сльози котились разом з Вами, тяжко було слухати пращальні слова. Важко все описати, можна тільки подумати».

ВИСЛОВИ СПІВЧУТТЯ З ПРИВОДУ СМЕРТИ СВ. П. БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

Ексцеленція Монс. Мирослав Іван Любачівський
Верховний Архієпископ Львова для українців
П'яцца Мадонна дей Монті, 3

Одержавши сумну вістку про відхід у вічність Емінінції Кардинала Йосифа Сліпого, незабутнього Верховного Архієпископа Львова для українців, висловлюю Вашій Ексцеленції і всім українським вірним співчутливі кондоленції у зв'язку з важкою втратою, і згадуючи зі зворушенням безстрашне свідчення християнській вірі, яке дав Покійний у своїм довгім священничім і архиерейським служінні, запевняю про мої молитви за його вічний спочинок.

*Кардинал Казаролі,
Державний Секретар*

Париж, дня 10 вересня 1984

Високопреосвященніший
Мирослав Іван Любачівський
Верховний Архієпископ Українців
П'яцца Мадонна дей Монті, 3
00184 Рим

Ваше Високопреосвященство!

Їх Блаженство Кардинал Йосиф Сліпий заснув у мирі Господнім.

Великі терпіння пережиті ради Євангелія і свободи чесної української Церкви уподібнили його до Христа Господа Нашого. Нехай на ньому сяє світло Його Воскресення.

Молячись за Їх Блаженство, я є в злуці з усіма братами української Церкви, а головно з Вами, що її унаслідуете для опіки.

Прохаю прийняти, Ваше Високопреосвященство, вислів моїх братерських почувань в Христі.

† *Іван Марія Кардинал Лустіжер,*
Архієпископ Парижу

Загреб, дня 19 вересня 1984

Високопреосвященнішому
Мирославу Іванові Любачівському
Архієпископові
П'яцца Мадонна дей Монті, 3
00184 Рим
Ваше Високопреосвященство

З приводу смерті Їх Еміненції кардинала Йосифа Сліпого складаю Вам особисто і дорогій Церкві України мої щирі співчуття.

Великий Архієпископ завершив свій земний шлях всеціло відданий Богові, повнотою посвячений ділам Божої Церкви, особливо для Церкви України, яка була довірена його пастирській любові. Він перейшов через численні проби, які носять печать мучеництва, заслуговуючи почесний титул Церкви перших часів мучеників: ІСПОВІДНИК ВІРИ.

Велику частину свого життя він міг тільки молитися і терпіти за свою Церкву. Тепер у вічній славі, його благочинна душа буде дуже могутнім заступником терплячої Церкви на землі.

Моя молитва долучується до Ваших молитов і до молитов Вашої Церкви, щоб Господь надав радість вічного блаженства своєму вірному слугі.

Прийміть, Ваше Високопреосвященство, свідчення моєї злуки в Господі і Його Пресвятій Матері разом з братерськими вітаннями для Вас і для Вашої Церкви.

Франьо кардинал Кухаріч,
Архієпископ Загребу

До Української Спільноти Святої Софії
Вія Бочча 478

Глибоко зворушений в душі еднаюсь з Вами в молитві і жалобі

у зв'язку зі смертю найдорожчого Кардинала, споминаючи велику особистість і героїчну віру, відданий

Джуліо Андреотті
Міністер Закордонних Справ Італії

Оттава, дня 10 вересня 1984

Їх Емінінція
Августин Кардинал Казаролі
Державний Секретар Святої Столиці
Ватикан, Італія

Ваша Емінінціє!

Я був глибоко засмучений вісткою про смерть Їх Емінінції Йосифа Кардинала Сліпого, великого католицького церковного мужа і мученика, який був улюбленим провідником українців католиків по всьому світі. Своїм стражданням і трудами за збереження віри він став символом страдної Церкви і великим надхненням для всіх нас.

Я бажаю висловити, через посередництво Вашої Емінінції, українським єпископам, духовенству і вірним мої найглибші співчуття у їхній великій втраті і скорботі. Моя дружина Наталія і я мали честь і були захоплені нашою візитою у Їх Емінінції у Ватикані і в Соборі Святої Софії в Римі. Ми невимовно цнимо його ласкавість і слова мудрости. Його пам'ять буде шанована многими повсякчасно.

Нехай душа його спочиває в мирі у славі Божій.

Відданий у Христі

Станіслав Гайдаш,
Сенатор Канади

Богдан І. ЛОНЧИНА

ПРОМОВА, ВИГОЛОШЕНА НА ТРИЗНІ
ПІСЛЯ ПОХОРОНУ ПАТРІЯРХА ЙОСИФА
В ДНІ 13 ВЕРЕСНЯ 1984 Р. В РИМІ

Блаженніший Патріярше,
Преосвященні та Боголюбні Владики,
Достойні Гості,
Жалібна Громадо!

Сьогодні ціла Українська Католицька Церква відпроварила з жалем на вічний спочинок свого Голову, свого першого Патріярха, Блаженнішого Йосифа. Він спочив далеко від своєї Рідної Землі, на чужині. Після майже 40-літньої мандрівки по різних сибірських таборах та по різних країнах світу — Господь покликав Його до Себе, тут, на римській землі, в осідку Христового Намісника.

Українські миряни, зокрема Українське Патріярхальне Світове Об'єднання та всі його складові частини, в імені яких мені припав сумний обов'язок попрощати нашого духовного Отця та Главу Помісної Української Католицької Церкви, переживають дні глибокого болу й смутку. Не стало між живими того, хто так вміло провадив корабель нашої Церкви по страшних розбурханих хвилях у другій половині ХХ стол., провадив його неустрашимо й певно до ясно визначеної цілі: до *єдності* всіх наших церковних одиниць в цілому світі з Матірною Києво-Галицькою Церквою в Україні, до відзискання всіх її втрачених прав як східної *помісної* Церкви, до власного *патріярхату*.

Не стало між живими того, хто, вийшовши із московської неволі, — змучений та ослаблений від довголітнього переслідування, — кинувся у вир праці й на цій римській землі почав доконувати чудес: проповідував, усвідомлював, організував, писав, будував, видавав твори, відвідував своїх вірних по всіх закутках землі, змагався за відзискання втрачених прав своєї Церкви. Його життя на чужині не було життям відпочинку, а життям гарячкової діяльності на користь Церкви та народу.

Тому то такий великий ентузіазм викликав він серед найширших кіл народу для справ нашої Церкви, в першу чергу для великого діла створення українського патріярхату. Він не завагався

порушити цієї справи на II Ватиканському Соборі, де запропонував піднести Києво-Галицьку Митрополію до патріархальної гідності; не завагався продовжувати акцію в справі цього патріархату серед найвищих церковних кіл Католицької Церкви; не завагався прийняти титул патріярха, хоч не знайшов прихильності в Ватиканській Курії до цієї справи.

Патріярх Йосиф відійшов від нас у кращий світ. Та його діла залишилися серед нас. Їх бачимо й подивляємо: собор, будівлі, монастир, книжки. Одначе, найбільше діло, яке ми одідичили від нього, це його ідеї, його ідеали — ідеал єдності нашої Церкви, її помісности та власного патріярхату. В імені українських католицьких мирян заявляю, що ми залишимося вірними його ідеалам і що будемо продовжувати змагання за їх повне здійснення. Ці ідеали незнищимі: колеса історії вже не можна завернути!

Висловлюю теж сподівання і віру, що наслідник Блаженнішого Йосифа на патріяршому престолі, Патріярх Мирослав, та Синод Українських Католицьких Єпископів, продовжуватимуть церковну лінію, яку заснував Патріярх Йосиф і твердо обстоюватимуть помісні права Української Церкви, піддержуватимуть її єдність в цілій діаспорі й продовжуватимуть старання за визнання українського патріярхату Апостольською Столицею аж до успішного їх завершення. Ми, миряни, будемо вповні піддержувати нашу Ієрархію в тому благородному ділі. Ми будемо завжди пам'ятати про великий заповіт Патріярха Йосифа, який він нам залишив, кажучи 2-го грудня 1980 року на закінченні Синоду:

«Будьте моїми послідовниками! Бережіть спадщину, яку я одержав від моїх світлих попередників. Бережіть її. Не віддавайте її в руки лукавих людей! Не сплямте її чужиною! Принесіть її ненарушеною у вільну нашу Церкву, у вільну нашу Україну».

Мирослав ПРОКОП

СЛОВО НА ПОМИНКАХ У ПОШАНУ СВ. П. ПАТРІЯРХА ЙОСИФА СЛІПОГО В РИМІ 13 ВЕРЕСНЯ 1984 РОКУ

Ваше Блаженство,
Високопреосвященніші і Високопреосвященні Владики,
Духовні Отці, Сестри,
Пані й Панове!

В імені Закордонного Представництва Української Головної Ви-

звольної Ради складаю глибокий поклін Покійному Патріярхові Йосифові, людині, яка завдяки своєму інтелектові, своїй візії, своїй відвазі, своїй залізній самодисципліні, своєму патріотизмові та жертвенності у службі народові, стала найвидатнішим українцем нашої доби. А в діяннях та історії Української Католицької Церкви цей Муж Провидіння створив нову епоху.

Я хочу зокрема підкреслити глибоку символіку пов'язання в особі Патріярха Йосифа долі українського народу та його прагматичної віри. Тут він йшов по слідах свого безсмертного попередника, Слуги Божого Андрея.

Сорок років тому наші брати й сестри на рідних землях і наша Церква стали перед вирішальним іспитом — бути чи не бути — і цей іспит склали бездоганно. В обличчі большевицької навали не вгнулися учасники підпільної і повстанської боротьби ОУН, УПА та УГВР, і цій навалі мужньо протиставилася ієрархія Української Католицької Церкви з архієпископом і митрополитом Йосифом Сліпим у проводі. Одні й другі спільно ділили долю в радянських тюрмах і концтаборах, одні й другі там завойовували собі пошану й признание чужинців. Своєю мужньою поставою супроти ворога Покійний Патріярх перекреслив нелегальний акт т. зв. ліквідації Української Католицької Церкви на батьківщині.

А за останні два десятиріччя на Заході Патріярх Йосиф провів боротьбу за тривалі духові, правні та матеріальні основи існування й росту Української Католицької Церкви та її патріархальної структури в рамках Вселенської Церкви та вивів проблему нашої Церкви на міжнародній форум.

Водночас цей український вчений і провідник народу поставив на сторожі наших прав науку й духову культуру, а з другого боку — громадську мужність, наполегливість, витривалість, розсудок і справжній патріотизм. Цим він дав нам вказівки того, що далі робити.

Хай Всевишній дозволить Їх Блаженству Патріярхові Мирославу, всій нашій ієрархії, духовним отцям і сестрам, і нам, вірним, гідно, у братському єднанні й послідовно продовжувати історичне діло великого сина українського народу.

Ольга ВІТОШИНСЬКА

УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІАРХ У СВІТЛІ ЧУЖИННОЇ ПРЕСИ

Довколосвітня подорож Блаженнішого, тоді ще Верховного Архієпископа і Кардинала у роках 1968-1970 зикликала великі зрушення серед українських громад та серед автохтонних мешканців країн українського поселення. Навіть у цих країнах, де українська громада маленька, приїзд Ісповідника віри звернув увагу державних чинників, а журналісти кинулися за інформаціями про нього, щоб їх використати у пресі. Ще більше зрушення постало у більших і великих наших скупченнях та їхніх країнах осідку, чия преса рясніла від світлин та статей про Кардинала Йосифа Сліпого. З другого боку — увага чужинних церковних і державних достойників, які з великою пошаною і сердешною гостинністю приймали українського Князя Церкви — вирвала була з байдужости чи отупіння наших людей, які в чужому середовищі поволі забували про свою Церкву і Батьківщину.

Багатство всесвітніх пресових відгуків на подорожі Блаженнішого піддало думку авторці цієї статті зібрати їх у збірник, і покищо обмежити часом 1968-1970 роками та цими країнами світу, в яких побував Блаженніший в тому часі, за винятком Італії¹.

Італія — країна, в якій опинився Блаженніший після звільнення з московської каторги і яку на запрошення Папи Івана XXIII вибрав собі на поселення. Від його прибуття до Риму в 1963 р., італійська преса нотує кожен його крок, кожне слово й імпрезу пов'язану з УКЦерквою, її ієрархією і мирянами — на еміграції, чи в Україні. Та і поза Римом усі міста Італії, усі її церковні й наукові установи при кожній нагоді наділюють Князя нашої Церкви різними почестями, запрошують з викладами, бажають його мати у президіях усіляких з'їздів, конференцій, конгресів тощо. Це у свою чергу відбивається статтями, світлинами й інтерв'ю в італійській, зокрема римській пресі. Ватиканський офіціоз «Оссерваторе Романо» не пропускав ніодної нагоди, щоб не помістити бодай рядка, а при більших подіях статті, та зокрема світлини чи то особи Блаженнішого, чи його ж з різними особами, чи врешті його твори: собор св. Софії чи будинок УКУ. Зайво до-

1. Праці Українського Богословського Наукового Товариства «Подорожі Блаженнішого Кир Йосифа VII», у світлі чужої преси (1968-1970), збрала Ольга Вітошинська, Рим-Париж, 1972.

давати, що кожне Різдво та Великдень нашого обряду завжди мали запевнену пресу перед, під час і після празника. Через те самого італійського матеріалу так багато, що його годі було вмістити у запланований збірник.

Обмежений часом і чужими мовами, згаданий збірник містить відгуки англійської, французької, німецької, еспанської, португальської, індійської та деякої слов'янської преси з цих країн, які відвідав Блаженніший у рр. 1968-1970: Канади, Америки, Колумбії, Венесуелі, Перу, Аргентині, Парагваю, Бразилії, Австралії, Нової Зеландії, Німеччини, Іспанії, Португалії, Англії, Франції, Австрії, Індії і Мальти.

У цих статтях чи скорочених переказах, або тільки уривках перекладених на українську мову, читач прочитає про те, з якою увагою, пошаною, а то і з побожним почитанням ставилися чужинці до нашого Патріярха. У кожній країні, де ступила його нога — і навіть там, де зовсім українців не було — його приймали найвищі державні і церковні достойники.

На нашу Службу Божу, яку правив Блаженніший у всій красі старо-українського обряду, кожна держава і кожна столиця відступали свої найвеличавіші святині. Кардинали й архієпископи країн і міст запрошували його замешкати у своїх палатах і резиденціях, і вважали для себе честю бути присутніми на нашій Архирейській Службі Божій.

Голови держав, прем'єри-міністри, голови соймів і сенатів приймали Блаженнішого на окремих авдієнціях із дотриманням офіційного протоколу, належного найвищим достойникам із презентацією гвардії, війська, з відогранням національних славнів та увічненням цієї події на спільній знімці.

Наукові і релігійні інституції різних країн наділяли Блаженнішого почесними докторатами, титулами професорів університетів та почесними головами установ, у яких Блаженніший студіював, чи якоюсь працею причинився до їхнього заснування чи росту.

Міські управи й провінційні уряди дарували йому золоті ключі міст та йменували почесним громадянином провінцій чи країн. Деякі поштові уряди — Аргентини, Німеччини, Австрії — прибивали у днях побуту Блаженнішого окремі печатки. Аргентінська печатка мала такий напис: «Візіта дель Карденаль Сліпий, 7 серпня 1968, Буенос Айрес» довкола гербу з кардинальським капелюхом.

Багато чужинецьких багачів вручували йому чималі датки на ці будови, які Блаженніший вибудував у рекордовому часі та з мистецьким смаком прикрасив на славу Християнській Україні в Римі.

На окрему згадку заслуговує прецінний дар сатровинної плащаниці, яка збереглася в еспанському монастирі оо. Венедиктинів у Монсераті в Іспанії, куди Блаженніший їздив, знаючи про її тамошнє існування. Ця плащаниця, подарована монсератським опатом, знаходиться тепер в музею УКУ та служить у Велику П'ятницю для чудового «виносу плащаниці».

Запросини Блаженнішого з викладами для Товариства св. Томи Кемпійського свідчать про те, як високо цінили чужинці його теологічне знання.

Таких і подібних фактів, засвідчених документами, можна б наводити без числа, бо вони записані чужинною пресою навіть у країнах без українців. У статтях про Евхаристійні конгреси у Боготі й Бомбею, куди Блаженніший товаришив Папі Павлові VI, писали журналісти, що «князі і принцеси радо перебували у культурному товаристві Кардинала», та що «біля нього на трибуні сиділа весь час принцеса Бурбон-Парма у Бомбеї».

Цитати усієї преси плянувалось подати у збірнику без коментарів. Вони зайві при цих найвищих похвалах, подиві й пошані, що їх висловлюють усі без винятку журналісти у щирому захопленні нашим Ісповідником віри як великим мужем богословії, науки і культури. Нерідко вони теж підкреслюють його величний і гармонійний фізичний вигляд. Годиться підкреслити, що майже в усіх статтях, репортажах і коментарях журналісти правильно називали нашу країну, наш народ і нашу Церкву — на цьому виразно настоював Блаженніший, і тільки дуже рідко трпалялася помилка при відрізнюванні українських і церковно-слов'янських відправ. Із епітетів, якими наділювали його звітодавці, можна виділити такі, як «виняткова індивідуальність», «непохитність характеру, розуму і відваги», «несамовита працьовитість», «помисловість та ініціативність», «глибоке розуміння мистецтва», при одночасній «подивугідній простоті й приступності, скромності, доброти серця і вибачливості до людської недосконалости». У багатьох статтях говориться про «історичну місію» Блаженнішого, осяяну «ідеєю українського патріархату», яка видається авторам найважливішою з усіх його починів. Адже, — підкреслюють вони, — УКЦерква найбільша і найчисленніша Східня Церква, яка «тільки з політичних причин ще досі цієї гідности не має, коли далеко менші громади давно її вже посідають».

При описах побуту Блаженнішого в їхніх країнах, чужинецькі журналісти давали теж вислів своїм спостереженням про звичайно добре зорганізовану українську громаду та зокрема про її велику любов і прив'язання, майже культ до свого Владики. Ці чужинці й не припускали, що незабаром, після його тріумфальних подорожей, деякі наші людиці, світські й церковні, намагатимуться

применшувати, а то і заперечувати велич і значення такої великої цінності для нашого народу, якою був український Ісповідник віри. Дивуватися цьому не приходиться: адже за «Осанною!» слідувало... «Распни!»...

А тим часом журналісти далі підкреслювали його невсипущу діяльність, зокрема ж для закріплення ідей свого великого попередника і вчителя — Митрополита Андрея Шептицького. Адже одне з перших видань УКУ, таке, здавалося б «не на часі» — це публікація величезного 15-томового твору А. Шептицького «Монумента Україне Гісторіка». Цей рукописний скарб коштував Митрополитові 40 років дослідної праці та мільйони лірів, бо доступ до неупорядкованих ще тоді ватиканських архівів був дуже важкий. А ці документи неоцінені для історії України. З них користатиме не одне покоління українських учених.

Хто інший зважився б на будову Українського Католицького Університету, що його мають усі культурні народи? І це для нашої еміграції, яка не доцільно вартості науки взагалі, а християнської зокрема. Зважилася на це людина, яка «гляділа ширше і бачила далі», як ми всі...

Ще перед своїми подорожами до наших скупчень, Блаженніший помітив, що на еміграції немає багато священників-громадян, озброєних солідним українознанням, без чого не можна виховувати ні добрих християн, ані добрих українців. І так, як Леся Українка на закиди Івана Франка, що молоді інтелігенти не просвіщають народ, — відповіла, що спершу треба цих інтелігентів виховати, бо може трапитися таке, що «буде кого просвіщати та не буде кому», — так і Блаженніший поставив «во главу угла»: виховання і навчання українського священника. І для цього, у першу чергу, збудував УКУ...

Що ідея УКУ була правильна, засвідчує факт, що вже під час подорожей виринула ідея заснування першої його філії в Аргентині, а далі інших м. і. в Англії, про що писала теж преса. Вона матиме чисельний підмурівок у місцевій українській гімназії у Буенос-Айресі, так, як у Римі постачає студентів для УКУ Папська Українська Мала Семінарія.

Блаженніший любувався у символах, що теж ствердили вдумливі журналісти. Тому він вибрав патроном УКУ св. Климента-Папу, людину на свій час високо освічену та пов'язану з українською історією. Св. Мошці, після мученичої смерті св. Климента, — прийняв князь Володимир Великий до Києва і зберіг їх у Десятинній церкві.

«Він був перший папа, про якого знаємо, що був і святий, і вчений», — говорив Блаженніший у своєму слові на відкритті УКУ,

яке записала італійська преса. «Тільки завдяки тому він міг мати вплив на коринтян та інших християн, бо неука і незнайка ніхто не слухає. . . Коли стояла у нас високо наука за Володимира і Ярослава, — митрополит Іларіон був уже світоч, і він не один, — тоді були ми сильні, могутні й мали значення у світі. А коли наука занепадала в удільних князівствах, то падала і Церква і Держава. . . Св. Климент навертав на християнство не лише простолюддя, але і вищі державні кола, а навіть кілька осіб з імператорського дому на Палаїтині. Це обурило цісаря Траяна і він заслав його в Україну над Чорне море. . . І так з'явився св. Климент з Божого Провидіння на українських землях, серед наших предків-скитів і грецьких колоністів. . . Христова віра вже була поширена на русько-українському Чорноморю і навіть глибше у краю. Її проповідував св. Апостол Андрій, званий грецькими істориками як «апостол скитів». . . Тому й немає причини починати християнство Руси-України аж від Володимира, бо воно ширилося і заникало, і знову відроджувалося, аж до Ольги, Ярополка і Володимира, коли остаточно християнство стало загально-державною релігією. Як видно, св. Климент мусів бути у великому і широкому почитанні в давній Україні та втішатися загальною популярністю, коли його головою благословили нововибраного Київського митрополита Клима Смолятича 1147 року, і коли наші князі били свої монети із погруддям св. Климента. . .»

Для західних журналістів символом є теж храм св. Софії у Римі, збудований тоді, коли храми св. Софії у Києві чи св. Юра у Львові вірним недоступні. Символіка св. Софії, — як пояснював Блаженніший, — подвійна: це Божа Премудрість, що має керувати всіми здоровими і розумними починаннями української еміграції, та це теж остоя української відрубності і своєрідності, як зразок східньої архітектури серед романського моря, з усією красою та пишнотою української візантики, яку так дуже посилює прекрасна мозаїка.

— Але, — стверджують журналісти, — символом став теж сам Кардинал Сліпий. Символом незламності, непохитності і вірності своїй релігії й обрядові, як теж надлюдської енергії, працездатності і рішучості, при великій ерудиції, вченості й непересічних інтелектуальних здатностях, не зважаючи на свій патріарший вік життя. Не даром він вибрав на патрона свого твору УКУ — «святого і вченого» Климента-папу.

У деяких країнах, зокрема у столицях, які відвідував Блаженніший у часі своїх подорожей 1968-1970 рр., відбувалися теж пресові конференції, організовані українцями цих країн, і на які громадно являлася міжнародня преса. Авторка цих рядків занотувала перебіг такої пресової конференції у честь Патріарха,

що відбулася у Парижі, і це звідомлення надрукувала українська преса². Ось цей звіт:

«Париж пам'ятає декілька українських пресових конференцій, між ними першу після війни з приводу Мирової конференції у Парижі 1947 року, згодом другу з нагоди Шевченкових роковин 1964 р. та названня скверу на бульварі Сен-Жермен «Сквером Тараса Шевченка». Проте ніяка з них не мала такого успіху та відгону у пресі, як остання, присвячена відвідинам Франції Первоієрарха УКЦеркви Кардинала Йосифа Сліпого. На неї зібралася дослівно уся французька та міжнародня, акредитована у Франції, преса і велика зала готелю «Лютетія» ледви могла їх усіх примістити із фото-радіо та телевізійними апаратами. Самих французьких журналістів було 47 і 10 українських — від щоденників, тижневиків і місячників та радіо- і пресових агенцій, паризьких і провінційних станцій. Закордонних кореспондентів з різних країн Європи, як теж «сателітних» — польських, румунських, мадярських, чеських та інших, навіть не можна було ідентифікувати. Мабуть до успіху і чисельности конференції причинився ще й цей факт, що її влаштовували спільно — Український діловий комітет та французька Професійна асоціація релігійних інформаторів, — відома і могутня установа.

Конференція почалася кілька хвилин після 17 год. у четвер 9-го липня 1970 р. — з хвилиною появи монументальної постаті нашого Князя Церкви, якого привітали присутні оплесками і повстанням з місць. Відкрив її Владика Володимир Маланчук французькою мовою, якою велася конференція, — представивши високого гостя як незламного в'язня московських концтаборів і тюрем, що не дався на приманку стати «московським патріярхом», чиєю «гідністю» хотіли його наділити. Він залишився вірним УКЦеркві, витерпівши 18 років знущань і тортур, від яких урешті звільнив його добрий Папа Іван XXIII в 1963 році. Далі Владика подав програму конференції: спершу буде доповідь Кардинала Йосифа на тему «Перспективи УКЦеркви та Східних католицьких Церков після Ватиканського Собору II», потому слідуватимуть запитання журналістів і відповіді Кардинала, а накінець роздавання необхідної літератури на цю тему.

Блаженніший прочитав свою доповідь літературною французькою мовою, почавши її постановами II Ватиканського Собору, у який Східні Церкви внесли багато нового, та причинилися до розвитку екуменізму завдяки своєму інтенсивному релігійному життю. Посилення релігійного життя особливо відчуваються в Україні, де віра заборонена, а 35 єпископів, тисячі священників і мільйони вірних ув'язнені і заслані. Сім мільйонів вірних-католи-

2. «Шлях Перемоги», «Свобода», «Гомін України» та ін.

ків позбалені будь-якої можливості релігійної практики, а 45 мільйонів православних постійно переслідувані. На еміграції два мільйони католиків і православних не мають твердої структури своїх Церков. Тому сам Доповідач особисто вніс на Ватиканський Собор II проект установлення Українського Католицького Патріархату від усіх українських архієпископів та єпископів на еміграції.

Кардиналова доповідь була коротка і прозора. Після її закінчення Владика Володимир просив ставити запитання. Зацікавлення темою серед журналістів було велике, то ж зразу зголошувалися до слова. Перші просили слова жінки-журналістки, яких цікавили зокрема переживання нашого Ісповідника у Сибірі.

Пані Мішель Леонар (Агенція Франс-Прес): «Чи маєте зв'язки з Україною, чи знаєте, що там діється?» Блаженніший: «Це делікатне питання, але відповідь проста. Адже маємо листи від рідних, численні туристи привозять інформації з різних міст і сіл України».

Пастор Рішар Моляр (протестантська преса): «Пригадую собі Ваш приїзд до Риму 1963 р., що нас усіх дуже хвилював. Просимо, скажіть нам за що, властиво, Вас переслідували?» Блаженніший: «Як митрополит УКЦеркви, таємно висвячений Митрополитом Шептицьким, я ніколи не міг би стати атеїстом, але теж ніколи не прийняв би цих «почестей», якими хотіли мене наділити».

Пані Алекс («Фігаро»): «Я чула, що московський патріарх дозволив тепер приймати св. Тайни з рук католицьких священників...» Блаженніший: «На засланні приходили до мене по св. Тайни православні християни різних національностей, не питаючи дозволу московського патріарха...»

Люсіян Говен («Просперіте» Монреаль): «Чи не можете ніяк співпрацювати з комуністами, навіть тепер у часі відлиги? Чи не могли б достосуватися так, як ми це робимо у Канаді під англійцями? Адже положення України подібне у цьому до нашого у Канаді?» (На залі протести і сміх). Блаженніший: «Коли б московські комуністи розуміли спільне життя так, як це робили перші християни, коли б вони не вміщувалися у духовне життя своїх підданих... Але так воно не є, бо московські комуністи не тільки не дозволяють на віру, але й за віру переслідують. Адже французький генерал де Голь вставлявся у Москві за християнами, щоб їх не переслідували...»

Польський журналіст: «Чи можете нам розказати про життя каторжників у Сибірі?» Блаженніший: «Не хочу такими страхіттями псувати вам доброго настрою».

Л. Говен: «Чи ваші емігранти робили натиск на уряд ССРСР, щоб він припинив переслідування?» Блаженніший: «Було багато спроб, навіть петицій до ОН, але ж це не мало найменшого успіху».

Пані Леонар: «Чи існують тепер єпископи в Україні?» Блаженніший: «Офіційно УКЦерква не існує, бо її влучили до офіційної московської православної церкви, але ж ніщо не може знищити справжньої Церкви».

Ярослав Гаврилук («Інформаціон католік»): «Просимо сказати нам дещо про Ваші заходи у справі українського патріархату». Блаженніший: «Весь український народ бажає собі завершення УКЦеркви патріархатом. Собор українських єпископів у Римі вручив Святішому Отцеві відповідну постанову. Я вірю, що мусять прийти до того, щоб українці мали свій незалежний патріархат».

Пані Леонар: «Які права Верховного Архієпископа і чому вони не вистачають? Чому єдність загрожена? Яке майбутнє УКЦеркви? Де мав би бути осідок патріярха? Чи це залежне виключно від Папи, чи теж від інших східних патріярхів?» Блаженніший: «Права Верховного Архієпископа такі самі, як патріярха, але титул патріярха більше відомий у світі. Надання патріярхату скріпило б УКЦеркву і дало б їй змогу пережити лихоліття аж поки Україна стане вільна. Традиційний осідок патріярха — це Київ або Галич, але це не конечне, бо, наприклад, вірмени мають свій патріярхат на Заході. Усі папи завжди звуться «римські», хоч деякі з них часом перебували в Авіньоні. Єдність загрожена, бо еміграційна Церква втратила зв'язок з Матірною Церквою, а також тому, що їй загрожує асиміляція через розсіяння вірних. Затвердження патріярхату залежить виключно від Папи і усі східні патріярхати, за винятком московського, підтримують ідею українського патріярхату і навіть інтервенювали у цій справі перед Папою».

Журналіст («Льом нуво»): «Чи ще досі переслідують священиків і єпископів в Україні?» Блаженніший: «Про це можна довідатися у самій советській пресі, яка пише про «покарання» священиків та єпископів, — ото ж переслідування тривають. Найновіші вістки приносять дані про ув'язнення єпископа Величковського, священика Бахталовського та багато інших».

Пані Алекс: «Про що говоритимете з українцями у Франції? Чи втримуєте зв'язки з іншими патріярхами? Яке ваше відношення до константинопільського і московського патріярхів?» Блаженніший: «Відбуваю поїздки до різних країн Америки, Канади, Південної Америки, Європи й ін., щоб нав'язати і втримувати зв'язок з нашими вірними. Вони майже всі з нашої колишньої Митропо-

лії. З Константинопільським патріархом у мене дружні взаємини, натомість не може бути мови про якісь зв'язки з московським. Адже він був схвалив знищення УКЦеркви! Ніякої приязні з Москвою не може бути. Навіть православні українці не в'яжуться з московським патріархом. . .»

Журналіст («Ле Монд»): «У Вселенській Церкві зарисувалася тепер криза. Чи в українській це теж відчувається?» Блаженніший: «У нас немає кризи, бо ми боремося за саме існування нашої Церкви. Ми теж не змінювали ніколи Богослужби, як це робила латинська Церква, що тепер виправляє ці викривлювання. Наші вірні прагнуть завершення структури УКЦеркви патріархатом, а в Україні — волі для Церкви й народу».

Проф. Люсіяні з університету в Бордо: «Я не журналіст, але щасливий, що можу Вас, Емініє, привітати як член Почесного комітету вітання Вас у нашій столиці. Я був у Вас на авдієнції у Ватикані, і потрясений Вашою особистістю. Завдяки Вам Україна виходить із підземелля на денне світло. У Франції знають тільки Росію, зрідка згадуючи узбеків і киргизів, і це все. Сьогоднішня пресова конференція — це знаменита нагода, щоб наші журналісти переконалися про існування інших народів в ССРСР. Чому, панове, не пишете про Україну? Чому не стараєтеся мати вісток про неї від самих українців? Шкода, що ви не їздите, як наші вчені, на міжнародні конгреси! Нас обурює те, що ви так фальшиво насвітлюєте тамошні факти. Зокрема про Україну пишете так, наче б там було все добре, та що нічого в ній не діється. А ви остовпіли б від здивування, коли б знали, як там бурлить! Тільки ми, вчені, студіюємо джерела і знаємо, чому там діються надзвичайні речі! Ось, наприклад, появилася капітальна книжка Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація». Чому її не студіюєте? Німці більше в курсі цих справ, як французи. Я хочу повернути вашу увагу до існування таких країн, як Україна, Білорусь, Грузія й ін. «Са буж ля ба» (там бурлить). України ігнорувати не можна! . .» (Його слова покрили гарячі оплески). Блаженніший: «Так, це правда, що західний світ ігнорує Україну. Але ж бо як мало знає Захід про справжню Московію-Росію, або Китай! Але я вірю, пане Професоре, що французькі учені з їхнім світлим, картезіанським розумом самі дійдуть правди і скажуть її в публікаціях. Аналогічно говорили мені в Единбурзі, де я недавно побував: «Про Шотландію світ знає тільки два слова: «віскі» і «скач», — оце й усе».

Журналіст («Ля Круа»): «Чи маєте нові покликання на священників серед українців?» Блаженніший: «Українці, на щастя, ще не дуже зматеріялізовані, вони прив'язані до своєї Церкви і дбають про духові потреби. Так і виховують дітей. Недавно у Канаді висвячено 10 нових священників. Як на еміграцію — то це багато. . .»

Марешаль («Етюд католик»): «Коли в Україні зліквідували «Унію», то куди поділися її вірні? Чи вони залишилися поза Церквою, чи ввійшли до православ'я?» Блаженніший: «УКЦерква існує далі в Україні, але підпільно, як у перших часах християнства, у катакомбах. Хоч вона на зовні не проявляється, то як відомо з історії — християнства знищити не можна. Святі тайни дістають католики у православних священиків, але залишаються вірними УКЦеркві. Це все дуже «делікатні» питання і я прошу Вас, Панове журналісти, будьте обережні у ваших писаннях! . . .»

На цьому закінчив Блаженніший свою довгу дискусію з різнонаціональними журналістами, акредитованими у Франції. У цьому дуже вміло і влучно допомагав йому д-р Митрович, ставлячи не раз необхідну крапку над «і», якої з різних причин не міг поставити сам Блаженніший. Проте, після перекуски і напитків при буфеті, багато журналістів підходило знову до Блаженнішого задля знимки та додаткових уточнень. У міжчасі д-р В. Косик роздавав франкомовну літературу, зокрема ж окреме число «Ест-Европеен», присвячене тій події. Інші українські журналісти своїми відповідями роз'яснювали колегам складні українські проблеми, викликаючи між ними здивування, і навіть суперечки. Усе це підкреслювало успішність тієї надзвичайної пресової конференції, яка протягнулася далеко поза звичну годину.

Зразу ж наступного дня появилися статті на цю тему у щоденній і тижневій пресі.

Неменше зацікавлення викликала у чужинній пресі авдієнція Блаженнішого Кардинала Йосифа Сліпого у тодішнього президента Франції Жоржа Помпиду. Уся преса, наступного дня подала довшу чи коротшу вістку про цю подію, хоч журналістів там допустили тільки для спільної знимки. Після авдієнції у президента Помпиду, Французький Сенат запросив Блаженнішого на відвідини Люксембурзької палати, а згодом на велике прийняття для нього з українськими та французькими гостями, яке зробила міська управа м. Парижу. З тієї нагоди преса писала:

«Діловий комітет вітання Блаженнішого у Франції знав, що скромна паризька громада не може здобутися на багаточисельні здвиги народу. Ото ж це треба було надолужити українськими зв'язками з французьким, зокрема науковим світом, як теж заходами, щоб українського Кардинала прийняли високі державні кола. Висліди цих заходів перейшли наші сподівання і доказали зайвий раз мудрість біблійної поради: «Стукайте, і відчинять вам!» Її зокрема слід зятати українцям, які часто не мають відваги «стукати» і швидко знеохочуються невдачами. А тим часом бажання якнайкраще звеличати нашого Ісповідника віри і скоор-

динована громадська дія паризьких українців дали несподівані наслідки.

«У п'ятницю, 17 липня 1970 р., президент Франції Жорж Помпідю прийняв Кардинала Йосифа Сліпого на окремій авдієнції в Елізейській палаті з усіма почестями для чужинецьких достойників, із презентацією національної гвардії та дипломатичним церемоніалом», — писала вся французька преса. «Авдієнція тривала 25 хвилин, і в ній виявилось, що президент Помпідю не тільки ревний католик, але й добре ознайомлений зі ситуацією на Сході Європи та зокрема в СРСР. Щодо українських справ, то він знає про українську еміграцію у Франції, питався, як їй живеться, знає адресу паризького храму св. Володимира, як теж цей історичний факт, що Франція перша визнала Українську Народню Республіку, коли вона 1917 року проголосила свою самостійність. Тепер часи дещо змінилися!» — докинув Ж. Помпідю до цієї історичної згадки.

Зразу ж після цього прийшло запрошення від голови Сенату Алена Поера на таку ж авдієнцію, яка теж пройшла з великим успіхом, та тривала ще довше як у Голови держави, бо през. Поер знав багато про українські справи, в тому й про сучасну долю України під московською окупацією.

Та найширше писала преса про прийняття Блаженнішого і Кардинала Сліпого, яке влаштувала Президія Міської ради Парижу із невеликою участю українських та французьких особистостей, і куди була допущена преса і фотографі. Проте це не були перші наші відвідини у розкішній вітальні «Отель де віль», бо вже двічі гостювали в ній українці у часі Шевченкових роковин та йменування «Скверу Т. Шевченка». Але останнє прийняття з чарівною постаттю нашого Ісповідника було найкраще й найвеличавіше, бо український Кардинал зробив велике враження на голову Міської ради п. Франсуа Коле, який у своєму привітальному слові сказав таке: «Я щасливий вітати Мученика, який 18 років переносив злигодні і тортури, але своїх ідеалів не зрадив. Завдяки цьому — Українська Церква незламна. Треба тільки жалувати, що особи інших віровизнань заламалися, не витримали досвідчень і пішли на службу... Його Блаженство гуманіст, його діла збудовані на братній любові й головне: він вніс нового духа у Ватиканський Собор II, його поважали папи Іван XXIII і Павло VI. Він допоміг їм у соборових працях своїм великим знанням і досвідом. У Парижі святкують його приїзд не тільки українці. Французи клоняють перед ним свої голови, а Управа міста Парижу передає Їх Емінінції золоту медаль Міста Парижу».

Блаженніший відповів французькою мовою, переплетеною латиною: «Ми прибули сьогодні сюди, щоб подякувати Управі м.

Парижу за прихильність до українців. Місто Париж дало для вжитку українців-католиків старовинну церковцю на Сен-Жерменському бульварі, та йменувало сквер при цій церкві ім'ям найбільшого українського поета — Тараса Шевченка. Ці факти скріплюють приязні взаємини Франції з Україною, які датуються від приїзду й одруження Анни Ярославни з французьким королем Анрі I ще в 11-му столітті і тривають до сьогодні. Я сам писав багато про Францію, у якій перебував кількома наворотами. Після Першої світової війни працював у Вашому Католицькому інституті у Парижі. Наш єпископ Володимир Маланчук опікується тут українською екзархією, яку бажали б ми перемінити на єпископат. Існують у Парижі українські культурні центри: Бібліотека ім. Симона Петлюри, який загинув насильною смертю на паризькому бруку, та Наукове Товариство ім. Шевченка у Сарселі. Це, покищо, єдині амбасади нашої справи, які намагаються внести український вклад у культуру Франції. Ми не маємо медалі, щоб Вам подарувати, зате ж прошу прийняти книжку, яку написав італійський державний муж п. Андреоті й у якій багато світлин».

Пан Ф. Коле подякував за книжку та просив про дедикацію, при чому запитався, чи його донька, студіюючи московську мову, змогла б читати по-українському. На цю тему вив'язалася дотепна дискусія, у якій, при чарці шампанського, брали участь українці і французи, включно із журналістами.

Один із них розказував, як у Ленінграді прийшли до французького амбасадора кагебісти і казали швидко зібратися, бо на 10 год. замовлена Служба Божя у католицькій церкві. На це здивований амбасадор відповів, що він не звик ходити до церкви на наказ. . . Іншим разом привели французького дипломата оглянути якусь церкву у Москві. Коли ж він зауважив, що вона блистить від чистоти, то на це відповів провідник, не без іронії: «Адже ж до нас прибуває Де Голь за два тижні! . . .» Та найцікавіший і найактуальніший дотеп сказав фотограф: «Торговельний аташе французької амбасади у Москві їхав оглянути якусь промисловість у Сибірі. Прощаючися з дружиною, сказав: «Я не знаю, моя дорога, чи повернуся за тиждень, як зазначено, чи за 18 років — так, як Монсеньйор Сліпий! . . .» Це було саме під час виїзду Верховного Архієпископа Сліпого з Москви до Риму, і про те знав увесь дипломатичний корпус.

Біля буфету ми наткнулися на двох професорів, які замість вибрати собі перекуску з тарілки, яку терпеливо тримав перед ними лакей, завзято тиснули один одному руки. Це були проф. Жорж Люсіяні з Бордо і проф. Олександр Кульчицький зі Сарселю, — обидва почесні члени Комітету вітання.

— Пані, погратулюйте чимскоріше професорові Люсіяні! —

звернувся проф. Кульчицький до Марії Шерер, професора української літератури у Високій школі Східніх мов. — Уявіть собі, що він вивчав у своєму Університеті аж три катедри: української мови, літератури і цивілізації (культури). Від нового року тамошні студенти дістануть перші виказки для ліценції з українських предметів. Це великий успіх!

— Безперечно, — відповіла проф. Шерер, — адже ж у нашій «Лянґ з 'О», де я маю честь бути професором усіх трьох українських дисциплін, цього добитися дуже важко! Та це для мене може стати прецеденсом! Гратуюлю Вам! . .

— А знаєте що? — перебив її проф. Люсіані. — Я з великою нетерпеливістю і надією чекаю на приїзд Кардинала до Бордо. Я матиму свою сатисфакцію за всі труднощі, що мені робили. Бо під час прийняття у нашому Архиепископстві та відвідин у нашому Університеті, й зокрема у Слов'янському відділі, який маю честь очолювати, уся адміністрація та мої колеги аж очі повиваляють, бо такого гостя, як ваш Ісповідник, жоден із них не мав! Я переконаний, що його візита дуже мені допоможе у моєму факультеті!

Усі присутні цікаві були оглянути цю медалю, яку спеціально вибили на честь Блаженнішого. На ній вирита ціла історія Франції у 2000-ліття Парижу: нормани з кораблями, св. Люї та св. Женева, тортури св. Дениса, французькі королі, революції та війни 1648, 1789, 1830, 1871 та 1944 рр., паризька Сорбонна та б. ін. Усе це вміщене на малому квадраті з написом на відвороті: «Париж — Його Емінінції, Кардиналові Йосифові Сліпому, — 1970 р.»

Спільна світлина учасників із Ексцеленцією Мером та Емінінцією Кардиналом закінчила цю цікаву авдієнцію.

Такого визначного богослова й ученого, як Блаженніший Кардинал, не могли не зацікавити українські й французькі наукові установи. Він відвідав їх у кожному місті Франції, де перебував, і, звичайно, про це писала столична і провінційна преса.

У Парижі Блаженніший відвідав Єзуїтську бібліотеку на вул. Дис Севр, у товаристві о. Журнеля. Там знайшов він деякі примірники ще львівського передвоєнного «Богослов'я», та два цінні твори відомого Бопляна про Україну. 21-го липня ректорат Католицького інституту при вул. Асас приймав Блаженнішого на запрошення ректора Гавітмана і професорів літніх курсів, та показав багату бібліотеку Інституту.

На провінції, 15-го липня, під час Богослуження у цій саме катедрі м. Ліону, де в 14 столітті Київський митрополит Акерович промовляв на Вселенському соборі, Блаженніший у своїй пропо-

віді згадав про цю історичну подію. На жаль, в «Осередку св. Василя», де приймав його обідом монс. Моншальон, і де оглянув бібліотеку, він знайшов у ній тільки московські видання.

І врешті проф. Люсіані мав свою сатисфакцію, бо Блаженніший прибув до Бордо 30-го липня, де на летовищі вітав його від неprisутнього кард. Мазіє монс. Траверс та, очевидно, проф. Люсіані, декан Славистичного відділу зі своїми співробітниками. Своїм звичаєм, Блаженніший оглянув університетську бібліотеку, а зокрема український відділ, створений і постійно збільшуваний проф. Люсіані. Переночувавши у замку Монталямбер, Блаженніший подався до Байон у Піренеях, де саме тоді відбувався Літний університет під управою проф. Тулюзького університету Григора Гана. Там 1-го серпня він влаштував «Табле ронд» (круглий стіл), на якому Блаженніший вияснив студентам і професорам українські церковні та політичні проблеми. Слухачі з різних країн Європи, Азії, Африки й Америки слухали надзвичайно уважно цієї доповіді, та ставили різні додаткові питання, на які дістали короткі, ясні відповіді. У тому ж часі Владика Володимир, який товаришив Блаженнішому у поїздках по Франції, мав нагоду з'ясувати професорові жидівського університету у Єрусалимі, який випадково там знайшовся, нашу правду у дразливому питанні українсько-жидівських взаємин. На закиди жидівського професора про начебто погану поведінку українців за німецької окупації, Владика навів йому приклад Митрополита Шептицького, що самотній був автором відомого противбивчого послання «Не убий!» Про ці відвідини французьких провінцій писала місцева преса, бо крім згаданих, Блаженніший був теж у Ліль, Страсбурзі, Лізіє, Санліс й ін. більших і менших скупченнях українців.

Блаженніший не забув теж української науки, то ж між двома поїздками на провінцію подався до Бібліотеки ім. С. Петлюри, де зібралися українські вчені Українського Академічного Т-ва та Сарсельського Осередку НТШ. Привітав його проф. Павло Шумовський як найстарший віком, вказуючи на будинок української православної парафії, яка придбала його за німецьке відшкодування Бібліотеці С. Петлюри. І хоч не вдалося відшукати усього знищеного, то Бібліотека росте і розвивається, а українське громадянство її підтримує своїми пожертвами. Бібліотека, яка дістала призначення французької адміністрації й уведена до списку паризьких бібліотек, стала, виконуючи заповіт Головного Отамана, осередком української документації, яким користуються і чужинецькі дослідники. На це відповів Блаженніший: «Наукові установи — це осередок життя нації. Де немає науки й освіти, там занепадає національна свідомість і політичне існування народу. Сарсельське НТШ і ваша Бібліотека — ось ці культурні установи, які варті більше, як хмародери. Хоч еміграція у Франції небагата,

то зате культурна, як і ця країна, в якій ви живете. Треба висловити подив для вашої роботи, хоч її назовні не видно, бо ж Ви й не рахуєте на зовнішні ефекти. Бібліотека, зала сходин, читальня, наукові досліди — ось це робота гідна заповіту Головного Отама. Вона матиме сильний відгомін в Україні, бо це праця для майбутнього. Боже Вам помагай!»

Зацікавлення журналістів усім, що робив і куди їздив Блаженіший, було таке велике, що на бенкеті у честь нашого Кардинала 12-го липня 1970 р. у сальонах Лютеції ректор УВУ та голова Християнського Руху проф. Володимир Янів вважав необхідним у своїй промові відповісти на деякі їхні запитання, ставлені при кожній нагоді: «Чи існує криза в нашій Церкві?» Відповіддю є перш за все сама особа нашого Достойного Гостя. Хіба ж без сильної віри зміг би він був витримати 18 років знущань? І коли відбуваються в Україні щораз нові ув'язнення священників і вірних — то це свідчить про живучість віри в Україні. Вона, відновлена переслідуваннями, мала б дещо сказати Вселенській Церкві у цій моральній кризі, що заіснувала. . . Але для цього УКЦерква мусить бути сильна, скріплена патріярхатом, а на патріярха сам Господь визначив нашого Достойного Гостя! Провидіння спасло його завдяки нашим молитвам, але теж і політичним інтервенціям, з-поміж яких перші були французькі. Це маловідомий факт і не від речі буде тут його пригадати: 25 французьких інтелектуалів — католиків, протестантів і невіруючих, з чого 9 членів Французької Академії, — виготовили петицію про звільнення нашого Блаженства, а 113 депутатів усіх партій, за винятком комуністичної, приєдналися до неї. У цьому велика заслуга нашого проф. О. Кульчицького. Українці ніколи не забудуть цього французькому народові! І сподіваються, що таку ж підтримку дістануть заходи про український патріярхат. . .»

Від імені цих французів, що підписали петицію, промовляв проф. П'єр Паскаль: «Еміненція — це наслідник великого Митрополита Шептицького для того народу, що заключив унію з Римом, яка віщує майбутню злуку Церков. В особі українського Кардинала вшановуємо УКЦ і всіх її вірних».

Монс. Декам передає привіт від Архієпископа Парижу, та додає: «Після величавих святкувань сторіччя Тараса Шевченка у Парижі, сьогодні нова нагода для нас, щоб сказати словами поета «Вставайте, кайдани порвіть!» та «Борітеся, поборете, вам Бог помагає!» І закінчує: «Кардинал Марті вітає Ваше Блаженство і бажає йому «Многая літа» (останні фрази, добре виголошені українською мовою, оплескали всі присутні та відспівали многоліття).

Монсенйор де Прованшер вітає, як це зробив сьогодні на поро-

зі катедри Нотре-Дам де Парі, та дякує «за цю чудову св. Літургію», яку правив з українськими єпископами і вірними сам Еміненція Кардинал Йосиф Сліпий. «Дякую за Вашу присутність між нами! Уся наша симпатія для Вас і всіх українців, що прибули так громадно до нашої старовинної святині».

У відповідь промовцям, забрав слово Блаженніший, спершу французькою, а згодом українською мовами: «Від мене подяка в'язня-каторжника, який зазнав великого щастя сьогодні — правити українську Службу Божу у цій чудовій французькій святині! У ній пригадує собі цей Париж, який пізнав кількома наворотами. . . проживаючи 1926 р. у Венсен, а 1934 р. у Парижі. Мої дорогі українці! Здайте собі справу, що Ви тут репрезентуєте Україну та мільйони таких в'язнів, як я. Ви тут, як бачу, живете тим, чим ми там жили в тюрмі. Не забувайте, що Ви речники великого і славного колись народу, як це згадала пані Вітошинська про нашу княгиню і французьку королеву Анну-Ярославну. Це світла традиція, до якої слід нав'язувати, стаючи голосом страдальної України. А Україна не хоче померти! І коли наша мовчазна Церква не може промовити, бо вона «мовчазна» — то робіть це Ви! І хай Вам у тому Бог помагає!»

Про українське Богослуження у соборі Паризької Богоматері знову писала вся преса, як теж і про вечірній бенкет. Варта зацитувати хоча б найважливіше «Фігаро» з 13-го липня 1970 р.: «Незвичайна, хвилююча і пишна Літургія відбулася вчора у Нотре-Дам у Парижі, де кардинал Сліпий, Верховний Архієпископ УК-Церкви, правив Службу Божу за візантійським обрядом св. Івана Золотоустого, зодягнений у відзнаки своєї єпископської влади — у білу з золотом мітру, з патерицею у формі кадусея — перед заповненою по береги церквою українськими, французькими та іншими чужинецькими туристами-християнами. . . Біля хору зайняли місця всуміш українські і французькі єпископи, проповіді виголосили монс. Маланчук і о. Мішель Ріке, а на кінець українською і французькою мовами промовив Його Еміненція Кардинал Йосиф Сліпий».

Згадка про проповідника собору Нотре-Дам о. Мішеля Ріке вимагає уточнення, бо саме напередодні появилася його передовиця у «Фігаро» з 11.7. під дивним заголовком для священика-ісусовця, «Від Тамерляна до Леніна», а з тексту видніло його сприймання московської пропаганди за добру монету. Пишучи про «суспільство» у Советському союзі, о. Ріке висловив такі наївні думки, що аж дивно стає, як може богослов та інтелектуал так наївно сприймати підмосковську дійсність та так фальшиво інтерпретувати політичні факти. Ось декілька цитат: «Щоб ми не думали про методи і жахливі шляхи, якими воно встановилося. . . то це суспіль-

ство існує. Це мільйони людей, визволені від нужди і голоду (сік!), як теж від принизливої дискримінації (сік), що існує деінде між бідним і багатим. . . Невже християнин може сприймати без симпатії цей народ, який своєю комуністичною організацією зліквідував експлуатацію бідних — багатими? Усі три вони (Ленін, Тамерлян, Петро І) працювали для поєднання Європи з Азією, Сходу з Заходом, в одній політичній одиниці, респектуючи (сік) множество мов і культур. . .»

Очевидно, в Нотре-Дам та в присутності Ісповідника віри о. Ріке не міг повторяти своїх нісенітниць, тимбільше, що перед тим він поконсультувався з Українським комітетом. Тому у своїй проповіді він говорив більш-менш ось так: «Ми зійшлися тут не задля екзальтації (?), але для прослави УКЦеркви, яка причинюється до миру і єдності самою присутністю Кардинала у цій катедрі. Він свідок тривання української релігійності від св. Володимира, чий монументальний пам'ятник височить над Дніпром, та від св. Софії Ярослава Мудрого. До нас, до Франції, донька Ярослава Анна, королева Франції, привезла св. Євангелію, що знаходиться тепер у Реймсі. . . Берестейська унія приєднала частину українців до Риму. . . прийшли жертви. Такою жертвою став і кардинал Сліпий, що 18 років не захитався. Митрополит Шептицький був апостолом єдності. . . Він започаткував діалог навіть із нехристиянами». На це у своїй проповіді відповів Блаженніший: «У цій найкращій церкві світу, де ми сьогодні правили нашу Богослужбу, першим з українців відправляв Митрополит Шептицький, провісник єкуменізму і діалогу між християнами й іншими віруючими. Тому й наша вдячність кардиналові Марті, що ми могли спільно принести тут св. Жертву за Ваш добробут і щастя та за волю України».

Зацікавлення Блаженнішого слідами українських пам'яток, що вказують на давні зв'язки України і Франції, висловлені чуть не в кожній промові, — заставило Український комітет знайти час для поїздки до Санліського монастиря, уфундованого Анною Ярославною.

Вістка про поїздку Блаженнішого до Санлісу рознеслася швидко й зразу ж сформувався невеличкий почот священників із Владикою Володимиром та паризькими українцями, а на місці з'явилися професори зі Сарсело з дружинами та невідлучні французькі журналісти. Усі вони застали вже гурт наших людей з Нормандії, що якимсь чудом довідалися про подію, та вже встигли повідомити місцевих французів із мером міста п. Івом Карліє.

Блаженніший відправив у каплиці Службу Божу і Панахиду за спокій душі св. п. Анни, св. Володимира й Ярослава Мудрого та за всіх князів Української держави та виголосив проповідь такого

змісту: «Часто приїздив Митрополит Шептицький до Франції, куди його слідами ступаємо і ми. Чи може бути для нас святочніша хвилина, як оця, коли стоїмо отут, в обличчі нашої древньої історії? Майже 10 століть тому прибула наша княжна Анна зі своїм єпископом із Києва, щоб віддати далекій Франції своє життя. Сьогодні ми, її нащадки, правимо Службу Божу у цьому храмі, який вона збудувала, і ходимо по тих місцях, якими вона ступала. Сьогодні ніхто не може так приїхати з Києва, як тоді, коли не було ні залізниць, ані літаків. Княгиня Анна привезла св. Євангелію, бо вона шанувала свій обряд, підписувалася по-українському, бо знала, що походить із величного українського княжого роду. Своєї нації і віри ніколи не цуралася і не забувала. . . Дай Боже, щоб наші сьогоднішні відвідини. . . створили серед нас почуття єдності з нашим народом і Церквою!»

Останні відвідини Блаженнішого українських історичних пам'яток у Парижі відбулися із соборними панахидами на могилах Головного Отамана Симона Петлюри на Монпарнасі, Митрополита УАПЦеркви Полікарпа і генерала УНР Омеляновича Павленка на Пер Ляшез, що французькі журналісти назвали «гідними наслідування актами екуменізму».

Побут Блаженнішого у Парижі закінчився величним концертом у престижевій залі «Гаво». Побоювання Комітету, чи вдасться заповнити таку велику залю, розвіялися ще перед концертом. Яка магічна сила Блаженнішого притягнула великі маси українського народу, на диво чужинцям, — свідчить факт, що крім приїжджих із сусідніх європейських країн, прибували теж гості з-за моря, що в той час були на вакаціях в Європі й Африці, туристи з Югославії й Чехо-Словаччини, та зокрема студенти, що, ідучи на всілякі курси, влаштувалися так щоб на цей день бути у Парижі. Про «дефіцит» не могло бути мови. Навпаки, вся преса з подивом писала про «заповнену по вінця залю Гаво», та ще й «незвичною публікою, що розмовляла співучою мовою». Про надзвичайно вдалий концерт і не приходиться говорити: виконавці доклали всіх зусиль, щоб їхні точки вийшли якнайкраще. Чи то був відомий Візантійський хор проф. Антоновича, чи скромніший місцевий Віри Дратвінської, чи сольові точки співачки Євгенії Зарицької та скрипаля Аристида Вирсти, а чи врешті в другій частині танкові виступи молоді, які дали чарівну хореографічну картину «Різдво в Україні», чи спільне закінчення «Молитвою» із Запорожця зі солісткою Одаркою Мазурик, — кожна точка викликала захоплення французької публіки та наділювала гордістю українців, що наші мистці не посоромили українського імені ні у музичній і вокальній класиці, ані в народніх піснях і танках, невичерпаних скарбах української культури.

Обидва промовці: ред. Олег Штуль (українською мовою) та д-р Кирило Митрович (французькою) висловлювалися розумно, коротко і ясно, а кінцеве слово Блаженнішого у «живому образі» разом з хором та виконавцями, — було зразком класичної реторики: «Великий підсумок нашої спільної праці — українська Служба Божа в одній із найкращих церков світу, заповненій вірними, чудові наші хори, вдумливі проповіді французьких господарів... за що ми там молилися? За Україну! Короткий відпочинок опівдні дозволив нам зустрітися з французькими високопоставленими особами, і врешті це гарне закінчення, на якому варта було бути. Ми можемо будь-кому заімпонувати творчістю українського духа, виступами наших мистців і нашим спільним зусиллям. Цей день для мене — день гордості українського народу й його невмиручости. Дякую вам за це!»

Брак місця не дозволяє цитувати захоплених відгуків чужинної преси після цього величного паризького концерту. Проте цитованого досі вистачає для змалювання надзвичайного для Заходу — зацікавлення, пошани і подиву до українського Ісповідника віри і великого українського Патріота.

Увага, Читачі!

Пропонуємо дуже цінну працю
д-ра Д. ДОНЦОВА

« НАЦІОНАЛІЗМ »

третє видання, справлене автором.

Книга ця вперше появилася 30 років тому (Львів-Жовква, 1926) і мала величезний вплив на формування ідей українського націоналізму, який витворив новий тип українця — борця за українську державність, і пірвав цілий український народ до боротьби за волю.

Книгу перевидано заходами Української Видавничої Спільки в Лондоні (Велика Британія) при співучасті Ліги Визволення України в Торонті (Канада).

Сьогодні коли «Націоналізм» Д. Донцова не менш актуальний ніж 30 років тому, пропонуємо його найширшим колам українського суспільства.

Ціна примірника в твердій оправі — £5.00 або \$10.00.

Замовлення разом з готівкою просимо слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Road,
London, N.1., Great Britain.

В 40-ліття з дня смерти

Слуги Божого Андрея Шептицького

СОБОРНЕ ПОСЛАННЯ ІЄРАРХІЇ ПОМІСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

ВСЕЧЕСНИМ ДУХОВНИМ ОТЦЯМ, ПРЕПОДОВНИМ ЧЕНЦЯМ,
ЧЕРНИЦЯМ І ВІРНИМ
МИР І БЛАГОСЛОВЕННЯ!

«Праведник як фінік процвіте,
і як кедр на Ливані виросте».
(Пс. 92, 14)

Першого листопада 1944 року відійшов у вічність на 79-му році життя один із найвизначніших синів українського народу, Архипастир і Глава Української Католицької Церкви, невтомний Апостол святого з'єдинення Церков, справжній Слуга Божий прикрашений диядемою праведности й героїськими чеснотами, Митрополит Андрей Роман Шептицький. Сорок три роки держав він у своїх руках керму корабля Української Католицької Церкви в Західній Україні зі своїм глибоким умом і благородним серцем. Відійшов він до Господа по вічну нагороду, залишивши «своєю смертю... приклад відваги та пам'ятку чесноти» (2 Мак. 6, 31).

Останні слова цього Слуги Божого були: «Не почуєте більше мого голосу аж до страшного суду». Та хоч минає сорок років від дня його блаженної смерті в Господі, всетаки його архипастирський голос не перестає промовляти до вірних синів і дочок нашого народу, не перестає заохочувати нас до вірності Христові, Його Церкві та Батьківщині, бо це могутній голос Богом даного нам пророка двадцятого сторіччя. «Праведні повіки будуть жити, і в Господі їхня нагорода», — каже Святий Дух (Муд. 5, 15).

Тому саме ми, Владики Помісної Української Католицької Церкви, в сорокову річницю переходу у вічність незабутнього Первоієрарха Андрея бажаємо пригадати вам його євангельську праведність і заохотити вас до щирих й усильних молитов за проголошення його святим Вселенської Церкви.

Святі — то особи, що своїм життям, молитвою, жертвою, посвя-

тою і любов'ю уподібнились до нашого Господа так, що могли б сказати зі св. Павлом: «вже не живу я, а живе в мені Христос». Угодники Божі відтворюють у своїх душах образ Божественного Спасителя, стають немов другими Христами.

Деякі святі змалку відчували замилювання до боговгодного життя, як це бачимо також у Слуги Божого Андрія, а в цьому велика заслуга побожної його матері Софії, яка вціплювала в душу малого Романа (бо таке було хресне ім'я Андрія Шептицького) любов до Бога. Коли було йому п'ять років, Роман прослезився, слухаючи оповідання своєї матері про терпіння і смерть Ісуса Христа. На восьмому році життя він відмовлявся їсти солодощі, а на запитання матері, чому він це робить, Роман відповів: «щоб покутувати за свої гріхи». Святий Дух і Божі благодаті могутньо діяла в його палкій душі, а він слухняно і великодушно відповідав на цей надприродний поклик Божий. Він гірко розжалобився, коли його брати приступили до Святого Причастя, а він через дитячий вік не міг ще прийняти Євхаристійного Христа.

Роман Шептицький залюбки служив до Святої Літургії, навіть як студент університету. Листонош у Кракові при одній нагоді звітував графіні Софії: «Щодня вранці в п'ятій годині бачу його на Службі Божій, і аж душа радується, коли бачу молоду. . . людину, що молиться». Як молодий студент, Роман просив священика відслужити Святу Літургію в наміренні, щоб «у клясі закінчилися погані бесіди». Отець Заленський, який добре знав душу студента Романа, заявив, що «для нього немає нещастя, крім гріха», а таке наставлення душі родить святих, за словами Св. Письма: «Бога бійся і заповідей Його пильнуй, бо в цьому вся людина» (Прип. 12, 13).

Слуги Божі залюбки пристають з Богом на молитві, в молитві вони знаходять насолоду, в молитві вони черпають силу перемагати всі моральні небезпеки та здібність поступати на дорозі досконалости. Молитва була улюбленим заняттям Слуги Божого Андрія. «Я сильно переконаний, що якщо я не піду за голосом Божим, який кличе мене все більше і більше виразно до монастиря, я прогайную моє життя і занепокою ваше. Я знаю, що ніколи не знайду щастя десь інде», писав він до своїх рідних. Прислуховуючись до Христового поклику «іди за мною» (Ів. 1, 43), цей син заможних батьків, доктор права, людина феноменальних здібностей, перед котрою усміхалася світла життєва кар'єра, покидає все і в 1888-му році вступає до новіціату Отців Василіян в Добромилі. З апостолом Павлом він повторяв слова: «Я вважаю все за втрату ради далеко вищого пізнання Христа Ісуса, Господа мого,

ради якого я все втратив і вважаю все за сміття, аби лише Христа придбати» (Фп. 3, 7-8), бо «для мене життя — Христос» (Фп. 1, 21).

Не довго насолоджувався ієромонах Андрей монастирським спокоєм, бо в 1889-му році Боже Провидіння покликала його на єпископський престіл станіславівської єпархії, а два роки пізніше він став Архiepіскопом і митрополитом Львова.

«Я — добрий пастир. Добрий пастир життя своє за овець покладає», — каже Христос Стаситель (Ів. 10, 11). Митрополит Андрей вірно наслідував Небесного Пастиря Христа, віддаючи своє життя всеціло повіреним душам. «Церкву нашу і святий наш обряд я полюбив цілим серцем і справі Божій посвятив я ціле життя... Цілим серцем бажаю бути для вас добрим пастирем... Не знаю іншої любови, не знаю іншої ціли, не знаю іншої праці, не знаю іншого свого добра, як лиш хвалу Бога на небі, а на землі ваше добро», — писав Кир Андрей у своєму першому посланні до вірних і саме ці слова його віддзеркалюють його щире дбайливість про добро безсмертних людських душ.

«Наймит, який не пастир і якому вівці не належать, бачить вовка, що надходить, і кидає вівці та біжить геть» (Ів. 10, 12). Слуга Божий Андрей не залишав своїх овець в 1914 році, коли московські війська займали Західну Україну, хоч знав, що йому грозить небезпека. Його ув'язнили і два роки з половиною провів він на засланні, жертвуючи всі невигоди за Українську Церкву і за Батьківщину, кажучи: «Не півтретя року запроторення і тюрми, але ціле життя просидів би я радо в тюрмі, щоб тільки побачити свій народ свободним». Митрополит Андрей залишився також у Львові в 1939-му році, коли московські окупаційні війська вдруге зайняли Галичину. Що більше, він у своїй палкій любові бажав умерти, хотів стати мучеником за Церкву і за свій Нарід, як це вже читаємо в листі до Папи Венедикта XV в 1916-му році, і в іншому письмі до Папи Пія XII в 1939-му році, де він дослівно пише: «Я ще раз долучую прохання, яке я предложив Святішому Отцеві. Я просив і далі прошу, щоб його Святість... зволили своїм апостольським і батьківським благословенням мене назначити і делегувати на смерть за віру і єдність Церкви... Через мою смерть Церква не тільки нічого не втратить, вона тим ще зискає. Бо кінечним є, щоб хтось став жертвою цієї інвазії. Як пастир цього бідного народу, який так страшно терпить, чи ж не маю певного права вмерти за його спасіння?».

Так, Митрополит Андрей Шептицький — це угодник Божий, він здобув собі нерукотворний пам'ятник у серцях нашого народу.

Його життя жертви, покути, молитви, замилування до Святих Тайн, його терпеливість і прощення ворогам, його опіка над молоддю, його глибокі богословські письма створили чудову авреолу, яка окружає сьогодні його надземську постать. Папа Пій XII на пам'ятній авдієнції української громади в Римі сказав про покійного митрополита Андрея між іншим такі слова: «Його ім'я останеться назавжди благословенним у Христовій Церкві, що збереже згадку про його жертвенну працю для спасіння душ і його подвійну відвагу в обороні свого народу». Папа Іван XXIII перед відкриттям беатифікаційного процесу заявив: «Митрополит Андрей — це велика людина. Я його дуже високо цінив... Дав би Господь, щоб через його заступництво діялись чуда та щоб він скоро став святим». Бажанням Української Католицької Церкви й Українського народу є: **ПРОГОЛОШЕННЯ СЛУГИ БОЖОГО АНДРЕЯ СВЯТИМ ВСЕЛЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ!**

В небі є множество святих «від усякого народу і племен, і язиків» (Од. 7, 9), але з того непроглядного числа мешканців небесного Єрусалиму Боже Провидіння вибрало мале число праведників, які авторитетом Христової Церкви стали проголошені святими на землі, до них вірні засилають свої моління і їх Церква ставить нам перед очі як приклад до наслідування. Поки угодник Божий стане проголошений святим на землі, Христова Церква просліджує його життя, його письма (якщо такі він залишив), переслухує численних свідків про його праведність. Такий процес триває не раз дуже довгі роки. Беатифікаційний процес Слуги Божого Андрея почався у 1958-му році. Він дещо ускладнений тим, що не маємо ми доступу до митрополичого архіву у Львові, до його мощів, та годі було переслухати численних свідків про його праведне життя.

Тому ми звертаємося до всіх вірних з гарячим проханням у цю сорокову річницю його блаженної смерті, збільшити молитви за прославу Слуги Божого Андрея. В кожній єпархії, в кожній парафії, в кожній громаді належить щодня служити Молебні, Акафісти, Святі Літургії у цьому наміренні. Хай в кожній українській хаті члени родини спільно моляться, нехай це буде наша всенациональна молитва. Ми кладемо на серце кожного українця і українки цю важливу справу. Благаймо Бога, щоб в 1988-му році, тобто в Тисячолітній Ювілей Хрещення України Митрополит Андрей Шептицький став проголошений блаженним. Це було велике передсмертне бажання його наслідника Блаженнішого Йосифа, що мріяв діждати тієї хвилини прослави свого світлої пам'яті Попередника, якого волею держав керму нашої Церкви навіть у кайданах сорок років цього сторіччя. Маємо і в цій святій справі

сповнити волю Великого нашого Ісповідника. Проголошення Слуги Божого Андрея Блаженним Вселенської Церкви в 1988-му році буде найкращим дарунком Християнської України першого тисячоліття для її нащадків і її майбутности.

Благословення Господа нашого Ісуса Христа і любов Бога Отця і причастя Святого Духа нехай буде з усіма вами!

Дано в Римі
при храмі Жировицької Богоматері
і свв. мучеників Сергія і Вакха
у Празник Покрова Пресвятої Богородиці
1/14 жовтня 1984 р.Б.

+ Мирослав Іван
і Ієрархія Помісної
Української Католицької Церкви

МОЛИТВА ЗА ПРОСЛАВЛЕННЯ СЛУГИ БОЖОГО АНДРЕЯ

Господи, Ісусе Христе, Ти завжди нагороджуєш найбагатшими скарбами Твоєї безконечної Любови Твоїх вірних слуг за їх праведне життя, і то не тільки вічним прославленням у Твоєму небесному Царстві, але часто й тут, на землі, прославляєш їх за те, що вони з особливою ревністю трудилися для Твоєї слави і для поширення та закріплення Твого Царства між людьми. Покірно благаємо Тебе: Зволь прославити Твого вірного слугу Андрея Шептицького, який упродовж свого праведного життя був добрим Пастирем свого стада і великим подвижником Церковної Єдності не тільки в нашому українському народі, але й серед усіх народів світу, щоб усі були одно Христове стадо і щоб був один Пастир. Амінь.

Инж. Т. І. КУДЛИК

СЛУГА БОЖИЙ МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ В 40-ву річницю його смерті, 1944-1984

«Вірність традиції минулого є гарантією майбутнього!» — писав і заповідавав Папа Іван XXIII

Цього року (1984) сповняється сорок років, як зі світлою річницею історичного Листопадового Зриву зійшлася, у той же самий день 1-го листопада, сумна річниця смерті великого сина України, митрополита Андрея графа Шептицького. Згадуючи про смерть великого митрополита Андрея годиться згадати, що нещодавно український народ з великим смутком і жалем відпроводив на вічний спочинок свого першого Патріярха Руси-України Блаженнішого Отця Йосифа, який був гідним і достойним наслідником Великого Митрополита Андрея графа Шептицького.

У сороковий день, після смерті першого Патріярха Руси-України, згідно зі звичаєм Української Помісної Христової Церкви, весь мирянський люд на чолі з Головою Вселенської Церкви та Головою нашої Помісної Христової Церкви пом'янули спочилого Патріярха Йосифа своїми молитвами та жалобними сходами. Це був перший збірний християнський салют Ісповідникові Віри Христової, який за свою Церкву-Страдницю і свій народ був караний лютим і безбожницьким ворогом тюрмами та засланнями повних вісімнадцять років.

В цій хвилині перед нами виринають постаті двох великих мужів нашої Церкви-Страдниці, які з волі Всевишнього Творця держали керму нашої Церкви, та, як добрі Пастирі, вели українську націю крізь грізні бурі двох світових воєн до її великого призначення, і то так на рідних землях, як і в розсіянні суцїї. Майже ціле двадцять століття було ними сповнене та чергувалось безперерійною працею і боротьбою для прослави Бога та добра й слави української нації. Вони вміли віддати все, що Боже — Богові, а що людське — українському народові.

Перша світова війна принесла у своїй кінцевій фазі українському народові давно ожидау волю. Правда, українському народові не вдалося закріпити волі на довший час, та все таки, у висліді важкої боротьби, по зложенні великих жертв крові та життя, хоч на короткий час по всій Україні засвітило сонце волі та дихнуло

новим життєдайним духом. Важкий і нерівний був цей змаг, що його вела Україна під сильним напором переважаючих ворожих сил різного покрою та при дивній інертності тодішнього вільного світу, який, до речі, нас не розумів і часто діяв на нашу шкоду. Мимо всіх перешкод і насильств український народ дихнув вільно на своїй рідній землі, а паралельно з тим почали відроджуватися і утверджуватися в народі, віками приспана, національна свідомість і державно-творчий змисл.

Цей так різкий зворот переродження не міг пройти в народі мовчки повз таку важливу проблему, як рідна Христова Церква, яка повсякчасно була цупко зв'язана тісними вузлами з народом, і то за рівно на метрику, як і на різних поселеннях поза межами України. Це різко показалося в перші роки по великому зриві, коли так сильно розвинулася Церква під проводом митрополита Липківського. Тоді-то пробуджений до нового життя народ інстинктивно скидав насильно насаджений чужий намул і шукав свого рідного «Я». У той же сам час сильно розвинулася в усіх галузях українська наука, досягаючи дальших років «українізації».

Подібно, сильним полум'ям розгорівся вогонь розбудженого національного «Я» на Західніх областях України, які-то землі з ласки тодішньої можливої Європи припали новим окупантам, як Польщі, Румунії, Чехо-Словаччині, а деякі селища Мадярщині. Мимо рафінованих і вишуканих форм здусити та знищити всякі прояви українського національного життя в його зародку, досягнути це ворогам не вдалося. У розгарі самостійницьких стремлень і шукання свого «Я» не залишалася позаду й наша тоді греко-католицька Церква на чолі з великим митрополитом Андреем графом Шептицьким, що його народ заслужено прозвав і визнавав князем Української Церкви. Цей великий Муж нашої Церкви знав, що багато наша Церква вже зробила та як багато більше вона може ще зробити для добра та прослави українського народу. Тоді-то він задумує велике діло. В умовах польського гніту, коли правляча польська верхівка не допускала та обмежувала доступ українській молоді на високошкільні студії в державних школах, він на місце Духовної Семінарії розбудовує у Львові Українську Католицьку Богословську Академію на зразок давньої Могиллянської Академії в Києві, а в дальшому задумує перейти на повний Український Католицький Університет у Львові.

У цьому великому задумі очі князя Церкви падають на молодого та енергійного професора Духовної Семінарії о. Йосифа Сліпого, доктора богословії, що мав у той час уже своє наукове ім'я в Католицькій Церкві. У висліді, в 1925 році митрополит Андрей передає йому керму спершу Духовної Семінарії, а після реорганізації в 1929 р., Богословської Академії у Львові, а впарі з цим довіряє

йому виховання нового покоління ідейних священиків. Від того часу, особа о. д-ра Йосифа Сліпого тісно в'яжеться з працею та ідеями митрополита Андрея, аж до його смерті, коли-то керму над нашою Церквою всеціло перебрав, сьогодні вже покійний, Блаженніший Патріярх Йосиф.

Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький, будучи ще молодим василіянським ченцем у 1888 році, а потім станиславівським єпископом у 1889 році, а вкінці Києво-Галицьким митрополитом у 1900 році, зрозумів досконало, що попри його душпастирську працю, найважливішим ділом є з'єдинення Церков, бо як писав у своєму посланні: *«Діло з'єдинення Церков є Божою справою і відповідає бажанням самого Спасителя і Бога Ісуса Христа»*. А даліше в тому ж посланні митрополит пише: *«Тому-то і ми всі, і я разом з вами віримо в будуччину того великого і святого діла та надіємося, що прийде хвилинка, в якій зможемо обійняти усіх наших братів...»*. Цю святу та важливу справу об'єднання наших Церков і братів по крові, Слуга Божий митрополит Андрей доручив, як одне з важливих і невідкладних питань, своєму наслідникові, сьогодні вже покійному Блаженнішому Патріярхові Йосифові, який по цьому питанні був надійним послідовником Слуги Божого митрополита Шептицького. Сьогодні можемо сміло сказати, що згадані обидва Мужі нашої Церкви були Апостолами Єдності, яка нашому розбитому та розчленованому народові так конечно потрібна. *«В церковній єдності, — писав Слуга Божий митрополит Андрей, — будемо мати і силу і приклад, як повинна виглядати національна єдність»*.

Великий митрополит Андрей Шептицький, попри свою віддану працю для з'єдинення Церков, мав завжди на увазі ієрархічне завершення структури нашої Церкви, тобто створення нашого рідного патріярхату в злуці з Апостольським Престолом. Ця ідея випливала з нашої історії, а була це ідея Світлих Мужів церковного минулого. Її старалися здійснити два великі митрополити: православний митрополит *Петро Могила* та католицький митрополит *Йосиф Рутський*. Студіюючи добу цих двох наших митрополитів і роздумуючи над приверненням єдності в нашому народі та піднесенням його гідності серед народів світу, Слуга Божий Андрей Шептицький уважав, що створення українського патріярхату в злуці з Апостольською Столицею буде найкращою формою, в якій наша Церква зможе розвиватися і благородно впливати на весь народ. Про цю справу Слуга Божий Андрей писав: *«При відновленні Київської Митрополії в майбутньому, дасть Бог, і піднесенні київського престолу до достоїнства патріярхату ми будемо підпорядковані цьому патріярхові, коли цей патріярх визнає владу Вселенського Архиєрея, а тим патріярхом буде хтось із православних єпископів, а не наших»*. Як бачимо, митро-

полит Андрей виразно вказував, що не йдеться йому про особисту амбіцію, а лише про добро Церкви.

Єдність українського народу в одній Вселенській Церкві та підвищення цієї Церкви до гідності патріархату — це були дві, собі співзвучні ідеї великого митрополита Андрея графа Шептицького.

Сьогодні, в 40-ву річницю смерті великого митрополита Андрея, вірний його заповітам український мирянський Божий люд приносить йому в дарі рідний патріархат, що його створив, його гідний наслідник Патріарх Йосиф I, і то саме напередодні великих роковин — 1000-ліття хрищення Руси-України. Тож просім Всевишнього Творця-Бога, щоб Він допоміг українському народові об'єднатися, і щоб ми як діти великої української нації були — ОДНО! Одне Христове стадо та одна українська нація!

Провидіння Боже дало нам велику людину в особі митрополита Андрея графа Шептицького, який прийшов до нас у вельми важливий період нашої новітньої історії, саме тоді, коли Церква й нація потребували великих мужів. Був це час всестороннього ворожого наступу на всіх ділянках буття українського народу. Молодий Андрей граф Шептицький був високоосвіченою людиною, а при тому, як виказало життя, він знав наш обряд і віру прадідів до глибини її безцінних скарбів. Як великий богослов, науковець і патріот він боровся за давні права нашої Церкви та народу, а в Церкві за чистоту нашого східного обряду. Він послідовно виполював усе, що чуже та хитрощами було насаджено в наш старинний обряд, а треба знати, що Українська Церква на протязі довгих століть витворила свій питоменний стиль в обряді, архітектурі, співі, а навіть і в молитві та почитуванні Святих.

Про те, як митрополит ставився до справи латинщення нашого обряду, довідуємось із його послання «Про обряд», де він пише: *«Нашим батькам і перед, і після Замойського Синоду здавалося, що треба було їм якнайбільшим числом, хоч би й малих звичаїв і практик, зближатися якнайбільше до латинського обряду, щоб заслужити собі в латинників, найближчих сусідів, як і латинників у західних краях Європи та в Римі, на опінію правдивих католиків... Зачали появлятися друком «годзінки» до св. Онуфрія, Служби Божі до св. Антонія з Падуї і інших Святих. При Службі Божій зачали священники «Мир всім» подавати розкладанням рук, як при «Домінус вобіскуп», а руки побожно складати, як латинські священники, так, щоб пальці дотикались пальців. Замість поклонів (митання — моя примітка) почали приклякати при Службі Божій, а служебник переносити кілька разів з одного боку престолу на другий; закинено копіє, пересталося класти частинці в честь Богородиці і Святих, залишено уживання звізди, дискос прийнято у формі латинського, фелони пообтинано зі заду і з переду; замість пояса почали священники*

вживати шнурка, як монахи францішкани, стихарі прикрашувати коронками, щоб були подібні до латинських; руки почали вмивати перед убиранням, а Проскомидію правили без фелона».

Це лише декілька обрядових практик, що про них згадано в посланні, а треба знати, що митрополит Андрей увесь час свого володіння на Києво-Галицькому митрополичому престолі обороняв наш обряд і відновляв східні традиції в Українській Католицькій Церкві.

Хоч Слуга Божий митрополит Андрей мав багато клопотів з урядовими чинниками Римської Курії, а також з польськими церковними та державними чинниками, він не здавався, а надзвичайно гідно стояв на висоті своїх пастирських завдань і відповідальності, головню почував себе Головою, і то дійсним Головою всієї Української Католицької Церкви. Він діяв на терені своєї Митрополії, як і поза її межами, відвідував українські поселення в Європі та за океаном. Розуміється, він діяв звичайно в порозумінні з Римом, а якщо тут і там мав труднощі, тоді діяв на основі уповноваження Папи Пія Х, який ще в 1908 році признав йому слушність щодо юрисдикції Митрополита також і поза межами Галичини. Тоді-то Папа Пій Х сказав незвичайно важливі слова: "Utere iure tuo!", що в перекладі означає: «Користуйся своїм правом!» — значить правом, яке, — як ствердив у своєму рапорті після Другого Ватиканського Собору о. Ріцці, — було вище митрополичого, а часто перевищувало й патріярші права.

Після виїзду великого числа українців за океан, перед Слугою Божим митрополитом Андреем у всій своїй вагомості виринуло питання обслуги наших еміграційних скупчень своїми священиками, а пізніше і створення нових єпископств та двох митрополій у США й Канаді. Коли остаточно призначено єпископом Сотера Ортинського у США, з огляду на великий спротив латинської ієрархії, Рим дав йому обмежені права, тоді митрополит Андрей Шептицький порадив Владиці Сотерові, щоб він поступав як повноправний Владика, який з повною властю керує своєю єпархією і її вірними. Сьогодні історики та каноністи цитують це в канонічній праві як класичний випадок, примінення т. зв. правила-епікії, згідно з яким справа добра Церкви та спасіння душ стоїть вище, як писані церковні закони. У висліді доброї пастирської опіки маємо сьогодні за океаном українські єпархії, дві митрополії, Духовні Семінарії і велике число церков, шкіл, братств і газет. Цим Слуга Божий митрополит Андрей старався забезпечити своїх вірних на поселеннях найбільше потрібними та кінцевими для духовного та національного й культурного розвитку українських поселенців на далекій чужині, щоб зберегти їх від асиміляції і пропасті в чужому морі.

Важко в короткій доповіді розповісти про широку та всесторон-

ню діяльність Великої Людини, що її Боже Провидіння подарувало нам і наказало їй діяти на прославу Бога, його Церкви та добра української нації.

Цей великий Муж нашої Церкви вже на першому році свого митрополичого урядування відіграв велику роллю в боротьбі галицьких українців за свої права, людські права та за свій український університет у Львові. В найбільшому розгарі боротьби, в 1910 році, митрополит Андрей виголосив в Австрійській Палаті Вельмож (сенаті) промову, в якій заявився рішуче за оснуванням українського університету. Крім того, у своїх поїздках по Європі він веде розмови з визначними державними мужами та наставляє їх прихильно до державницьких стремлінь українського народу.

Своєю активною і всесторонньою діяльністю для добра українського народу, Слуга Божий Андрей стягає на себе дикую ненависть москалів і поляків, які карали його тюрмами та засланням. Перші ненавиділи його за змагання до одности з Вселенським Престолом, а другі не могли йому простити того, що він за голосом Божим повернув до віри прадідів і свого народу. *«Я русин з руського роду...»* — писав він у своєму посланні, будучи ще єпископом Станиславівської єпархії. Таким він залишився до своєї смерті, — *вірним сином Руси-України*. Він прийшов до нас, як святець, як Мойсей, щоб вказати нам велику та світлу мету, по якій українська нація повинна прямувати, щоб знайти щасливе туземне та потойбічне життя.

Слуга Божий митрополит Андрей був наскрізь праведною людиною і за це чекає його вічна нагорода в Божих хорах.

Молімся, щоб в Ювілей Тисячоліття Хрищення Руси-України весь український народ міг прославляти його Святим і просити його заступництва перед Богом, щоб наша Церква-Страдниця була прославлена, а народ наш жив у вільній, ні від кого незалежній, Українській соборній Державі!

* * *

(Цю доповідь Автор читав на Святочній Академії в Манчестері 4-го листопада 1984 року, яку підготувало УКПО у Великій Британії).

РЕЗОЛЮЦІЇ
ЄПАРХІАЛЬНОГО СОБОРУ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ,
що відбувся 17-18 серпня 1984 року, в Лондоні

І

Уже недовгий час ділить нас від історичного великого ювілею нашої Церкви й народу — 1000-річчя хрищення Руси-України. Тисяча років тому здійснилось офіційно в нашій древній Русі передбачення Св. Апостола Андрія, який провістив, що на горах Київських виросте християнське місто. Місто церков. Так і сталося. Київ — наш духовний центр, був світлом не тільки для наших предків, не лише для нашого народу, але й для інших слов'янських народів. Згадаймо лише славну Могилянську Академію. Світло Христової науки променювало на Сході Європи, не зважаючи на жорстокі війни, намагання ворогів поневолити, чи знищити наш народ. І як не трагічно, в новому, модерному ХХ сторіччю безбожний ворог погасив те світло, знищивши нашу Церкву, її Ієрархію, тисячі священиків, тисячі вірних. В огні й бурі жахливого воєнного удару двох потуг — брунатної і червоної — відродилась на недовгий час наша Церква, зазнаючи бруталного затиску зі сторони нового окупанта, який безжалісно спалював людей у церквах. І коли прийшов великий ісход, з країни сліз і крові, вихідці — Ієрархи, священики й вірні, вийшовши в чужину, в невідоме, винесли зі собою найбільший скарб — віру в Бога.

І на чужині, нам з Божою поміччю прийшлося або творити наше релігійно-духовно-церковне життя від початків у тих країнах, де не було українських давніших поселенців, або розбудовувати те життя там, де вже існували українські громади. Господь благословив нашу працю. Бо ж світло Христової науки, що хвилює погасло в Києві, променює тут серед нас, у вільному світі. Наша Церква — це справжнє Боже чудо. Сотні Божих храмів, величавий центр нашого православ'я — Бавнд Брук з його храмом-пам'ятником, семінарією, музеєм, бібліотекою, домом культури, цвинтарем-пантеоном, а далі Єпархії, парафії, церковні організації, молодь, багаті матеріальні й духовні надбання — усе це невичерпна криниця Божої благодаті, дана нашій Церкві для здійснення її місії, її призначення тут у вільному світі та її призначення місійного в майбутньому, коли знову Світло Христової науки засяє у нашому древньому Києві, вільному від ворогів-окупантів.

Божий Промисел зберіг нас, щоб ми здійснювали Його волю,

були активними свідками невмирущості Божої Церкви. Цей наш почесний і святий обов'язок ми повинні здійснювати продовж нашого життя, не зважаючи на різні труднощі, перешкоди, на ворожі зусилля і ворожий наступ на нашу Церкву, що ведеться відкрито й підступно, щоб послаблювати нашу Церкву. Тому й мусимо бути чуйні, мусимо протидіяти ворожим затилям, що будуть посилюватися, з уваги на близьке тисячоріччя хрищення Руси-України, а відомо, що російська Патріярхія робить широкі готування, щоб присвоїти собі цей наш ювілей.

Працюймо віддано для добра й розвитку нашої Церкви, щоб у 1000-річчя відзначення хрищення Руси-України ми належно показали світові, що наша Церква й нація живуть, що вони непереборні, бо з нами — Бог.

II

1. Єпархіяльний Собор сердечно вітає Блаженнішого Владику Мстислава, Митрополита Української Автокефальної Православної Церкви, Високопреосвященнішого Владику Архiepіскопа Анатолія, Високопреосвященнішого Владику Архiepіскопа Константина, Преосвященного Владику Володимира та бажає їм здоров'я, сил і витривалості в їхньому Архiepісському служінні Богу, Церкві й народові.
2. Собор вітає Блаженнішого Владику Андрея Митрополита Української Греко-Православної Церкви в Канаді та всіх Ієрархів тієї Церкви та бажає їм теж доброго здоров'я і всіх Божих благ.
3. Собор вітає Високопреосвященнішого Архiepіскопа Кантерберійського, голову Англіканської Церкви, Британську Раду Церков, і висловлює їм сердечну подяку за прихильність до нашої Церкви у Великій Британії та дружню допомогу.
4. Собор вітає Митрополічу Раду, Митрополіче Управління, новопосталий Комітет Української Автокефальної Православної Церкви для відзначення 1000-річчя хрищення Руси-України, вітає Отців Настоятелів, Парафіяльні Ради, Сестрицтво та всіх вірних УАПЦ.
5. Собор вітає сердечно український народ на Батьківщині й на чужині, зокрема вітає братів і сестер, що перебувають у в'язницях, концтаборах, психлікарнях, неволяться на примусовому засланні, терплять переслідування за віру Христову й любов до свого народу та своє бажання і дію для прискорення його визволення з-під терору безбожної московсько-комуністичної деспотії.
6. Учасники Єпархіяльного Собору клоняють свої голови в глибокій пошані св. пам'яті померлого Високопреосвященнішого

Владики Марка, Архiepіскопа Української Православної Церкви в Америці.

7. Собор вітає Її Величність королеву Єлисавету II, Її родину, британський уряд і всіх тих британських діячів, що підтримують українську національну справу та сприяють визвольній боротьбі нашого народу.
8. Собор сердечно дякує Ієрархам, Отцям настоятелям, Проводам українських суспільно-громадських установ і організацій та Парафіяльним Радам за привітання.

III

9. Єпархіяльний Собор особливо й сердечно дякує Блаженнішому Владиці Митрополитові Мстиславу за те, що благословив Преосвященному Владиці Володимирові сповняти обов'язки Лондонського Єпископа Української Автокефальної Православної Церкви, а тим самим наша Церква у Великій Британії оформилась у Єпархію, що зміцнило Її авторитет і місце в духовно-церковному світі — українському й чужому та дало Їй насагу до дальшого всестороннього розвитку й розбудови.
10. Собор стверджує, що в звітному часі, тобто від попереднього Собору, наша Українська Автокефальна Православна Церква у Великій Британії збагатилась новими духовними й матеріальними надбаннями; одержала статус Єпархії, має свого правлячого Єпископа — Преосвященного Владика Володимира, гідно відзначила 50-ті роковини великого голоду в Україні, спорудивши величавий пам'ятник жертвам цього страшного голоду, а теж і набувши дім-резиденцію для Владики Володимира. Все це великі надбання нашої Єпархії, за котрі ми вдячні Богу, нашим Владикам, Отцям Настоятелям, Парафіяльним радам вірним і українському громадянству, яке своїми щедрими пожертвами вможливило Єпархіяльному Управлінню здійснити всі ці величаві здобутки. Водночас, Собор висловлює теж сердечну подяку Єпархіяльному Управлінню за його наполегливу працю, яка увінчалася таким гарним успіхом у звітному часі.

IV

11. Єпархіяльний Собор прохає Отців Настоятелів, і закликає Парафіяльні ради посилити загальну працю і діяльність парафій Української Автокефальної Православної Церкви у Великій Британії, дбати про їхній всесторонній розвиток, приєднувати й активізувати молодь у парафіяльному житті.
12. Собор закликає здібних, молодих православних українців, головно студентів, студіювати богослов'я в семінарії Української

православної Церкви в Бавнд Бруку, щоб збагатити й зміцнити нашу єпархію новими священничими силами.

13. Собор прохає Преосвященного Владику Володимира, новообране Єпархіальне Управління, Отців Настоятелів і Парафіяльні ради звернути в новій діловій каденції увагу на Лігу Православної Молоді для скріплення її загальної діяльності, збільшення її активного членства та розглянути можливість скликати загальний з'їзд української православної молоді у Великій Британії.
14. Собор доручає Єпархіальному Управлінню провести в новій діловій каденції всі потрібні ремонтні чи інші праці в будинках Єпархіального Управління, чи біля них.
15. Собор доручає Єпархіальному Управлінню видавати далі журнал «Відомості» та забезпечити друкарню потрібним устаткуванням, для розгорнення її праці.

V

16. Собор доручає Єпархіальному Управлінню розглянути всесторонньо різні можливості і пляни врочистого відсвяткування 1000-річчя хрищення Руси-України та присупити до підготовки цього святкування.
17. Собор пропонує Єпархіальному Управлінню, щоб у відзначення 1000-річчя хрищення Руси-України видати друком історію Української Автокефальної Православної Церкви у Великій Британії, в її 40-річчя, що буде одним з пам'ятних і тривалих внесків нашої Єпархії у відзначення великого історичного ювілею нашої Церкви й народу.

Лондон, 18 серпня 1984 року

Резолюційна Комісія:

о. протопресвітер Сильвестер Богатирецъ
д-р Святомир М. Фостун
п-ні Катерина Костенко
п. Іван Пізюра

З фронту боротьби за УССД

М. ЧИРОВСЬКИЙ

МОСКОВСЬКІ ДИСИДЕНТИ І УКРАЇНСЬКА СПРАВА

І. Вступ

Какали старі римляни, що історія є учителькою життя, а Бернанд Шов, що вона є такою учителькою, яка ще ніколи, нікого, нічого не навчила. Одно і друге може частинно правдиве, але не цілком. Одних історія не одного навчила, а других нічого. І це все можна примінити до нашої теми промосковських сьогоднішніх дисидентів і сьогоднішньої української справи.

Коли на десятки років перед Першою світовою війною відмічувалося, що московський царський молох «на глиняних ногах» незабаром лопне і що прийде кінець російської імперії, російські ліві і ліберальні емігранти, яким неможливо було діяти в умовах царської поліційної системи, розгортаючи акцію нібито проти царського автократизму на Заході, все ж таки обороняли суть імперії і аргументували послідовно konieczність зберегти її перед розвалом і вдержати її на якихось демократичних, федеральних, республіканських чи злібералізованих основах. Про думку поневолених народів вони не питалися, бо вони самі рішали про майбутню долю цих народів.

Акція цих московських емігрантів була спрямована на створення на Заході русофільських сантиментів на випадок грядучого катаклізму. Це була немов би спонтанна маніфестація імперського самозбережного інстинкту для захорони «єдиної і неділимой Росії». Це була і перша спроба успішного «сполоскування мозків» західних політиків і дипломатів московськими імперіялістами «ліберальної» або «демократичної» масти.

І ось на наших очах відіграють москалі цю саму п'єсу на тій самій західній сцені, хоч в децю змінений обстановці і при змінених декораціях. Вони теж багато дечого і навчилися з історії «учительки життя». В ім'я імперського самозбережного інстинкту нова московська еміграція політичного характеру, т. зв. московські дисиденти, пускають перед очі західного світу й очі наївних

українських демолібералів, що вони ніби проти советської влади в ССРСР, але на ділі захищають усіми своїми силами ідею збереження російської імперії на майбутнє.

Це діється в час, коли вже немає сумніву, що Советському Союзові скоріше чи пізніше мусить прийти кінець. Це, мабуть, буде в наслідок або Третьої світової війни, або якогось іншого політичного катаклізму. Про це, мабуть, знають деякі советські вожді, як колись про кінець царської імперії знали деякі царські прем'єр-міністри і передбачали її кінець у жорсткій революції. Деякі сьгоднішні московські «дисиденти», як для прикладу, Амальрик, передбачали кінець советської імперії на наші таки вісімдесяті роки¹.

Зараз роїться від московських нібито антисоветських дисидентів на Заході — від Солженіцина, через Буковського і других до Зінов'єва. Яка їхня загальна характеристика? Вони проти «партократії» у ССРСР, але в основному заперечують існування домінуючої в партії ідеї російського імперіалізму. Вони гостро стають в обороні московського народу, який в ССРСР нарівні з іншими народами є «уярмлений» і «гноблений». Деякі московські дисиденти, як, наприклад, Зінов'єв, стверджують, що москвини в Советському Союзі гірше гноблені, ніж інші народи — азербайджанці, або українці. Вони гостро наголошують «людські права» для громадян ССРСР, але рекомендують не порушувати цілості імперії². Справа визволення неросійських народів — це, за словами Сахарова (архиєрея московських дисидентів «за людські права»), майже злочин.

Коли ж мова про ставлення до справи визволення України, то російських дисидентів на Заході і в ССРСР можна поділити на чотири групи: на тих, що право України на суверенність заперечують і ставляться до нього скрайне вороже, в тому вони співзвучні з старою російською еміграцією по Першій світовій війні, для яких по валуєвському указі «України нема, не було і бути не може»; на тих, що це питання зовсім промовчують; на тих, що це питання згадують, але як щось другорядне в аспекті «людських прав», і вкінці на тих, які колись згадували і одобрювали право України на самостійність, але сьгодні це право або заперечують, або промовчують в цілому контексті «оборони прав людини», немовби їм і не приходило на думку, що в рамках окреслених національних держав на румовищі ССРСР людина даної національності осягнула б у величезній мірі свободні особисті права, позбувшись чужого, тобто московського гнету у формі безоглядної русифікації за панування царів, а чи за панування московських большевиків.

II. Техніка фальшивої інформації

Джон Баррон у своїй книжці і своїх статтях широко розробляє советську техніку фальшивої інформації або дезінформації, як успішний засіб баламучення Заходу³. Зрештою, брехня є і засобом большевицької політики також всередині СРСР. КГБ є майстром у поширюванні фальшивої інформації через брехню, півправду, вигадки і перекручування фактів. Клясичним прикладом такої фальшивої інформації є цілий «рух за мир» і «рух за нуклеарне замороження» на Заході, контрольоване через КГБ.

Сьогоднішні московські дисиденти є вихованцями советської системи і метод фальшивої інформації. Це вони собі вповні присвоїли і цим свідомо, підсвідомо, а дехто і несвідомо послуговуються, тимбільше, що більшість із них є психопатичними імперіялістами і в ім'я збереження «святої матері Росії» вони мимоволі або свідомо йдуть за кличем, що «мета освячує засоби», а тому їм, в ім'я задержання імперії, вільно послуговуватися і брехнею.

А західня демоліберальна громадськість, серед якої здавен-давна покутує традиційне «москвофільство», сьогодні підсилене марксистським думанням і патологічним страхом перед нуклеарною війною, оцю фальшиву інформацію московських дисидентів готова прийняти за святу правду.

Доказом брехні і фальшивої інформації є, наприклад, заперечення Зінов'євим і другими будь-якої русифікації в СРСР, на що якслід вказує Ташкентська конференція із 1979 року й наступні закони Ради Міністрів СРСР і Рад Міністрів поодиноких «союзних» республік або інтенсивне посилення навчання російської мови по всіх республіках, як «мови дружби народів»⁴. Про виправлення навчання мов неросійських народів не має там навіть згадки. І тут ще як доказ російщення треба додати зменшення до смішного мінімум, наприклад, шкіл з українською мовою навчання в Українській ССР, палення бібліотек і архівів, зменшення періодичних і книжкових українських видань і т.д. Московські дисиденти цього ніби не добачають і послідовно заперечують російщення України та інших республік, та й примат в цих республіках російських імперіялістичних інтересів і економічного виписку.

Клясичним прикладом інспірованої советами фальшивої інформації, на якій виховувалися московські дисиденти, є фільм про російську православну церкву у Советському Союзі, що його показували в США двома наворотами на каналах 4 і 2 у липні 1983 і 1984 років, саме в час «Тижня Поневолених Націй». Фільм прославляв велич, духовість і свободу релігії у Советському Союзі, в чому немає крихітки правди. Але, технічно знаменито виконаний фільм, напевно збаламудив багато лібералів і наївних. Такою

є і техніка більшості московських дисидентів на Заході. Вони хоч в більшості московські імперіялісти, але своїми поглядами не вміщалися в советську систему, тому, переїхавши закордон, вони стали другим крилом советського політичного вахляру в захисті московської імперії побіч КГБ і советської пропагандивної машини. У цьому відношенні ці дисиденти вповні виконують положену на них місію органами КГБ, свідомі вони того, а чи несвідомі.

Мимоволі насувається тут історична аналогія. В ім'я будови імперії москалі послугоувалися різними кличами в різний час, які послідовно вели їх до їхньої політичної мети. В зарані московської імперії, щоб усправедливити свою загарбницьку політику, московські князі видвигнули клич «збирання всіх русских земель». Це й допомогло їм узасаднити їхню загарбницьку воєнну дію проти України і Білорусії, і спантеличити Захід у XIV і XV сторіччях. Згодом цей клич перестарівся і для підбудівки своїх імперіялістичних плянів Москва зробилася «Третім Римом» та зачала об'єднувати всіх православних. І це також їй пощастило. А навчившись з історії, у відповідний час напівмонгольська Москва захопилася за ідею панславізму, щоб усіх слов'ян загорнути під свою владу, і то в цей час, коли-то вона намагалася доценту зліквідувати українство у XIX сторіччі в найбільше жорстокий спосіб.

Згодом цей панславізм стратив свою атрактивність для імперської політики Москви і царат розсипався в порошок у висліді найкрасивішої революції в історії людства — в комуністичній революції. І знов, — яка іронія? Комуністична ідеологія, знищивши царат як символ московського імперіялізму, зараз таки стає засобом відбудови і поширення московської імперії⁵.

Сьогодні комунізм скомпромітований, в нього в СССР вже ніхто не вірить, і тільки поза Советським Союзом він іще вегетує, а перед СССР марево недалекої ліквідації. І от московські дисиденти, включно з їх вождем Сахаровим, захопилися за клич «людських прав» і в його ім'я намагаються рятувати імперію. Москва, яка якнайжорстокіше потоптала людські права в минулому і топче сьогодні, береться їх охороняти в майбутньому. Геніальне це лицемірство, яке в різні часи і різними засобами охороняло імперію, і яке сьогодні сповняє це саме діло.

III. Оборона людських прав

Солженіцин, Сахаров, Алексеева, Зінов'єв, Буковський та інші глибоко у своїх серцях є московськими імперіялістами, тобто вони за вдержання імперії. Воля других народів їм неважна і вони всі приміеншують значення «сепаратизмів» поневолених націй. Декотрі із них вигідно для себе ділять всіх українців на «га-

личан», тобто сепаратистів, і льюальних українців, які хочуть жити в дружбі разом з «русскими». Це робить Солженіцин та іже з ним.

Алексеева приходить до «геніального» заключення, а саме до того, що, мовляв, національні почування й амбіції шкодять змаганням в обороні людських прав у ССРСР, які є саодиоко важливі. Мовляв, націоналістичні почування поодиноких національних груп їх ділять і сепарують, і тільки боротьба за людські права може їх об'єднати, бо вона саодиока в ССРСР універсальна. Алексеева, підраховуючи дисидентські групи, ділить їх на релігійні і національні. Серед релігійних вона вчислює католиків (римо і греко-католиків), баптистів, адвентистів і суботників, а серед національних — татар, литовців, естонців, грузинів, українців і дру-гих, не приписуючи їм багато уваги й серйозности⁶.

При тому у саовому московському націоналізмі ці російські дисиденти домагаються, щоб у всіх виступах і писаннях чітко відрізняти советський режим від російського народу, щоб на цей народ не звалувати відповідальности за звірства «советської партократії», до якої, мовляв, входять українці, білорусини, грузини та інші. Що ця «партократія» служить передусім інтересові російського народу і російській імперіалістичній політиці, то про це московські дисиденти не говорять. Вони радше стверджують, що російський народ терпить нарівні, а може і більше ніж неросійські народи, але при цьому говорять також і про советський народ і советську спільноту. Тут правдиве і повне помішання понять і концепцій, що каламутять воду, в якій московські дисиденти надіються ловити свою рибу.

Співзвучно А. Сахаров і «малорос» П. Григоренко виступали і висловлювалися проти т. зв. національних пересудів. Сахаров, між іншим, сказав: «Оборона прав людини стає всесвітньою ідеологією, що об'єднує на гуманній основі людей усіх національностей і різних поглядів». І дальше він стверджує: «Я перекоаний в тому, що націоналістична ідеологія небезпечна і деструктивна навіть в її найбільш гуманних, на перший погляд, дисидентських формах», що «націоналістичні пересуди є в деяких росіян, але не тільки в них». Чи такі думки не повторюються у саовій інтернаціональній масті із висловами Леніна, Троцького або Сталіна? Чи Сахаров, а з ним Григоренко, не творять основ для «якогось четвертого інтернаціоналу»? Третім інтернаціоналом Ленін обіцував ушасливити людство, поневолюючи підбоями червоної армії одну країну за другою. Сахаров теж хоче здійснити в рамках ССРСР людські права, не допускаючи навіть думки про розвал Советського Союзу і здійснення цих прав на румовищах ССРСР в окремих національних державах. А національні аспірації поодиноких уярмлених народів «небезпечні і деструктивні»⁷.

Коли москалі, що належать до одної із найжорстокіших націй в історії людства, говорять про «людські права», то це ясно виступає як легендарний «Троянський кінь» (Timeo Danaos et dona ferentes). А, зрештою, говорити в СРСР про людські права, це так якби сліпому пояснювати різниці красок, або глухому — звуки різних інструментів.

Цікаво, що в тому відношенні Григоренко, який, правдоподібно, розгромлював Українську Повстанську Армію в околицях Станіслава, теж годиться зі Сахаровим, і теж бореться за людські права нібито в СРСР, опрокидуючи націоналізм і політичні аспірації поодиноких народів.

IV. Дисидентство Александра Зинов'єва

Александр Зинов'єв, типовий московський дисидент, вповні розкриває правдиве обличчя цього «дисидентства». У його писаннях і інтерв'ю повно лицемірства. Зинов'єв опублікував книжки і статті, де завжди заступає одні і ті самі принципи, хоч і зрізнічує їх часом у формулювці, у порядку їх важливості чи у прагматичності їхнього вжитку відповідно до потреби. Перш за все, він стверджує, що він одинокий розвинув таку «непомилну» наукову систему, яка є одинокоравильна в аналізі й оцінці совєтської системи. У своїй направду московській безличності він уважає, що хто з ним не погоджується, цей неправильний, а його ствердження і думки фальшиві у відношенні до совєтської дійсності. Іншими словами, Дж. Кенан, Z. Brzezinski, M. Dobb, I. Deutscher, не говорячи вже про других знавців совєтської системи, зокрема представників неросійських народів, це жодні науковці або експерти, а пересічні собі «дурачки». Тільки він, Зинов'єв, збагнув істину «науковою системою». Біда тільки в тому, що західні ліберали, читаючи і слухаючи його, можуть легко повірити його «науковій системі», бо вони завжди готові повірити противникові, сумніваючись у себе самих і відкидаючи власний, західний науковий об'єктивізм.

По суті речі т. зв. Зинов'євська «наукова система» не є науковою, але звичайною діалектикою виправдання всього, що йому хочеться виправдати й усправедливити, так щоб кожного читача і слухача заклясти в «цапа». Може він у все це вірить, що пише і говорить, але тоді він суцільний тип «совєтської людини», яку намагається створити совєтська система у формі третього типу московського імперіяліста — дисидентської породи, що має прийти на зміну білому московському імперіялістові царської породи і чорноному московському імперіялістові лєнінсько-сталінської породи.

Що ж говорить Александр Зинов'єв? Він каже: щоб якслід зро-

зуміти і писати про советську систему, тоді там треба жити. Інакше це неможливе. Тому він применшує вартість західних експертів у цьому відношенні і цілком ігнорує твердження знавців тієї системи, які там жили, але не є росіянами, а тому не вживають його діалектики й осуджують СССР та вважають конечним його розчленування.

На основі своєї нібито «наукової системи» Зінов'єв стверджує, що советська соціально-політична структура не є фашизмом; що вона не є однопартійною формою фашизму, але щось унікальне зі соціологічного боку і сприйняте «советським народом». Західні експерти і всі вороги тієї системи, її по суті цілком не розуміють і розуміти її не зможуть. Її треба обсервувати й аналізувати з сердини, з її нутра, як це робить він, Зінов'єв.

Таке ставлення проблеми попросту абсурдальне. Воно б привело до ствердження, що студіювати і розуміти первісну людину може тільки людина первісної доби, а старинні віки, тільки той, хто тоді жив. Або, що епоху інквізиції, ренесансу, Наполеона, колоніальної Америки або жахливу добу гітлерівського терору можуть зрозуміти тільки ті, хто жив у нутрі даної епохи. Тоді всі історичні студії є неправдиві і їх треба б кинути до коша.

Зінов'єв не хоче знищення советської системи і уважає мрії про розчленування СССР смішними. Він по суті схвалює вклад Сталіна в будову цієї системи, хоч сам безнадійно заплутується в оцінці Сталіна взагалі, про що буде мова пізніше.

Зінов'єв твердить, що в СССР немає жодних серйозних національних рухів за відділення від Советського Союзу, що вони смішно малі, що в дійсності українці, азербайджанці, грузини і другі є у своїй більшості вдоволені і що вони в СССР просто наживаються коштом Советського Союзу, а росіян зокрема. Він стверджує, що всі ті неросійські індивіди роблять собі з Росії колонію, їдуть для наживи в Москву чи Ленінград, та що вони далекі від будь-якого «сепаратизму», на якому вони б втратили, а скористала б тільки Росія, «звільнившись від експлуатації немоскалів», а саме — українців, азербайджан, вірменів та інших.

Зінов'єв каже далі, що в СССР немає жодної русифікації, що на ділі в СССР немає навіть російської комуністичної партії, що Комуністична Партія Советського Союзу (КПСС) не є жодним російським політичним феноменом, що в її верхівці є багато неросіян, а в додатку — кожна неросійська союзна республіка має свою комуністичну партію. Виглядає з того, що він хоче викликати враження, немов би КПСС є витвором неросійських народів в СССР для їхнього панування над росіянами. Це попросту безличне заперечення історичного минулого і сьогодишньої дійсності.

Щоб заперечити факт московського абсолютного домінування в ССРСР, Зінов'єв обезцінює відомий тост, піднесений на честь російського народу в травні 1945 року Сталіном, коли він приписав москалям найбільшу заслугу в перемозі «вітчизняній війні». Зінов'єв попросту каже, що в тому Сталін помилився і зробив цим великий проступок, який викликав небажані наслідки для російського інтересу⁸.

Зінов'єв наперекір всій історичній правді, каже, що москалі ніколи не були антисемітами, що Советський Союз не є імперіялістичний і що ніколи в історичному минулому Московщина-Росія не була імперіялістичною й агресивною супроти других народів. Що за глум! Він знов додає всупереч історичній правді, що громадяни із неросійських теренів виїжджають в Росію для кращого улаштування свого життя.

І хоч як дивно це виглядає, але про Зінов'єва думають як про дисидента, що заступається за «людські» права. Він вповні виправдує Москву зааранжований голод в 1932-1933 рр. в Україні, в якому загинуло понад 7 мільйонів людей. Він вважає, що голод був зв'язаний з колективізацією, а колективізація уможливила індустріялізацію, що принесла у кінцевому висліді нові великі можливості. Це означає дослівно, що в ім'я нових можливостей варто було виморити понад 7 мільйонів людей. Цікава це «оборона людських прав». Чи тут Зінов'єв не співзвучний з другим «гуманістом», з Леніном, який казав, що в ім'я введення комунізму можна посвятити пів людства, та що для схоплення одного «ворога народу» можна знищити і сто невинних.

А вкінці, заперечуючи сам собі, Зінов'єв не противився б розчленуванню ССРСР, бо це довело б до визволення російського народу⁹. Коментар тут властиво зайвий. Зінов'єв сам себе компромітує в очах людей доброї волі, але кілька думок тут треба додати для повноти теми.

Що советська система є унікальною, то це правда. Але, що вона є червоно-фашистською, це теж не улягає сумніві. Її однопартійність з домінуючою ролею москалів-росіян, диктатурою і антидемократизмом, домінуючим державним і поліційним апаратами, що поневолили народи і людей, є суто фашистськими прикметами. Зінов'єв це заперечує, бо назвавши ССРСР фашистським, він наставив би проти себе «загальну опінію», а він цього не хоче.

Він заперечує серйозність національних рухів, які стремлять до розвалення ССРСР. Царські міністри також заперечували такі рухи, хоч їх гнобили. А все ж таки на ґрунті царської імперії повстало таки зараз багато нових національних держав. Струсева політика Зінов'єва ховати голову в пісок і не бачити дійсности, не багато допоможе і йому, а в тому цілому Советському Союзові.

Але в цей час така настановка може багато зробити для збалансування публічної opinio на Заході.

Розглядаючи Зінов'євську інсинуацію, що, мовляв, українці, азербайджанці, вірмени, грузини і другі з радістю покидають рідні землі і їдуть в Московщину, щоб там краще жити, нагадується нам писання в п'ятдесятих роках псевдонауковця Гюза з Гарварду, який писав, що «совєтська влада має турботу з українцями, бо вони не хочуть держатися своєї землі, але як цигани вештаються по цілому Союзові». Ані Зінов'єву, ані Гюзові не прийшло на гадку об'єктивно прослідити цю справу. Дійсно багато українців постійно переносилися з місцевости до місцевости, а то їхали поза Україну, бо це був одинокий спосіб захоронити себе перед московським переслідуванням, перед арештом, вивозом чи запроторенням в концтабори, що дуже часто рівнялося з фізичною ліквідацією. Авторів цих рядків приходилося говорити з багатьма українцями із східних земель, які тільки в цей спосіб зуміли себе захоронити перед знищенням. Не туди стежка в город, — товаришу Зінов'єв, — по вашій нібито «науковій» діалектиці. А солідна студія господарських даних і статистична аналіза легко може повчити про жакливу економічну експлуатацію України Росією. Слабченко, Оглоблин, Воблий, Волобуєв, Кононенко, Нес-теренко, Винар, Мельник та інші це якслід удокументували¹⁰. І на Україні комуністичну владу насадили червоні московські штики, а не якась українська комуністична партія, де в початках завжди була обмаль українців, про що говорить і Христюк, і Мазепа, і Дорошенко, і Стахів, і другі¹¹.

А чи були москалі антисемітами? Хто робив погроми ще перед Першою світовою війною? Хто кликав «Бий євреїв, спасай Росію». Хто уложив «Книгу Мудрців Сіону»? Саме москалі і їхня політична система. Нині і німці відпираються від антисемітизму. А хто створив голокост?

А вже твердження, що Росія ніколи не була агресивною і імперіалістичною, це цілковита нісенітниця. Хай Зінов'єв простудіює ще раз з відвертими очима історію Московії-Росії, то переконається. А впрочім, відкіля взялася російська імперія і СССР? Впала з неба?

Ось тут і образ московського дисидента. Чи не іншим шляхом іде він до тієї самої мети із шовіністичними російськими емігрантами з часів по Першій світовій війні?!

V. Образ давнього російського емігранта

Як про це згадувалося перед тим, москалі з історії неодноразово навчилися. І от із цього і вийшла ідейна співпраця сьгоднішніх ди-

сидентів із вчорашніми біло-російськими емігрантами для рятування російської імперії в будь-яких формах, хочби і СССР.

Недавно, бо в 1980 році, якийсь «Ченко», коли ім'я України є вже знане в цілому світі і коли вона є членом Об'єднаних Націй, в журналі «Часовой» з Бельгії пише і повторяє старі і заскорузлі «білогвардійські» поняття. Він «стало ще вірить, що є один русський народ» з трьома вітками: «південно-руською», «північно-руською» і «біло-руською». Він боліє над «внутрішнім» конфліктом в «руському народі» і за це оскаржує темні сили міжнародної конспірації, яка приготує йому загибель. А передусім він проти українців-самостійників, яким відбирає всяке право на власну національну самобутність. Він вважає їх німецько-австрійською, а може навіть американсько-англійською видумкою. А передусім він ненавидить галичан, які відділилися від решти «руського народу» і, так би мовити, «здегенерувалися» під чужими впливами — литовським, польським, західної культури і Риму. Вони відрізняються від решти українців і в них є джерело «сепаратизму». Автор горезвісної статті хоче ділити українців на галичан і на південно-руських, що зрештою стараються робити сьогодні Солженіцин, Сахаров, Алексєєв та їм подібні. І тут мета обох віток московської еміграції — білогвардійців і «дисидентів» — збігається, щоб не допустити до розвалення імперії. «Малорос» Григоренко в тому їм щиро допомагає. Тут йдеться про ширення розбрату поміж українцями, а при тому і теж скомпромітування «бандерівців», найбільше безкомпромісову українську політичну організацію. В тому велику заслугу має перед москалями Григоренко.

«Ченко» забуває, що носії українського незалежницького руху, М. Міхновський, Д. Донцов, С. Петлюра, Д. Дорошенко, Е. Маланюк, Ю. Липа, В. Липинський, О. Теліга і другі, як каже Сулятич у своїй статті, походили із Східних областей України, а не з Галичини¹². Він і якнайгостріше осуджує цих більше об'єктивних росіян, які признають українцям право на власне державне життя. Він стверджує, що хто заразився ідеєю української нації, цей «граничить з одурінням, помішанням ума, типічним для диктатур тоталітарного типу». Перестрашений небезпекою українського визвольного руху, який загрожує московській імперії, він закликає москалів до жорстокої боротьби проти українського націоналізму. Для большевиків український націоналізм є найгіршим злом, але і для Сахарова він не є приємливий, та й осоружний він і Григоренкові, захисникам цілості СССР¹³.

VI. Московська і Київська Гельсінські Групи

Московська Гельсінська Група, її духовий батько А. Сахаров, і її офіційні й неофіційні представники на Заході стоять на стано-

вищі збереження російської імперії. П. Григоренко, нібито заступаючись за людські права в СРСР і Україні, злучився з московськими дисидентами і повів неперемінливу «війну проти українських буржуазних націоналістів» по плянах Москви. Коли мова про Григоренка, то він це робить цілком свідомо, атакуючи кількома випадками українських націоналістів, як «фашистів», «монопартійців», «правих екстремістів» і «тоталітаристів». Хоче хтось того, а чи не хоче, але хто проти націоналістів українських так, як Григоренко, тому воля і державність українського народу ворожі!

Воюючи з «українськими екстремістами», Григоренко і декотрі другі щиро співпрацюють з російськими емігрантами і «дисидентами», які є абсолютними екстремістами по лінії вдержання СРСР коштом мільйонних жертв неросійських народів. Вони закликають до російсько-української дружби. Григоренко признався, що він не чув про голод на Україні в 1932-1933 роках, що багато говорить про його дружність з усіма великосорами.

Петро Григоренко, член московської Гельсінської групи, проголосив сам себе головою теж Української Гельсінської Групи на еміграції, ставши на позиціях «неділімства» СРСР, а тільки реформ в його нутрі в напрямі пошани там людських прав. Однак він добре знає, що СРСР і такі реформи — це само заперечення. Він станув тут на московській платформі збереження імперії і пускає блахмана перед очі Заходу й української громади в діаспорі. Рівночасно він фальшує позиції УГГ на рідній землі. «Інформаційний Бюлетень УГГ» стверджує, що «Безумовно група виникла на українському ґрунті, з українських потреб, а не як чиясь політична кон'юнктура», але Григоренко чомусь твердить, що М. Руденко «уважно вивчав документи московської групи».

«Клопотання до Об'єднаних Націй» членів Київської Гельсінської Групи у проводі з О. Бердником з літа 1979 р. стверджує таке:

«Передісторія нашого лиха почалася давно, але з захопленням влади комуністами — цим передовим загоном російських шовіністів — у нас почалася справжня трагедія». . . Вони своїми військами розбили слабку армію щойно створеної Української Народньої Республіки і знову перетворили Україну в російську колонію. . . Зареєструйте Україну як російську колонію і допоможіть звільнитися від накиненої окупації. Україна опинилася в складі Росії не в результаті доброї волі українського народу, а внаслідок збройної переваги Росії над Україною. . . поступово були знищені всі українські державні органи і на те місце організована окупаційна адміністрація, за допомогою якої підпорядковано Росії все національне життя України».

А перед тим, ще в 1976 р., у своїй декларації Українська Гельсін-

сінська Група проголосила: *«Ми вважаємо неправомірним цей факт, що Україна, яка є повноправним членом ООН, не була представлена окремою делегацією на Гельсінській нараді...»* А у своєму Меморандумі ч. І з цього ж року Українська Гельсінська Група доводить до відома світові, що *«З перших років сталінської диктатури Україна стала ареною геноциду і етноциду... лише за якихось три роки (1930-1933) ми налічимо не менше десяти мільйонів цілком свідомо винищених українців»*¹⁴.

А далі, додавши до цього думки, висказані в заяві В. Мармуса у «Книзі Святої України», О. Бердника в «Дружньому Посланні» Ради Української Духовної Республіки і під час «Другої декади солідарності народів в їхній боротьбі проти російсько-советського колоніалізму», і у «Гранях культури», всі висловлені на рідних землях в умовинах КГБістського терору, об'єктивний аналітик прийде до переконання, що Київська Група і всі, що на рідних землях з нею солідаризуються, *стоять на принципі українського національного суверенітету і спротиву російському колоніалізму!*¹⁵

Петро Григоренко, присвоївши собі головство закордонного представництва Київської Групи, в нахабний спосіб фальшує позиції цієї групи, замовчує або перекидає ствердження і вискази її членів і провідників, проповідує співпрацю з московськими дисидентами і москалями взагалі, і по лінії партії, яку він ніби поборює в своїй теорії «партократії», монтує з москалями протинаціональний український фронт, зокрема проти «українських буржуазних націоналістів», що їх Москва вважає найбільшою загрозою для московського панування на Україні. Тому теж московські дисиденти вповні адоптували собі Григоренка і публічно його називають «русским дисидентом», як це, наприклад, зробив М. Михайлов у «Новому Русскому Слові» в жовтні 1979 р. Григоренко не протестував і продовжував говорити про «людські права» в нутрі неподільного ССРСР. Біда тільки в тому, що багатьом українцям з психікою «малорусского раба» заімпонували Григоренкові генеральські пагони.

І коли на початку 1980 року О. Бердник, голова Київської Гельсінської Групи після М. Руденка, закликав, що «кожний народ повинен сам вирішувати свою долю, не дозволяючи іншим народам перебирати на себе керівну ініціативу», і що «Ти, Росіє, стала гігантською в'язницею народів», П. Григоренко з іншими новітніми малоросами, втягаючи сюди деякі українські кола, бере участь у демонстраціях, організованих московськими «неділимцями», як ось в січні 1980 р. в Нью-Йорку, де говорилося про заміну червоного прапора в ССРСР на три-колірний та усунення комунізму реформами у федеральній російській республіці.

Від Солженіцина, який колись інакше говорив, як сьогодні, через Сахарова, який беззастережно засуджує українських «екстремістів», за приклад взяти хоч би його інтерв'ю із кореспондентом «Вашінгтон Пост» з березня 1980 року, через Алексєєву, яка стоїть твердо на «неділимських» позиціях, і Зінов'єва із його напівбезумними висновками ідеї московських «дисидентів», геральдів майбутньої «демократичної і федеральної» Росії із запереченням самовизначення неросійських народів, настанова зберегти імперію перейшла до Григоренка та товаришів, які затроюють цією ідеєю українську спільноту в діаспорі.

Валентин Мороз був заявив свого часу у відкритому листі до Закордонного Представництва Української Гельсінської Групи: «це я знаю особисто з розмов з Лукіяненком. . . Лукіяненко оповідав мені, що вже тоді, на початку існування Групи, він, Руденко, Бердник, Мешко та інші члени групи мали клопіт з Григоренком, який жив тоді в Москві. . . Коли до нього приходили документи національного змісту, які ставили питання захисту національних прав, то він відмовлявся передавати їх на Захід». Він теж стверджує, що Григоренко в Монреалі заявився за федерацією з Росією.

VII. Українська діаспора

Святослав Караванський, покищо найбільше позитивний з українських «дисидентів», мав одного разу заявити, що, на його думку, КГБ, висилаючи «дисидентів» на Захід, кожному призначає якусь місію до виконання. І дійсно, йдучи за цією думкою, треба погодитися, що КГБ, знаючи персональність, характер і переконання кожного із них якнайдосконаліше, знає також що і чого від кожного «дисидента» можна очікувати. Ці «дисиденти» напевно несвідомі своєї місії, але в загальному, декотрі її виконують. Московські «дисиденти» А. Солженіцин, М. Буковський, А. Гінсбург, Н. Горбаневская, Е. Кузнецов, М. Максимов, Л. Алексєєва і другі заступаються за «єдину-неділиму» Росію ніби-то демократичної і федеральної масти, як вони це представили у своєму зверненні до урядів Європи і Америки. Вони московські патріоти і як такі свою місію виконують як слід. Промосковські переконання Григоренка були відомі КГБ і він як нібито «українець», а ще до того «генерал», у певній мірі виконав місію деякого ідейного спантеличення української демоліберальної вітки і підсилення її ненависти до безкомпромісного супроти Москви Українського Визвольного Фронту у вільному світі. Давніші промарксистські переконання Поюща теж були відомі КГБ, що також стало в пригоді у спантеличенні демоліберальних українців. Знало КГБ і його

непогамовану вдачу. Він теж деякими виступами причинився до збільшення хаосу у громаді, хоч це могло не бути в його інтенції.

Ще до літа 1979 року загальна української спільноти у діаспорі стояв на безкомпромісових самостійницьких позиціях. Горстки українських комуністів не можна було брати поважно. Тільки позиція т. зв. двійкарів і лівого крила УРДП не була ясною.

В 1960 роках цю ідейну солідарність старалася Москва знищити впертим однобічним культобміном, який скоро дістав назву «культобману». Його скоро збагнуто, і хоч він наробив багато хаосу, українська спільнота не розбилася. Маневр з «дисидентами» Москві вдався дещо краще.

Монтування угодівського фронту почалося зараз таки з приїздом Григоренка і Плюща, коли поодинокі групи й організації стали захоплюватися ідеєю «людських прав» в СРСР, забуваючи, що тільки розвал Советського Союзу є надійним шляхом для поневолення Москвою народів здобути людські права.

Якось так сталося, що Третій комуністичний інтернаціонал, обіцяючи «добути людські права», збудував російську імперію під назвою СРСР, де ці права в найбільше жорстокий спосіб потоптано. Але, в міжчасі цей інтернаціонал збаламутив багато легковірних українців, включно із провідниками Визвольних Змагань двадцятих років та українськими націонал-комуністами (Скрипник, Хвильовий і другі). Тепер т. зв. дисиденти з СРСР проповідують, як згадано, «Четвертий інтернаціонал» в ім'я «людських прав» із запереченням суверенних національних прав поневолення в СРСР народів. Піддержуючи у своїх меморіялах інтегральність Советського Союзу, вони знов збаламучують – наївних «українців». Історія їх багато навчила, але чомусь демоліберальних українських кругів історія тут нічого не навчила, та й вони нічого навчитися не хочуть.

Як показує стан, частина сторонників «двійки», лівого УРДП і плав'юківців таки получилися з акцією Григоренка. Ліві вітки українських соціалістичних угруповань теж прийняли генерала як свого духового батька. Цікаво, чому колишні націоналісти-мельниківці, а тепер частина демоліберального руху під проводом М. Плав'юка, взяли собі Григоренка за прапор? В 1979 році М. Плав'юк сказав: «Ми, СКВУ, включилися в тісну співпрацю із Закордонним Представництвом Київської Гельсінської Групи». Він, як провідник своєї політичної вітки і як тодішній президент Світового Конгресу Вільних Українців, пробував і далі пробує зіпхати це найвище тіло української громадської діаспори на рейки «неділімства» в боротьбі за «людські права», щоб авторитетом СКВУ підперти Григоренкове фальшування незалежницьких позицій Київської Гельсінської Групи на рідних землях.

У цьому напрямі пішло частинно і Братство Дивізійників, деякі українські асекураційні товариства та їхні пресові органи, і навіть деякі релігійні угруповання. Такого спустошення не було в 60-их роках під час «культобміну», але тоді вели українську громаду люди більшого національного масштабу.

Відхід від безкомпромісових незалежницьких позицій пробувано посунути ще далі в червні 1980 року, коли-то на засіданнях Комісії Прав Людини і Пленуму Секретаріату СКВУ пропонувано іти спільним фронтом із Закордонним представництвом УГГ, бо, мовляв, «одверта революційна акція, подібна до тієї, яку ОУН і УПА вели під час Другої світової війни, була б стратегією самознищення, або щонайменше винищення цілої інтелектуально-політичної еліти українського народу»¹⁶. Ця пропозиція провалилася завдяки поставі СУВФ. Секретаріат СКВУ став на становищі, що доки Григоренко і спілка не відкличуть понижуючих заяв, доти СКВУ не зможе з ним співпрацювати. Це значить: «Не ідім з неділимцями імперії, бо інакше вони нас знищать». Росіянам, які хочуть зберегти ССРСР, тільки і треба того, щоб вибити всілякі самостійницькі тенденції серед українців та настроїти їх проти самостійницького і державницького фронту. Так думали і українські дефектисти під час Другої світової війни. А де ж ми, як нація, були б сьогодні, якщо б не ОУН-р і УПА? Без них і їхньої боротьби нам вічно пришивали б ярлик «коляборанства», що його хотіли причепити нам наші «дорогі сусіди», а московські большевики зокрема.

Зудар двох концепцій — «національно-державницької» і «єдино-неділимської» у формі нового малоросійства привів у великій мірі до розбиття УККА, як єдиної української репрезентації в США. Григоренкові ісповідники, роблячи з нього майже мученика і героя, вийшли із залі нарад, створивши т. зв. комітет за правопорядок, фабруючи згодом різні недійсні аргументи для усправедливлення своєї деструктивної дії в 1980 році.

Але заіснував тут ще один маркантний момент. Коротко перед розбиттям УККА, під кінець 1979 р. появилася спільна заява т. зв. Українського демократичного руху про договір з групою росіян, які собою властиво нічого не представляли і не репрезентували. В заяві написано, що «Український і російський визвольні рухи здобудуть перемогу лише в злуці...», що один спільний фронт боротьби демократичних сил Советського Союзу треба розпочати від українсько-російської співпраці...». Ось і політика «неділимців».

Можна б уважати цю заяву і зговорення цілком смішними. Підписані люди з українського боку теж нікого і нічого по суті не репрезентують. Цей випадок із договором і заявою має тільки те

значення, що ще раз доказує, що деякі наївні «українчики» нічого не навчилися з історії минулого: ні з Переяславської угоди, ні з Меншикової «пацифікації» України після переходу Мазепи до шведів, ні з мільйонів українських жертв на Сибірі, ні з часів Визвольних Змагань двадцятих років, ні з безоглядного винищення України більшовиками, ані з дволичности москалів впродовж цілої історії.

«Заява» по собі смішна і неповажна. Вона представляє типовий випадок «отаманщини». Кількох людей, більшість із них знані як збанкрутовані політики, на власну руку беруться за переговори з «неділимцями». Але вони зорганізували і вповні піддержали розбиття УККА. Це пригадує час, коли В. Винниченко змовлявся з московськими більшовиками про спільну акцію проти гетьманського уряду.

Ще багато матеріалу можна б навести, але ми зупинимось вже тільки на IV СКВУ в Торонті зимою 1983 р. і пізнішими подіями.

Демоліберальний блок був готовий іти на повне розбиття Світового Конгресу Вільних Українців, але СУВФ і УККА до цього не допустили та й врятували існування тієї найвищої громадської установи українців у діаспорі. Світовий Конгрес ухвалив у принципі під загальні оплески подавляючої більшості національно-державницькі звернення і резолюції, передаючи тільки остаточну і мовну редакцію обраному Секретаріатові. Але тут розпочався божевільний танець «неділимських сил» під командою звеличників Григоренка. Незаконно заблюковано проголошення звернення і резолюцій, домагаючись не то остаточної редакції, але зміни їхнього ідейного обличчя та включення до них похвал Григоренкові і його ЗП УГГ, послаблення гострої позиції цих документів проти московського неділімства й імперіялізму у формі модерного СССР. Розуміється, що українські національні сили тому гостро спротивилися¹⁷.

Рік минув, але СКВУ постанов свого четвертого зібрання ще не опублікував, що говорить само за себе. Причина — вето демолібералів з кругів плав'юківців і двійкарів, тих, що підписали заяву.

Джерела:

1. A. Amalrik, "Will the Soviet Union survive until 1984", London, 1970.
2. М. Сулятич, «Гельсінкі, росіяни і державне визволення України», «Визвольний Шлях», XXXIV, кн. 4 (397), Лондон, квітень 1981, стор. 398-414, і кн. 5 (398), травень, 1981, стор. 544-599. Цей сам автор «Ідейна силуетка російського расиста», «Визвольний Шлях», XXXV, кн. 7 (412), Лондон, липень, 1982, стор. 779-783; П. Григоренко, «Снова Европа», «Новое Русское Слово», Нью-Йорк, 5 липня 1983, стор. 2; "Memorandum", European Liaison Group, London; G. Urban and Zinoviev, "Portrait of a

Dissenter", "Encounter", том XII, ч. 4, Нью-Йорк, квітень 1984, стор. 8-24; L. Alexeeva, "Despite Pressure and Persecution", *Conference on the Democratization of Communist Countries*, Dept of State, Washington D.C., жовтень 18, 1982; R. Reagan, "Promoting Democracy and Peace", а speech, червень 8, 1982.

3. J. Barron, "KGB Today" і "The hidden hand", Нью-Йорк, 1983; теж в "Readers Digest", в скороченні.

4. «Рекомендации Всесоюзной научно-практической конференции» — «Русский язык — язык дружбы и сотрудничества народов СССР», Ташкент, 29 мая 1979 года. «Таємні постанови ЦК КПСС і Ради Міністрів та Міністерства Освіти СССР виявляють посилену хвилю русифікації України. Наступ новітньої Валуєвщини на українську мову». Нью-Йорк, 24 серпня 1983 р.

5. N. Chirovsky, "The Economic Factors in the Growth of Russia", Нью-Йорк, 1957, стор. 133-153; W. Kulski, "The Soviet Regime — Communism in Practice", Syracuse, 1954, стор. 60-63, 73-79.

6. Alexeeva, там же.

7. Сулятич, «Гельсінкі, росіяни. . .», ч. 5, стор. 552.

8. Urban and Zinoviev, там же, стор. 18-19; A. Zinoviev, "The Reality of Communism", London, 1984.

9. Urban and Zinoviev, стор. 23.

10. K. Kononenko, "Ukraine and Russia, A History of the Economic Relations between Ukraine and Russia (1654-1917)", Мілвокі, 1958, стор. 101-158 (особливо), та й інші сторінки. Автор наводить і других названих науковців.

11. M. Stachiw, N. Chirovsky and P. Stercho, "Ukraine and the European Turmoil 1917-1919", Нью-Йорк, 1973, том I, стор. 59-62, том II, стор. 81-94.

12. Сулятич, «Ідейна сил'ветка», стор. 782.

13. Сулятич, «Гельсінкі, росіяни. . .», ч. 4, стор. 401-413; ч. 5, стор. 547-548.

14. «Клопотання до Об'єднаних Націй», літо 1979; там же, ч. 4, стор. 403.

15. Там же, стор. 545.

16. Там же, стор. 554.

17. Звернення IV СКВУ до українського народу і Резолюції IV Конгресу СКВУ, «Визвольний Шлях», Лондон, лютий 1984, XXXVII, кн. 2 (431), стор. 163-168; М. Чировський, «На маргінесі Резолюцій IV СКВУ», «Шлях Перемоги», Мюнхен, 20 травня 1984, ч. 21, стор. 3.

Д-р мед. Роман ОСІНЧУК

ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРЯ ВЧОРА І СЬОГОДНІ

(Промова на відкритті I Наукового З'їзду Світової Федерації Українських Лікарських Товариств, Мюнхен, 10-16.9.1984)

Я невимовно вдячний за велику шану промовити сьогодні до цього Шановного Збору, а зокрема до вас, дорогі колеги, і привітати вас та цілу громаду з такої рідкісної нагоди, як Світовий З'їзд українських лікарів у діаспорі.

Це перший світовий з'їзд українських лікарів, лікарів-стоматологів та членів споріднених професій — фармацевтів, генетиків, біохеміків і інших, поза межами рідного краю. Перший, може скромний своєю чисельністю, але який радісний для нас усіх та який рідний своїм членством та ще й тим, що відбувається в нашій рідній науковій установі, в Українському Вільному Університеті. А який же радісний для мене особисто та для тих, що цей з'їзд організували, тобто для провідних колег Світової Федерації Українських Лікарських Товариств, Українського Лікарського Товариства Північної Америки й Українського Лікарського Товариства в Німеччині, як теж для тих, що з різних і далеких країн вільного світу з'їхалися тут уперше на товариську зустріч, а одночасно на те, щоб задокументувати свою професійну й національну єдність. Врешті з'їзд цей радісний і багатомовний для усіх тих колег, що лише здалеку слухатимуть про нього.

І якщо цей з'їзд, крім спільної радісної зустрічі колег та їхніх родин, принесе ще деякі користі фахового знання з наукової конференції, створить поміст до тіснішого об'єднання українських лікарів і членів споріднених професій у діаспорі, розбудить справжнє зацікавлення до організованої професійно-громадської праці по країнах нашого теперішнього поселення в різних можливих формах (від секцій при існуючих уже товариствах до окремих лікарських статутових організацій) та дасть заохоту до медичної науки та студій історії української медицини, — то цей з'їзд стане милевим стовпом на шляху українського лікаря у вільному світі та олімпійським вогнем, що просвічуватиме шлях українського лікаря в діаспорі до дальшого професійно-наукового й громадського росту, до розвитку медичної науки, до поживавлення професійної й громадської праці наших лікарів та їхньої жертвенности

на всякі конечні вимоги й потреби нашої організованої громади, до здобуття впливів і приязні колег інших національностей у країнах нашого поселення, а врешті кине світло надії нашим братам і сестрам по крові й професії — лікарям на далекій Батьківщині та допоможе їм перетривати теперішні злощасні дні й роки їхнього особистого, професійного та національного життя в московсько-большевицькій неволі.

До речі буде згадати, що на еміграції ми маємо деякі успіхи. В США, Канаді, Німеччині й Австралії маємо свої професійні товариства. Найбільше й найстарше з них — це УЛТПА. У цих товариствах ми рік-річно збираємось на своїх зборах, щоб себе перевірити й намітити нашу працю на майбутнє. Ми, у США й Канаді, збираємось на своїх досить людних організаційних чи наукових конференціях кожного року, а то й двічі в рік, починаючи від пам'ятної дати 22-го січня 1950 року, від заснування нашого УЛТПА — першої організації у вільному світі.

Очевидно, збираємось, щоб себе порахувати та перевірити свою професійно-громадську й національну совість, а чи й дечого навчитися на наукових конференціях, які здобули собі вже визнання в найвищій американській медичній установі — в American Medical Association (АМА), як теж офіційні кредити обов'язкового поповнювання лікарського професійного знання. Турботою лікарських з'їздів УЛТПА є також наші громадські проблеми і треба радіти, що серед українських лікарів в Америці є багато колег на провідних становищах громадських організацій в США й Канаді, не тільки льокальних, але й центральних, включно із СКВУ. Як приклад, згадати б сл. п. д-ра Антона Жуковського, провідного діяча УККА, який уже в 1955 році, а згодом удруге в 1960 році повів через своїх знайомих сенаторів і конгресменів акцію у справі визволення св. п. Патріярха Помісної Української Католицької Церкви Йосифа Сліпого з большевицької неволі та в обороні переслідуваної нашої Церкви.

У зв'язку з дотеперішніми досягненнями УЛТПА я хочу висловити велике признание для праці й успіхів т-ва та для того громадського становища, яке займає наше т-во серед організованої громади в обидвох країнах — США й Канаді. Таке ж признание для обидвох недавно посталих лікарських товариств у Німеччині й Австралії, які від кількох років розвивають свою діяльність. Очевидно, що велика радість з кожного організованого вияву й успіху українських лікарів є в мене ще й тому, що 34 роки тому на новім поселенні, серед трудних умовин у новому світі став я організатором українських лікарів. Радію ще й тим, що Бог до-

зволив мені бути присутнім на всіх зборах УЛТПА, не пропустивши досі ані одних зборів. Але особливо радію тим, що можу бути разом з вами тут на першому світовому з'їзді.

Моя постійна участь у лікарському русі дає мені змогу спостерігати невпинний ріст українського лікаря на еміграції. І хоч багато старших колег уже відійшли на той світ, то серед нас ще й досі збереглася деяка мозаїка членів УЛТПА. Серед членства УЛТПА є ще ті сеньйори-лікарі, які принесли з різних областей нашої розлогої України порох чудесної землі на своїх ногах і ще й досі не обтрясли його. Принесли вони теж із собою впливи студій у різних країнах Європи. Є також колеги, наші попередники, чи т. зв. давніші імігранти, чи діти нашої давньої еміграції, а врешті діти одної та другої еміграції, що вирости тут та мали змогу й щасливі умовини здобувати освіту без перешкод (не так, як ми здобували в умовах польської дійсности т. зв. *numerus clausus*, чи ще страшнішої большевицької дійсности). Студіювали вони у вільних країнах, у різних вибраних собі спеціальностях та працювали без перешкод разом із своїми колегами, давнішими громадянами цих свободлюбних багато-національних та різнокольорових країн — США й Канади.

Проте, з деяким здивуванням і жалем треба ствердити, що й до цього часу, за 34 роки існування УЛТПА, не змогли ми об'єднати всіх лікарів українського походження, що живуть на терені США й Канади, бож на приблизне їхнє число 1500 лікарів ми маємо в УЛТПА ледве половину цієї кількості. Є такі, особливо зовсім молоді колеги, а то й наші діти, що саме в останніх роках здобули свою професію та працюють у ній з великими успіхами, але ще й досі не включилися в членство УЛТПА. Може й правда, що їм особисто можна обійтися без УЛТПА, бо в нас немає вимоги такої приналежности, як у *Medical County Society* чи *American Medical Association* у згаданих країнах. Алеж у нас є важливіша вимога, вимога моральна, яка зобов'язує не професію, а совість лікаря по крові і приналежності до українського народу та до свого етнічного лікарського товариства. І це тим більше, що державні чинники Канади і США цьому не перешкоджають, а радше сприяють.

Особливо в теперішніх часах нам треба пам'ятати, що ми є нащадки великого народу, який і досі змагається в постійній боротьбі за своє походження, за своє національне я і свою державну незалежність, що сягає до часів нашої великої християнської держави, княжої Руси-України, держави великих володарів — св. Володимира, Ярослава Мудрого та їхніх нащадків, а культурною

сягаємо далеко-далеко до кількатисячної дохристиянської ери наших предків, що заселявали тоді нашу рідну землю.

Крім цього, на нас дивляться пильніше, ніж ми думаємо, наші брати й сестри по крові й професії — коло 120-150 тисяч лікарів на Батьківщині, які не мають свого незалежного професійного товариства. Московсько-большевицька влада загнала їх у т. зв. Профспілку Медсантруд, залишивши лікарів та професорів медицини без голосу і змайоризувавши їх пролетаріатом від замітачів подвір'я і долівок у медичних установах до робітників допоміжних установ, урядовців, партійних комуністів, а всіх їх поставила під контроль облудної большевицької комуністичної партії та пильного ока КГБ, увівши ще й до цього розговорну російську мову. Очевидно, що це є обдумана й плянова московсько-большевицька ліквідація української лікарської професії, найбільш незалежної професії, ліквідація української медичної думки, медичної науки та історії української медицини. Ця плянова ліквідація почалася після знищення т. зв. українізації часів Скрипника в 30 роках, скасування української викладової мови в медичних інститутах, закриттям понад 25 медичних журналів українською мовою, поголовною ліквідацією українців-професорів і перенесенням потрібних українських спеціалістів до медичних шкіл Москви, Ленінграду чи інших шкіл на російській території. Це був великий удар по лікарській професії та українській медицині, бож навіть наукові досягнення медичних дослідників в Україні, друковані російською мовою, що дістаються до вільного світу, ідуть на рахунок російської медичної науки. Ще кілька років тому видавалися в Києві українською мовою менш впливові медичні журнали («Педіатрія, акушерство і гінекологія», «Здоров'я»), але й ті перейшли на російську мову, або, в кращому випадку, на двомовність. На жаль, така жахлива доля української медичної науки.

І саме тому журнал УЛІТПА «Лікарський вісник» є єдиним медичним журналом українською мовою та самотнім сьогодні репрезентантом професійно-медичної незалежної української думки й української медичної науки. І саме тому він є нам такий потрібний, такий цінний і вимагає широкого розповсюдження та загальної підтримки українських лікарів у вільному світі, — за всяку ціну й без уваги на його теперішній може не цілком задовільний науковий рівень і його квартальну появу. Тож треба з вдячністю згадувати й високо цінити тих колег, що його започаткували в 1955 році та вдержують його до сьогодні. А нашим обов'язком є дати йому моральну й матеріальну підтримку. Те саме стосується і до виданих кількох книжок з історії медицини (Плющ, Осінчук,

Сочинський, «Альманах 25-ліття УЛТПА», видання Архіву й Бібліотеки УЛТПА та інші). Чи ми спроможні сьогодні поставити на високий рівень наш журнал? Очевидно, що так! За нашим приблизним обрахунком, ми маємо коло 1500 лікарів у США й Канаді, досить велику кількість членів споріднених професій та коло 500 українських лікарів поселених в Європі, Австралії та в країнах Південної Америки. Ми маємо коло 80 професорів медичних шкіл і наукових дослідників у різних дослідних інститутах лише в США й Канаді. Очевидно, є деяка кількість професорів і в інших країнах. Ми маємо добрих спеціалістів у всіх ділянках модерної медицини, включно з медициною простірної аеронавтики. Ми маємо науковців, що беруть участь у крайових і світових медичних конференціях та за свої оригінальні досягнення здобули визнання наукового медичного американського й міжнародного світу. Їхні праці друкуються в медичних журналах різними мовами, включно з японською та китайською. Безперечно, це потрібне для наших науковців, для їхнього наукового стажу й самозадоволення. Проте, якби кожен із тих учених медиків дав свою оригінальну працю до нашого медичного журналу з добрим резюме однією із світових мов хоч раз на 4-5 років, то наш український медичний журнал скоро став би місячником і визнаним у науковому світі репрезентантом української медицини.

У цьому напрямі дещо зробило членство УЛТПА. З тисячних пожертв колег УЛТПА творить видавничий фонд, з якого відсотки повинні запевнити видавання журналу. І такий фонд українські лікарі повинні підтримати.

Для цього роду справ, для взвешної інформації та зв'язку з українськими лікарями в діаспорі ми створили сім років тому Світову Федерацію Українських Лікарських Товариств (СФУЛТ), щоб нав'язати контакт не лише з існуючими вже товариствами, але також з поодинокими лікарями в різних країнах світу й заохотити їх до загального об'єднання, а там, де є більше число лікарів, створити професійні медичні товариства. Треба про це пам'ятати нам усім, а тим, що мають організаційний хист, відшукати наших відсталих лікарів та пригорнути їх до організації. І може тут варто навести слова президента Ретана з його цього-річної промови до кадетів Авіаційної Академії в Денвері: «Я думаю категоріями майбутності нашої країни й хотів би, щоб і ви повністю розуміли добу, в якій живемо тепер». Які ж знаменні слова!

Чи ми спроможні зробити щось у цьому напрямі? Коло 2-ох тисяч українських лікарів, стоматологів, генетиків, біохеміків, фармацевтів та інших! Скаже хтось, що це на сьогодні невелике чи-

сло. Тож вернімся думкою до історії діяльності українського лікаря та підім слідами наших попередників, яких професійний шлях був такий крутий, як крута доля українського народу.

Як відомо, у нас на Україні були вже часи подібного нищівного тиску московського царату. Після знищення Гетьманщини 1764 року й Січі 1775 року наступила ліквідація нашої культурної верстви та друкованого слова. На початку XIX століття залишилася тільки осиротіла закріпачена селянська маса. Проте вогненне слово нашого народнього генія і пророка Тараса Шевченка розбудило народ з очманілого стану, а мала частина нашої рідної землі — княжа Галичина — стала П'ємонтою українського відродження. І не могли знищити українського слова ні Валуєвський (1864), ані Емський (1876) укази. На території Західньої України заговорила українська література мовою Шашкевича, Франка, Стефаника, відродила українську культуру «Просвіта», а українську науку й історію Наукове Товариство ім. Шевченка (1893), до перших членів якого треба зарахувати також таких українських лікарів та визначних діячів, як д-р Іван Горбачевський, Євген Озаркевич, Фелікс Щасний-Сельський, винахідник катодових променів Іван Пулюй та ін. А серед меценатів поруч інших був також український лікар — проф. Військової медичної академії в Петербурзі д-р Павло Пелехин.

Незабаром українські лікарі створили Лікарську комісію при НТШ і розвинули наукову працю. Хоч і невеликий був гурт українських лікаів, то він уже тоді брав участь і репрезентував українську медицину на наукових усеслов'янських лікарських з'їздах. У 1903 році, за ініціативою д-ра Євгена Озаркевича та під покровом нашого великого духового провідника й мецената Слуги Божого Андрея Шептицького постала надзвичайно заслужена добродійна медична установа — Товариство «Народна лічниця», а 1910 року, при наявності в краю ледве 40-50 лікарів, постала вже професійна лікарська організація — Українське Лікарське Товариство та Студентська Медична Громада.

Перша світова війна й визвольні змагання перервали цей організаційний шлях. Але вже від 1920 року, за ініціативою нових провідників д-рів Маріяна Панчишина, Івана Курівця, Мирона Вахнянина, Сильвестра Дрималика, Максима Музики та інших відновилася діяльність Українського Лікарського Товариства, появився й регулярно виходив «Лікарський вісник» та щораз краще працювала «Народна лічниця». Прийшли нові лікарі, як ось д-ри Леонтій Максимонько, Юліян Кордюк, Олександр Барвінський, Софія Парфанович, Тит Бурачинський та інші молодші. Під їх проводом творилися нові лікарські й суспільні організації,

як Українське Гігієнічне Товариство, Т-во «Відродження», Т-во охорони матері й дитини, Спортова порадня, Бактеріологічно-хімічний інститут та інші. Організувалися крайові лікарські з'їзди, розвивався «Лікарський вісник», росло організоване лікарсько-громадське життя завдяки великій даровій праці жертвених лікарів. Приходили нові сили молодших лікарів, уже мого віку, спеціалісти різних ділянок медицини, які так, як їхні старші колеги, працювали безкоштовно та перетворили амбулаторію «Народної лічниці» на поліклініку. У «Народній лічниці» зродилася та здійснилась у 1938 році будова нового модерного українського шпиталю ім. митр. А. Шептицького. У поліклініці одержували безплатну лікарську допомогу пацієнти з бідного населення Львова й краю без огляду на їхню національну приналежність. З вдячністю за цю допомогу пацієнти складали дрібні, переважно однозолотові пожертви, з яких лікарі своєю працею створили більше як третину фонду будови шпиталю. Очевидно, великим меценатом був знову постійний опікун українських лікарів Слуга Божий Андрей і наша неможлива громада.

Хоч і як надуживаю час і терпеливість шановних слухачів, то все таки мушу згадати про великий вклад знання, праці й досвіду українських лікарів, а зокрема професорів Маріяна Панчишина й Максима Музики при організуванні й веденні в надзвичайно важких умовах польського переслідування Медичного факультету Українського Тайного Університету в 1920-1924 рр., який багато причинився до зросту українських лікарів. У 1938 році Українське Лікарське Товариство у Львові вже мало 364 членів на терені Галичини й Волині. Навіть лікарі першої еміграції з України створили в Чехо-Словаччині, у Празі, лікарську організацію — «Спільку українських лікарів у ЧСР».

До другої хвилі зросту українських лікарів знов причинилися у великій мірі вищезгадані лікарі й деякі їх колишні учні, до яких я мав шану належати, за часів першої большевицької окупації та пізніше німецько-нацистської, у 1939-1944 рр. Завдяки деяким обставинам та наполегливим заходам згаданих лікарів і професорів Львівського медичного інституту, була в тих небезпечних умовах проведена велика робота в напрямі виховання молодих лікарів та росту лікарського світу, хоч жертвами того часу впало кілька професорів, у тому числі і сл. п. М. Панчишин. Завдяки праці цих жертвених лікарів нова хвиля молодих українських лікарів, які покінчили медичні студії, або їх там почали, а докінчили на еміграції, чого доказом є коло 200 лікарів з того часу, що прибули до країн нового поселення у вільному світі.

Навіть на скитальському шляху українські лікарі залишили сліди своєї організаційної праці, створивши в Мюнхені свою професійну організацію УМСОП, організуючи два медичні з'їзди та створивши таку добродійну медичну установу, яка й досі існує — Медично-харитативну службу, яку вели й ведуть українські лікарі. На цьому відтинку праці слід згадати таких лікарів, як проф. Василь Плющ, проф. Борис Андрієвський, д-р Тома Воробець, д-р Ярослав Гинилевич та інші.

Ідучи слідами наших попередників, нові емігранти чи відомі нам українські лікарі створили в США вже 22-го січня 1950 року професійну лікарську організацію УЛТПА, а в 1955 році «Лікарський вісник». Їх шлях і праця є вже, мабуть, добре відомі, а докладніше можна про це довідатися з великої «Пропам'ятної книги» з нагоди 25-ліття УЛТПА та інших видань і «Лікарського вісника». Треба підкреслити, що до того благородного діла при творенні УЛТПА приєдналися також наші лікарі старшої еміграції, такі як д-ри Мирослав Сіменович, Неоніля Гайворонська, Григорій Скегар, Волтер Барон, Єміль Гарасим, Амврозій Кібзей, Семен Кочій, Волтер Петришин та інші.

Пам'ятаймо, що нам промоували шлях наші попередники не лише працею та жертвою свого часу й здоров'я, але й свого життя. Чи треба пригадувати жертви наших студентів медицини та лікарів у польських в'язницях, большевицьких катівнях, нацистських концтраках та на полі слави: в рядах Українських Січових Стрільців, УГА, Армії УНР, Карпатських Січовиків, УПА й Галицької Дивізії? Українські лікарі лежать досі в безіменних могилах в Карпатах, на полях коло Бродів, або в сибірських тайгах, і скорбна мати ніколи не довідається, де могила її сина. Не бракує українських лікарів і серед теперішніх політв'язнів російських концлагерів та психушок; згадати б тут лише кілька прізвищ, як ось д-ри Микола Плахотнюк, Люба Настенко, Л. Гук, В. Бачинський, І. Сук та багато інших.

Пам'ятаймо, що еміграція може відіграти велику роль у визвольних змаганнях народу. Тут варто пригадати великі заслуги у тому ділі емігранта проф. Масарика для ЧСР чи піяніста Паде-ревського для Польщі. Безперечно, кожна акція залежить від часу, способу її ведення, наполегливості і зв'язків. І так, коли заходи українців Америки на чолі з Володимиром Лотоцьким і д-ром Кирилом Біликом почалися в 1918 році, то поляки Паде-ревський і Дмовський почали акцію в справі Польщі вже в 1915 році та зуміли добитися до президента США Вілсона та урядів Англії і Франції і прихилити їхню опінію для оборони незалежності Польщі.

Пам'ятаймо, що від нашої еміграції також очікує допомоги український народ на Батьківщині і що від нас, лікарів, очікують дечого наші брати й сестри по крові та професії — українські лікарі в Україні. На українських землях продовжується самооборона народу в різних ділянках життя, а зокрема за збереження його духовости. У таких умовах українська діаспора може принести велику допомогу, якщо буде добре зорганізована й об'єднана у своїх змаганнях.

І хоч перед людством сьогодні може стоїть страшна майбутність і примара нуклеарної війни, то дух народу не загине, бо ж 50-мільйонна нація є незнищенна. Може прийти такий час, що прагнення волі й національна гордість будуть сильніші від могутнього атома й від усякої зброї. Різні імперії валилися не раз неочікувано, тож до такої хвилини будьмо зорганізовані й готові.

Працюючи у своїх об'єднаннях, пам'ятаймо про наші проблеми й одночасно інформуймо про проблеми нашого народу своїх колег чужинців, з якими працюємо, та здобуваймо у них зрозуміння та приязнь для нашого народу. Учїмся самі й нагадуємо нашим молодим колегам історію подій тих проклятих років, тих жахливих часів, у яких живе наш народ, щоб ці події не загубилися в нашій пам'яті і щоб наша свідомість не заросла бур'яном.

Саме для цього й постала СФУЛТ, щоб серед усіх наших колег, а особливо молодих, розбудити зацікавлення до проблем української медицини, до проблем нашого народу в діаспорі й на Батьківщині, щоб підтримувати постійний зв'язок з лікарськими організаціями чи навіть поодинокими лікарями в діаспорі для взаємної інформації про їхній вклад в українську чи світову медицину та, врешті, організувати щокілька років світові з'їзди для товариської зустрічі, наукових конференцій та обміну думок. Тому цей перший з'їзд не може бути останнім і тому вже сьогодні нам, а зокрема молодим колегам, треба про це думати. Хоч цей перший світовий з'їзд може трохи скромний щодо численности колег-учасників, але важливий щодо їхньої якості. Одначе тільки від нас самих залежатиме, щоб на наступному з'їзді кількість учасників зросла принайменше вчетверо.

В 1988 році українці у вільному світі врочисто відзначатимуть 1000-річчя Християнської України та її культури. Зорганізуємо ж саме в тому році наш другий світовий з'їзд у Римі, столиці найбільшого християнського світу, щоб таким чином українські лікарі разом з нашою загальною громадою могли задокументувати нашу організовану силу й поступ нашого медичного світу й показати народам вільного світу нашу живучість і змагання йти поруч інших народів у світовій боротьбі за волю й поступ.

А наприкінці звернімо свої думки й почуття до всіх наших колег на Батьківщині, а насамперед до тих, що караються в московсько-большевицьких тюрмах. З молитовною пошаною згадаймо тих, що стелили нам шлях та віддали своє життя. Саме 40 років тому загинув в рядах УПА від ворожої руки наш славний колега, — лікар, політик і мислитель, — сл. пам. д-р Юрій Липа. Усіх, що відійшли від нас, збережімо у вдячній і вічній пам'яті!

Увага!**Увага!**

НОВЕ ВИДАННЯ

У видавництві Література і Мистецтво, Бельгія, щойно вийшла друком збірка поезій довголітнього українського політичного в'язня Зіновія КРАСІВСЬКОГО п. з.

НЕВОЛЬНИЦЬКІ ПЛАЧІ

У книзі поміщено 77 глибоко-ідейних і високомистецьких поезій, створених Автором у московських тюрмах і концтаборах, а теж його слово «До читача» про свій життєвий шлях.

Передмову написав Святослав Караванський.

Книга має 144 сторінки друку на добірному папері, у твердій обкладинці. Її можна набути в українських книгарнях і видавництвах по таких цінах: Бельгія — 400 б.ф.; В. Британія — 5 ф.; Німеччина — 20 НМ; Франція — 60 ф.ф.; Австралія — 8 дол.; Канада — 10 кан. дол.; США — 8 ам. дол.

Замовлення і розчислення слати до УВС, яка відповідає за адміністрування книжки.

Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Road,
London N1 1LF, Great Britain.

Володимир ЛЕНИК

УКРАЇНСЬКА ОРГАНІЗОВАНА МОЛОДЬ (Продовження, 6)

г) Студентський рух на Буковині

Велику організаційну та моральну підтримку знайшли студенти Чернівців у проф. Гната Онишкевича (нар. 1843 р. в. Угнові, помер 27.3.1883 р. у Відні). Прибувши в 1877 році зі Львова до Чернівців, проф. Онишкевич зацікавився місцевим громадським життям, а зокрема «Руською Бесідою». Вже 13.7.1877 року писав він до Олександра Барвінського: «Чекаю на ліпші часи, котрі, здається мені, небавом наступлять. То тільки мушу сказати, що молодь університетська майже вся по моїй стороні, для того я вносив, аби їх приймати до «Бесіди». Мое внесення перепало, але зате поострило студентів у домаганні того права...»¹.

«Союз» від самого початку стояв на засадах слов'янофільства. За статутом до нього могли належати «крім русинів й інші слов'яни, які сприяють русинам». Із слов'янофільства зроджувалася погорда, а то й ворожість до всього німецького. Список членів, що його вони мали виготовити для ректора, був написаний по-«руськи», а також листи до німецького Клубу вирішено писати тільки своєю мовою².

Своє слов'янофільство маніфестують «союзанці» участю на вечорницях Міцкевича, а в 1876 році товариство не влаштовує жодної забави «в то врем'я, коли брати нашії Сербі так великого пораженія дознали».

Але вже від перших днів існування товариства є серед його членів і національно свідомі студенти, під впливом яких Т-во закупило «нове видання поезій Тараса Шевченка», а 10.2.1879 р. вислало делегацію до українського поета Юрія Федьковича, щоб «оддати честь». Великий вплив у перших роках діяльності мав на Товариство Михайло Драгоманів. Його іменували 10.12.1876 р. «членом-основателем», а на засіданнях Управи читали гуртом його листи.

В Товаристві співпрацювали у згоді православні і греко-католики. 1.5.1876 р. «Союз» зорганізував академію в пам'ять православного митрополита Гакмана, а п'ять днів пізніше справив поминки по католицькому архiereєві Яхимовичові.

Та слов'янофільство перетворилося незабаром у москвофільство. Але в тому ж часі чимраз більше членів національно освідомлюються і виступають до відкритої боротьби проти урядуючих «кацапів». Національно свідомих студентів, яких називали тоді народовцями, очолював Ст. Смаль-Стоцький, який розпочав у 1878 р. на Чернівецькому університеті

філологічні студії. Смаль-Стоцького обрали в 1879 році головою «Союзу» і Товариство стає повністю на національно-українську базу (тоді переважно вживалися назви «руський»); На пості голови залишився Смаль-Стоцький аж до свого виїзду до Відня в 1883 р. Діяльність Т-ва за його головування розвинулася на всіх ділянках внутрішнього і зовнішнього життя. Управа втримувала дружні зв'язки з чужинецькими студентськими товариствами, особливо слов'янськими, а також тісно співпрацювала зі студентами Галичини. В 1880 і 1884 рр. делегації «Союзу» брали участь у З'їздах українських студентів у Коломиї і підтримували кожну акцію у Львові³.

Про цей період діяльності «Союзу» писав В. Сімович: «Члени рухливі, кидаються на всі боки, збирають підмоги, закладають бібліотеку, основують читальню, починають видавати коштом товариства метелики (летючки, одноднівки), а всюди маніфестуються русинами, щоб за-документувати, що Буковина — се не виключно волоський край, політичн зверха німецькою культурою»⁴.

«Союз» виявив у 1882 р. зацікавлення українським шкільництвом та робив заходи відкрити українську гімназію у Кіцманю. Щоб зворушити тамошню громаду, театральний гурток та хор Т-ва їздили кілька разів до них з концертами та виставами. Із зовнішньої діяльності можна ще згадати вислання телеграми в 1881 р. з привітом на відкриття чеського театру в Празі, а в 1884 р. виступ союзанців співорганізаторам всеслов'янського свята з нагоди тисячоліття смерті слов'янського апостола Кирила. Крім «Союзу» організатором були ще студентські товариства поляків і чехів.

В наступному році відзначив «Союз» десяту річницю своєї діяльності. З тієї нагоди він видав «Буковинський Альманах». Це була друга публікація Т-ва. Першою була відбитка вступної промови д-ра Кліма Ганкевича на інавгурації українських викладів у 1877 р. п. з. «Гостинець з Чернівець». До редакції «Альманаху» входили: Олімп Волянський, Гриць Ганкевич, Никорович, К. Лукашевич і Бачинський. За друк відповідав Омелян Попович. В «Альманасі» було поміщено коротку історію «Союзу» та дещо з белетристики і публіцистики. З поезій знаходимо твори Данила Млаки, О. Я. Кониського, Куліща, В. Масляка, Корнила Устіяновича. З прози відзначалася повість Осипа Федьковича «Довбуша скаרב». На особливу увагу заслуговував програмовий вірш Дмитрія Вінцьковського першого голови «Союзу»:

Іскренній Вам шлю днесь привіт:
Щоб Ви не десять, двадцять літ,
Но сотки літ трудилися всі,
Кріпились в силі і числі,
Союза сего щоб число
В сотки й тисячі зросло.
Бодріться (бодрствуйте) духом!
А когда
Призве Вас мати, Русь свята,

До подвигів, тяжких діл,
Щоб кожний силен і дозріл
Став в знаній меч вооружен,
Один за всіх, всі як один,
Девізом най буде для Вас
В сей час іспитаний тяжкий час
Любов і труд, бо лиш вони
Докажуть Руси, що сини
Їх благородні і собі
Приносять честь, й отчизні.

Саме ювілейне свято відбулося у Чернівцях 3.8.1885 р. у формі Студентського з'їзду. На нього прибули представники українських студентів з усіх земель соборної України. У тому ювілейному році «Союз» нараховував 17 членів-основників, 29 почесних і 49 допомагаючих. Бібліотека мала 219 творів, а в читальні було 30 періодиків (українських, німецьких, польських та сербських).

Святуючі члени «Союзу» не були одначе задоволені своїми успіхами. Після виїзду довголітнього активного голови Смаль-Стоцького діяльність «Союзу» дещо занепала і не була вже такою многогранною. Але і в ті роки зроблено членами «Союзу» та їхніми симпатиками чимало. Був це час гострого удару з москвофілами. Москвофільські студенти інтригували, намагалися вносити незгоду та викликали недовір'я буковинців до галичан, православних до греко-католиків і навпаки. Цього було нарешті досить національно-свідомим членам «Союзу» і вони 24.4.1886 р. викинули з Т-ва всіх москвофілів. Після цього Управа «Союзу» виступала з чисто національних позицій, що й задемонстровано в тому ж році висланням привітальної телеграми чеському вченому Ф. Міклосевичеві, який у своїй порівняльній граматиці слов'янських мов ствердив, що українська мова є мовою самостійною. Дальше Управа вирішила впровадити українську мову, як мову офіційну, якою мають послуговуватися члени й Управа у письмі й слові. В кореспонденціях послуговувалися союзанці граматиною Осади, а від 7.4.1891 року фонетичним правописом².

Від 1891 року діяльність «Союзу» знову пожавішала. Головою став О. Колесса. Збільшувалася також кількість членів. З ініціативи Колесси відновлено «Науковий Кружок» та зобов'язано членів опрацьовувати реферати і виголошувати їх на різних громадських зібраннях. У 1893 році «Союз» стає співвидавцем «Бібліотеки для руської молодіжи».

Друге десятиріччя діяльності «Союзу» завершено в 1895 р. традиційним з'їздом-здвигом, у якому взяли участь, крім членів та місцевих українських діячів, також представники «Академічної Громади» зі Львова та делегації чужинецьких товариств. Про двадцятирічну працю Академічного Товариства «Союз» говорив Іван Костецький. Від польського «Огініска» вітав зібраних студент Кеслер, а від німецького Т-ва «Арменія» — Штогаль.

В дев'ятдесятих роках «Союз», крім постійної боротьби з москвофілами (вони створили 1888 р. кацапське Т-во «Буковина»), має ще і внутрішні

труднощі, які виникли у зв'язку з політичною боротьбою радикалів з родовцями, та прихильників двобоїв на шаблі з противниками. Ці внутрішні конфлікти знайшли своє завершення в ухвалі з 2.11.1899 р. про заборону членам Т-ва провадити двобої. За порушення тієї ухвали Управу мала право виключити порушника з членів «Союзу». Вкінці прийшло ще розбиття Товариства і створення частиною членства нової студентської української організації — «Молода Україна»⁴.

Та заки дійшло до розколу, «Союз» продовжував свою всебічну діяльність. Як і за Смаль-Стоцького, вдержував тісні зв'язки з Львівською «Академічною Громадою», солідаризувався з нею у підготовці ювілею знесення панщини та організації З'їзду українського студентства в Києві. Він співдіяв у ювілейних святкуваннях століття відродження української літератури у Чернівцях і у Львові і брав участь в акціях боротьби за український університет.

«Сецесіоністи» із «Союзу», які вважали себе послідовниками революційних національних акцій РУП (Революційна Українська Партія) на Наддніпрянщині та «Молода Україна» у Галичині, розпочали свою діяльність інавгураційним концертом 8.12.1900 року, в чому допомогли їм Львівські студенти. Цим виступом їм вдалося захопити Чернівецьку публіку, а головню гімназійну і студентську молодь і деякою мірою реабілітувати свій вчинок розбиття єдиної української студентської організації. На концерт і «комерс» з'явилися також «союзанці», а їх представник побажав молодому Товариству якнайкращого розвитку.

Після полагодження формальностей, організатори «Молодої України» скликали на 30.9.1901 року перші загальні збори. Головним напрямком діяльності «Молодої України» мала бути самовиховна діяльність та праця над середньошкільною молоддю. При Т-ві засновано видавничу спілку з такою ж назвою, як товариство, яка випустила під досвідченим проводом В. Сімовича декілька публікацій. Члени «Молодої України» зобов'язувалися включатися в громадську діяльність товариств «Зоря», «Боян», «Міщанська Читальня». Для середньошкільної і семінарської молоді влаштовувано двічі на тиждень відчити.

Також на зовнішньому відтинку «Молода Україна» вдержувала контакти з чужинецькими студентськими організаціями, а на внутрішньому зі студентами Наддніпрянщини.

Та в загальному, ані студенти, ані громадянство не були задоволені цим двоподілом. Після кількох разів розмов та дискусій вирішено знов об'єднатися в одну станову надпартійну організацію. 27-го жовтня 1902 року обидва товариства об'єдналися в одне Академічне Товариство «Січ».

До діячів «Молодої України» належали: В. Сімович, Лушпинський, Л. Когут, Іван Стрийський, Олександр Попович, Іван Гошовський.

«Січ» повела всебічну студентську національну діяльність. До неї приступили вже в першому році 78 студентів (місцевих буковинців і студіюючих у Чернівцях галичан). Але незабаром виникли нові непорозуміння і спори. В Товаристві були два табори — автохтони-буковинці та

галичани, які почали себе поборювати. Збоку різні особи та чинники доливали оливи до вогню, поширюючи провокації та наклепи. На початку 1904 року буковинська група під проводом Панька Клима та Теодота Галіпа вийшли з «Січі» і відновили старий «Союз». Ривалізація обох товариств тривала аж до 24.1.1906 року, коли на спільних зборах знайдено можливість спільної дії і співпраці понад дрібними егоїстичними справами однієї чи другої організації. Із спільних акцій перед відновленням «Союзу» найбільшим успіхом «Січі» була участь її делегації у відкритті пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві 1903 р. Виступ В. Сімовича був сприйнятий представниками соборної України надзвичайно тепло.

Також після сецесії «союзан» Т-во «Січ» продовжувало свою діяльність згідно з попередніми програмами. Члени Т-ва звертали особливу увагу на національне освідомлення селян та ініціювали організування по селах Буковини пожежно-руханкового товариства «Січ». При Т-ві існував студентський хор та драматичний гурток, які виступали з виставами та концертами по селах. Великий успіх мали два концерти в честь Богдана Хмельницького 1907 року у Чернівцях і на провінції. Крім того влаштовано ювілей Павлика (1904), Драгоманова і М. Лисенка (7.5.1905). на останньому був присутній сам Ювілят.

Зв'язки зі студентами Наддніпрянщини та Галичини провадилися досить інтенсивно. 24.2.1905 року Т-во гостило у себе студентів Наддніпрянщини і використало цю гостину для устійнення форм співпраці студентства з-під обидвох (московської та австрійської) окупацій. 1907 року січовики носили жалобу за арештованими у Львові «академіками» і збирали на допомогу їм пожертви. В 1910 році приїхав до Чернівців В. Винниченко разом з групою українських студентів зі Львова, щоб бути на виставі його драми «Базар». Члени «Січі» брали активну участь у Всеукраїнських Студентських З'їздах у Львові.

За підтримкою М. Кордуби та Я. Веселовського, «Січ» видавала «Бібліотеку» та гектографований гумористичний часопис «Січове слово» (1904). При Т-ві діяла найбагатша на всю Буковину книгозбірня.

Зрозуміло, що й відновлений «Союз» не хотів залишитися позаді у студентській та національній діяльності. Серед активних союзанців другого періоду слід згадати двох братів Григоровичів, Романа Ясинецького, Агенора Артимова, Миколу Михайлюка, Юрія Осадця, Дениса Маєр-Михальського, І. Дошівника, Володимира Копачука, Володимира Бриндзана, Дмитра Войновича, а з наймолодшої тоді генерації — Івана Василяшка, Василя Руснака, Івана Пігуляка, І. Новосівського, Годованського, Тевтула, С. Сінгалевича, І. Куковського. Діячі І. Дошівник та М. Михайлюк брали участь у З'їздах в справі відкриття Українського Університету у Львові та Всестудентських З'їздах 1909 і 1913 рр.

«Союз» стояв в опозиції до студентських корпорацій і гуртував у своїх лавах передусім студентів з поміркованими громадсько-політичними поглядами. Також у другому періоді своєї діяльності «Союз» був найчисленнішою організацією, нараховуючи середньо від 50 до 100 членів. У 1913 році їх було 91.

Москвофіли продовжували свою діяльність також аж до вибуху війни. Спочатку вони діяли в Т-ві «Буковина», яке потім перейменовано на «Карпат».

Окремий характер мали студентські організації «Запороже» та «Чорноморе», які взувалися на німецьких «Буршеншафтен» і ставили собі за головну ціль плекання особистої культури та дружності. Але й ці товариства відіграли в національному відродженні Буковини немало ролі. Про них будемо говорити окремо.

На переломі століть діяла у Чернівцях також релігійна студентська організація — «Православна Академія», до якої належали головні студенти Богословського факультету.

Якщо йдеться про чужинецькі студентські організації, то в Чернівцях діяли також румунські товариства, які були наставлені до українців вороже і старалися поборювати їх всілякими засобами і методами, не виключаючи провокацій та доносів на всі прояви національного життя українців.

г) Українські студентські організації в Австро-Угорщині поза українськими землями

Поза етнографічними українськими землями діяли на території Австроугорської монархії цілий ряд українських студентських організацій. Найперше це була «Січ» у Відні, що була найстаршим товариством і найбільше активним. Про її діяльність маємо найповніші інформації і також обширну документацію.

Перші прояви організованого студентського життя у Кракові сягають 1888 року. Тоді там студіювали коло 60 українців, переважно медиків. За інформаціями Целевича, вони об'єдналися того року у «Медичну Громаду». Домівка «Громади» знаходилася при вул. Звезенецькій. Університетські власті не були прихильні українському «сепаратизмові» і ставили «Громаді» всілякі перешкоди.

В 1897 році «Медичну Громаду» переназвали «Академічною Громадою». До неї належали даліше в основному медики, бо їх найбільше у Кракові було (у Львові не було ще медичного факультету). Але звичайно не бракувало між членами й інших студентів, а одним із передових й активніших був студент, а пізніше доктор філософії Роман Яросевич. Але й він після кількालітнього учительювання в Коломийській гімназії вписався в Кракові на медицину.

За почином «Громади» засновано у Кракові 1894 року «Просвіту». Головним організатором був залізничодорожник Іван Борис. До першого Виділу ввійшов також студент Стефан Шмігер, який був у той час головою «Медичної Громади». У Виділі він виконував обов'язки бібліотекаря.

Василь Стефаник, який був членом «Академічної Громади», розказує: «В 'Академічній Громаді' ми сходилися щовечора, читали часописи, слу-

хали відчити. Члени Т-ва майже всі були драгоманівці й належали до української радикальної партії. Найвеселішим був із товаришів Яків Невестюк. Він котрогось року перевозив тайно українські книжки до Києва. Книжки на границі знайшли і він цілий рік просидів у тюрмі в Москві, чи Петербурзі»⁵.

«Громада» діяла у Кракові досить активно аж до кінця століття. Але її активність дуже занепадала, коли у Львові відкрили медичний факультет і майже всі українці переїхали туди на студії. Вкінці не було більше виглядів на збільшення членства і «Академічна Громада» самоліквідувалася, а маєток та бібліотеку передано до «Академічного Братства» до Львова».

Після масової сецесії українських студентів зі Львова (у боротьбі за український університет), до Кракова прибуло знову багато українців, а між ними такі студентські діячі, як Старосольський, Ганкевич, Темницький, Луцький. Вони й заснували нову організацію «Русько-українське Академічне Товариство» (1902 р.). За традицією всі студенти вписалися також до «Просвіти» і включилися у її працю. Вони зорганізували при «Просвіті» хор. Парохою церкви св. Норберта був о. Борсук; він же й очолював «Просвіту».

Але й це «Русько-українське Академічне Товариство» не проіснувало довго. Через зменшення студентства спадає кількість членства і в 1907 році на ліквідаційних зборах його розв'язали.

В липні 1910 року на Львівському університеті, а також на Краківському, зайшли несподівано драматичні події у зв'язку з боротьбою за український університет (поляки застрілили студента А. Коцка). До Кракова знову напливає більша кількість українських студентів. Вони організують вкінці 1911 року «Академічне Товариство Українська Громада у Кракові», яке у щоденному вжитку називали старою назвою «Академічна Громада», яка знаходить собі притулок в читальні «Просвіти» і продовжує з нею тісно співпрацювати. В 1912 р. «Громада», спільно з «Просвітою», влаштовують Шевченківське свято та «Вечір для вшанування Івана Франка». У тому ж році зорганізовано при «Громаді» аматорський гурток під керівництвом студента прав Яцковського.

В чеському місті *Пшібрамі* існувало при гірничій академії Т-во «Ватра» від 1898 р. аж до Першої світової війни. Про його діяльність не можна було досі знайти докладніших інформацій. Відомим є лише те, що на влаштованому концерті 17.2.1902 року в честь українських студентів, які у висліді сецесії прибули до Праги, був присутнім делегат «Ватри» Гарасимович⁶.

Українські студенти в *Грацу* створили своє земляцьке станове товариство «Русь» в 1895 р. Основниками були: И. Ципановський (медик), Р. Дорик (медик), А. Чміль (медик), Ю. Маланюк, О. Козакевич — медики та Ю. Паар — технік. Загальні Збори Т-ва вирішили 1911 року змінити назву «Русь» на «Січ». Кількість членів вагалася між 10 (1909 р.) а 26 (1914 р.). Т-во мало власну бібліотеку, влаштовувало відчити й дискусійні

вечори для обговорення суспільних справ. З голів є нам відомі Юлія Юхнович, Р. Слюзар та Михайло Боднар. Членами Т-ва були пізніші діячі Іван Боберський, Софія Галечко та інші.

В Празі на Карловому університеті закладено студентську «Українську Громаду» після прибуття туди сецесіоністів зі Львова в 1902 р. Статут підписали, між іншими, проф. Іван Горбачевський, Іван Пулюй та деякі професори чеської і словацької національності. Основуючі Загальні Збори відбулися 14.2.1902 р. Тиждень пізніше чеські студенти влаштували для українських студентів концерт і бал. Вже перед тим у Празі відбулися віча в справі українського університету у Львові, в яких брали участь численні чеські й словацькі професори та студенти на чолі з ректором Шикори.

Між привітаними на концерт 17.2.1902 року були: від Української Молоді у Відні, Українських богословів з Відня, студентського Т-ва «Січ» з Відня, молоді всіх Львівських гімназій і Товариства Гірничих Академіків «Ватра» (Пшібрама).

Віча в обороні української мови на Львівському університеті влаштовували чеські студенти і в інших університетах. Участь у них брали завжди делегати «Української Громади». Вони пропагували українську справу та гідно репрезентували наш народ, здобуваючи надпересічні успіхи в студіях. Окремі члени Т-ва виступали також з доповідями для чехів та інших чужинців. Найбільше активними доповідачами були: Ганкевич, В. Гошовський, М. Січинський, Лаврів, Остап Луцький.

У березні 1902 р. «Громада» влаштувала Шевченківське свято. У програмі виступали чеські співаки та українська співачка з Праги Радкевичівна⁶. Рішенням зборів та Управи з «Громади» від самого початку вилучено москвофілів.

Джерела:

1. «Матеріяли до Історії Зносин Галичан з Буковинцями», Львів 1908.
2. Василь Сімович: «Розвиток Студентського Життя в Чернівцях», Львів 1918.
3. Д-р Кость Левицький: «Історія Політичної Думки Галицьких Українців 1848-1914», Львів 1926.
4. Володимир Гнідий: «Українське Академічне Козацтво 'Чорноморе'», Філядельфія 1963.
5. Василь Стефаник: «Про Ясне Минуле...», Краків 1931.
6. «Молода Україна», Рік III, чч. 1, 2, 3, Львів 1912.

(Продовження буде)

З Дому НеволіСОВЕТСЬКА ВЛАДА ПОНОСИТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ГОЛОД

ЗАЯВИ ЮРІЯ БАДЗЯ

У вересні 1984 року продісталися на Захід шляхами самвидаву заяви відомого історика Юрія Бадзя, заарештованого й засудженого давніше, і члена Української Гельсінської Групи Василя Стрільцівця, заарештованого поновно в жовтні 1981 року і засудженого в квітні 1982 року на додаткових 6 років ув'язнення під закидом «антирадянської агітації та пропаганди». В травні 1983 року Юрій Бадзьо і Василь Стрільців провели одноденну голодівку, яку присвятили жертвам зорганізованого Москвою голоду в Україні в 1932-1933 рр. Юрій Бадзьо був заарештований 22-го квітня 1979 року і засуджений 22-го грудня того ж року на 7 років ув'язнення і 5 років заслання. Бадзьо і Стрільців мають перебувати в концтаборі в с. Барашево, Мордовська АРСР.

Заява Юрія Бадзя

Голові Президії Верховної Ради УРСР,
Олексію Федосійовичу Ватченку.

Враховуючи існуюче до сьогодні офіційне відношення до нижчеподаної події, вважаю своїм громадянським обов'язком пригадати Вам і у Вашій особі всьому політичному керівництву Республіки, що весною цього року сповниться півстоліття від того часу, як наш народ пережив чи не найстрашнішу трагедію у своїй новітній історії — голод 1933 року. Є переконання, що у висліді голоду загинуло 6-8 мільйонів українців. Кажу «є переконання» тому, бо у радянській літературі, як науковій так і публіцистичній, даних про це немає. Більше того, у нашому суспільному житті ця масштабна історична подія оточено глухою мовчанкою вже півстоліття; на неї накладено політичне табу. Це у вищому степені аморально і потворно — забувати невинно загинулих, убивати в народі пам'ять про пережите, забирати з історії народного побуту цілі сторінки.

Безсумнівно, голод 1933 року на Україні має виразне політичне забарвлення. І саме тому державна влада не може мовчати. В протилежному разі вона бере на себе повну політичну відповідальність за події. Звернемо увагу, що для «відсекречування» голоду 1933 року політична логіка формально не є перешкодою, бо ж сталінізм — справжній винувник трагедії — офіційно засуджений.

Закликаю Президію ВР Укр. ССР перейнятися моральним обов'язком

ушанувати накінець, вперше за півстоліття, пам'ять мільйонів, які загинули трагічно, невинних людей. Пропоную прийняти постанову на державному рівні: весною, наприклад, в березні, в пам'ять жертв голоду провести Всеукраїнський вечір жалоби; один день в місяці, наприклад, третю неділю березня, проголосити Днем національної жалоби і відзначати щорічно; спорудити пам'ятник у сільській місцевості, яка найбільше потерпіла від голоду; забезпечити наукове дослідження події, гідної також високого мистецького втілення. Публічне відзначення трагедії 1933 року означало б не лише виявлення морального почуття, але й політичного розуму. Воно означало б, що сучасне керівництво республіки дійсно відмежовується від політики сталінізму і несе відповідальність перед українським народом за його історичну пам'ять, а також і за надійно-стійкі опори нашого майбутнього.

22 січня 1983 року.

*Бадзьо Юрій Васильович,
Мордовія, п/табір.*

«СССР не є єдиною державою» — Заява Юрія Бадзя

Президії Верховної Ради Союзу ССР,
(від) громадянина Бадзя Юрія Васильовича.

Звертаю найпильнішу увагу вищого органу державної влади Советського Союзу на дуже грубу політичну помилку, якої допустився ген. секретар КПСС, член Президії Верховної Ради ССРСР Ю. В. Андропов у доповіді під час відзначень 60-ліття ССРСР. Маю на увазі ту його фразу, де він називає Союз Советських Соціалістичних Республік «єдиною державою», себто прямо і недвозначно заперечуючи федеративний характер Советського Союзу, допускаючись відкритого противоріччя з конституцією ССРСР і конституціями Союзних Республік. Вислів «єдина держава» — не публіцистична фраза, якою можна користуватися вільно, а загальноприйнятий юридичний термін. Означає він державу, яка являє собою один-єдиний неподільний суб'єкт державних, політично-правових відносин. Термін «єдина держава» відомий в науці, як «унітарна держава». Це лише іншомовний вислів того самого поняття. Советський Союз принаймні формально не є унітарною державою, не є єдиною, є федеративною державою, у складі якої союзні республіки мають статус окремих державних одиниць, суверенних держав. Навіть сучасну Росію не можна назвати «єдиною державою»: вона також федеративна республіка. Формула «єдина держава» щодо ССРСР, якщо говорити лише про моральну сторону питання — глибоко образлива для народів Советського Союзу, насамперед з загально зрозумілих причин для неросійських народів, які сприймають її як ідею позбавлення їх власної національної державності. І нічого іншого фраза «єдина держава» не може означати!

Щоправда, Конституція ССРСР визначає Советський Союз як «єдину союзну державу». Ця формула стала загальноновживаною. Одначе, принципово вона не правильна: елементарно суперечлива логічно і політично.

Держава не може бути одночасно єдиною і союзною, себто неподільною і подільною.

Наука має виразну термінологію визначення характеру держави, себто її структури: єдина (унітарна) держава, федерація, конфедерація. Історія знає і деякі інші форми політичного об'єднання народів. Згідно з задумом і формою — ССРСР федеративна держава.

Визначення «союзна» має лише уточнювальне значення. Воно позбавлене термінологічного значення: конфедерацію, наприклад, можна також назвати союзною державою

На наукову і політичну несприйнятливість конституційної формули «єдина союзна держава» я вказував у своєму листі, який я вислав в один із центральних органів совєтської преси під час обговорення проекту конституції ССРСР. На жаль мої зауваження Конституційна Комісія не прийняла і в політико-правову ідеологію національних відносин народів ССРСР був запущений дуже небезпечний троянський кінь російського великодержавного шовінізму. Тепер, очевидно, з'явилося бажання відкинути це примарне прикриття у формі визначення «союзна» і вийти у білий світ зі своїм справжнім ідеологічним виглядом.

Під час московських урочистостей з нагоди 60-ліття ССРСР і в привітах з того приводу «єдиною державою» назвали Союз представники цілого ряду комуністичних і аналогічних їм партій світу, зокрема Польщі, НДР, Монголії, Афганістану, Мадараскару, Нікарагуї, Індії, ФРН, Ірландії, Гвінеї, Люксембургу, Сан-Маріно, Іраку. Цей факт впадає в очі і непокоїть у будь-якому випадку, і в тому, якщо він означає безвідповідальне наслідування поганого прикладу: він відбиває рівень знання або напрям національно-політичної свідомості згаданих чужоземних діячів, зокрема державних. Тим більше, коли справа іде про партії держав-союзників.

Сподіваюся, що моя заява дійде до адресата і що до неї поставляться з належною політичною відповідальністю.

7 січня, 1983 р.

Бадзьо Ю. В.

Адреса: Мордовія, Барашево

Юрій Бадзьо про політичні свободи і права людини

Президії Верховної Ради ССРСР,
(від) в'язня сумління Бадзя Юрія Васильовича.

Заява

Принцип політичної свободи, проголошений також і конституцією ССРСР, означає — логічно й історично — не що інше, як свободу від державної влади, право і можливість виступати проти урядової політики і самого суспільного ладу природно в демократичних формах визначених законом, що його прийнято демократичним шляхом і який забезпечує демократичні умови існування, себто можливість критично відноситися

до себе. Одначе політична ідеологія КПСС, а ще послідовніше — партійно-державна практика, знаходяться у відкритому протиріччю з ідеєю політичної свободи. Переслідування людей — у різних формах, включно з ув'язненням — за опозиційні настрої, переконання, ідеї, за критику суспільно-політичного характеру, навіть в межах соціалістичної доктрини — трагічна норма нашого суспільного життя. Такий стан є у виразному контрасті з сучасним уявленням про демократичні взаємовідносини громадян і держави і є порушенням міжнародного права, зокрема Деклярації Прав Людини і Заключного Гельсінського акту. Він (цей стан) має негативні історичні наслідки в сфері міжнародних відносин, насамперед у справі збереження миру між народами.

Відзначаючи голодівкою 30-те жовтня — День советського політв'язня, звертаю увагу політичного керівництва ССРСР на зростаючу потребу основної демократизації советської суспільности.

29 жовтня, 1982 року

Президії Верховної Ради ССРСР,
(від) в'язня сумління Бадзя Юрія Васильовича.

Заява

Деклярація Прав Людини і Заклучний акт Гельсінських нарад справедливо вважають політичним кодексом мирного співіснування народів і держав; кодексом, який визначає основні принципи суспільного буття в умовах свободи, вказуючи на той круг суспільних інтересів, які об'єднують людей різних націй і суспільств. Короткий і крилатий, усе більш актуальний клич про права людини несе в собі насамперед ідею політичної свободи, демократичного суспільного ладу, в якому громадяни мають право на найширше вільнодумство, мають реальну можливість виявляти свою політичну волю, у тому числі і опозиційну до офіційної ідеології і політики, пропагувати свої погляди та захищати свої інтереси звичайними в демократичних суспільствах засобами. Та саме цього права на політичну опозицію позбавляє громадянина ССРСР суспільна ідеологія, теорія і практика КПСС, яка встановила в ССРСР режим власної диктатури. Отак перекручено і заперечено самий зміст поняття демократії.

Світові активно і послідовно пропонують майбутнє, в котрому нормою суспільного життя є тотальне панування комуністичної партії і яка захищає народів лише право і можливість виконувати дитирамби на її адресу.

Спільноти виховані в демократичних традиціях не хочуть такого майбутнього, бояться його. В цій колізії захована, без сумніву, основна причина антагоністичного протиборства держав, зокрема причина сучасної міжнародної напружености.

Тільки послаблення, а в перспективі — і усунення цієї колізії, здатне поліпшити відносини між країнами і протилежними суспільно-політичними системами, збереже і поглибить розрядку. Отже справа іде про загальноісторичну потребу демократизації советського суспільства.

Чим скоріше керівництво Союзу ССР зрозуміє неминучість докорінних демократичних реформ в Советському Союзі, тим скоріше можна буде зупинити гонку зброєнь і піти шляхом поступового роззброєння, тим скоріше благодатне для всіх народів мирне співіснування стане життєвою реальністю.

Відзначаючи Міжнародний День Прав Людини, проголошую 10 грудня цього року голодівку проти порушень в Советському Союзі прав людини і права націй на самовизначення.

9 грудня, 1982 року.

Про нерівноправність української нації у складі ССРСР

Президії Верховної Ради ССРСР,
(від) в'язня сумління Бадзя Юрія Васильовича.

Заява

Повідомляю Вас, що з нагоди 60-ої річниці створення Союзу ССР оголошую на 30-те грудня цього року голодівку для уваги советського керівництва, урядів країн-членів ООН і світової громадськості до нерівноправного становища українського народу у складі федерації советських республік.

Над всестороннім науковим обґрунтуванням цього висновку я працював 7 років, виклавши результати своїх досліджень у великій праці, в рукописі на півторатисячі сторінок, під назвою «Право жити», яку адресував вищим органам партійно-державної влади. Відповіддю мені був арешт і позбавлення волі на 12 років. Самого тільки вироку досить, щоб зрозуміти політичні умови сучасного національно-історичного життя українського народу.

Ставлю перед Президією Верховної Ради ССРСР вимогу обговорити стан української нації у складі федерації советських республік на сесії Верховної Ради ССРСР, при чому з обов'язковою участю теперішніх українських патріотів-політв'язнів та тих, які були передчасно звільнені і цілком реабілітовані.

29 грудня, 1982 року.

В ОБОРОНІ ПОМІСНОЇ УКЦЕРКВИ

Відомий читачам нашого журналу з інших матеріалів о. Григорій Будзинський звертався поновно до редактора «Вільної України» з протестом проти постійних наклепів тієї катебітської газети на Помісну Українську Католицьку Церкву. Лист, що наспів до нас самвидавним шляхом, був написаний у місяці травні 1984 року, а в «Шляху Перемоги» був надрукований 9-го грудня. Наша Редакція резервує собі трошки інший погляд на справу о. Костельника і т. зв. Львівський Собор з 1946 р., а радше — не так на сам Собор, як на о. Костельника.

Редакція «В.Ш.»

Шановний товаришу редакторе! До Вас звертається постійний передплатник Г. А. Будзинський. На превеликий жаль, Ви і далі друкуєте у Вашій газеті наклепи на Українську Католицьку Церкву. В 96 числі за 16 травня 1984 року Ви надрукували статтю П. З. Антоненка «Воїни з розбитого воза». П. З. Антоненко — відомий українознавець, заклятий ворог УКЦеркви, який набив собі руку на писанні брехні. Він прекрасно знає, що Російська православна церква є жорстоким русифікатором, таким же завзятим ворогом українського народу, як і сам Антоненко.

Советська влада опублікувала у свій час переписку українського письменника С. Руданського. З неї ми довідуємося, що батько писав своєму синові Степанові, що якщо він писатиме своєму батькові «собачою мовою» то він не пошле йому ні копійки. Ми знаємо, що Степан помер у молодому віці на сухоти, на які він захворів в інституті, живучи на голодній пайці. А його батько обдирав селян, і їхню мову називав собачою. «Батюшка» Руданський робив це не від себе, а на наказ Консисторії. Католицькі місіонарі вивчали навіть діалекти американських народів, писали граматики і перекладали Біблію на діалекти. В той же сам час цар Микола І знищив УКЦеркву, яка під назвою Київської митрополії проіснувала до 1839 року. І в тому році «самоліквідувалася». Тоді це називали «відірваним насильством — виховані в любові». Так було написано на медалі, що її цар наказав вибити в честь розгрому Католицької Церкви. Чорносотенці типу «батюшки» Руданського мали повну волю, тоді як священники Католицької Церкви сиділи в тюрмах і на засланні. Про це гарно написав російський письменник Л. Толстой в повісті «Хаджі-Мурат». Він називає ганебним наказ царя, що його він дав київському генерал-губернаторові Вібікові, щоб той вбивав всіх католиків східнього обряду, які відмовлялися переходити на російську віру. Так само й Антоненко вихваляє зрадників, котрі «не визнавали постанов Львівського Собору про ліквідацію Унії». Антоненко прикидається простаком, котрий нібито не знає,

що так зв. Львівський собор — це ганебне видовище, на якому порушено всі закони Католицької Церкви.

Ніколи не було випадку, щоб рядовий священик скликавав Церковний Собор, священик мусів би мати повновласті. І тут Костельник відкрив своє обличчя, бо не попросив повновластей в церковній владі, а попросив їх в Совнаркомі УССР. З того видно, що Собор скликавав не Костельник, а Совнарком УССР. Костельник був лише слухняним пішаком в шахматній грі. Костельник зломив клятву, бож присягав, що буде вірний своїй Церкві до смерті. Антоненко величає його протопресвітером і професором теології. Та він знає, що Костельник не був протопресвітером, хіба що після своєї зради. Це були 30 срібняків, що за них він продав Христа. А професором теології його справді назначили, але швидко переконалися, що він непорядна людина, і його прогнали. Антоненко не був на зібранні митрополита Сліпого в січні 1945 року і через те не знає, про що там говорилося. Слова, які він наводить, ніби сказані Костельником, це висана з пальця фікція. Можливо, Костельник хвалився, що він нібито повчав митрополита, але митрополит начебто його не послухав. Я був членом делегації й був на тих зборах, то ж знаю, що Костельник жалівся тільки, що немає горілки. Так само й в дорозі до Києва й Москви він думав лише про одне й одного просив: «Їсти й горілки!» Зрада, що її він задумав, палила його вогнем, і він намагався заглушити совість горілкою.

Про поїздку делегації до Москви звітував архимандрит Клементій (Шептицький), який був головою делегації. Антоненко хвалить Костельника, хоч той був воюючим антикомуністом і писав багато разів, що єдина правдива Церква — католицька. Він післав двох своїх синів у німецьку армію, щоб вони були присутніми в перемозі над комуністами. Своєю зрадою Христової Церкви він хотів викупити свою вину перед советською батьківщиною. Агітацією за Російську православну церкву він перекреслив своє попереднє життя; протягом 30 років він користувався правилами Католицької Церкви й турбувався про них, як лише міг. А коли Церква опинилася під ударами, він першим зрадив її й намагався отримати гроші за зраду, бож служба в Католицькій Церкві загрожувала тюрмою. Він волів продати душу, щоб лише врятуватися від тюрми. Його хвалять безбожники і це найбільша ганьба для його пам'яті.

Антоненко виявляє, який тоді терор існував проти УКЦеркви. Він пише: «Федорик (ігумен монастиря оо. Василян) у півночі, коли вже всі сплять, відкривав церкву й починав богослуження. Через городи, попід плоти потайки пробиралися до нього віруючі». А далі: «Уніят сидить вдома й потайки принаджує до себе людей». СССР — це єдина країна в світі, де жорстоко переслідують Католицьку Церкву. Розгром Католицької Церкви — це явний геноцид. Московський патріарх захопив храми, монастирі й інше добро Католицької Церкви, а єпископів (всіх без виімку), каноніків, священиків, ченців, черниць судили на довгі роки тюрмом та концтаборів, що часто кінчалися їхньою смертю. Антоненко вважає їх злочинцями, а тих, хто їх нищив — носіями справедливості.

Вчений — професор Цьох (керівник катедри журналістики на Львівському університеті) — пише в засобах масової інформації («Жовтень 1981 — стаття «Проти темряви й облуду»), що Католицька Церква — злочинна організація, а священники цієї Церкви — злочинці, закликає нищити католиків, і це ніщо інше, як агітація війни. За Цьохом поспішає Антоненко. Він пише: «... На різню благословлять шептицькі, сліпі, чернецькі і інші ієреї католицької Церкви». Зі слів Антоненка виходить ясно, що ті люди, які закликають до різни — злочинці. А насправді єпископи УКЦеркви — це великі люди, перед якими клоняють голови не лише європейці, а й люди інших континентів. Єпископи воліли йти на смерть, ніж зрадити свою Церкву. Їх порівнюють з мучениками перших трьох століть нашої ери, котрі з радістю йшли на смерть, але не відрікались своєї віри.

Російська православна церква — це державна установа, її священники вважаються державними службовцями, яким державна каса виписує за плату. Тому вони мусять здійснювати те, чого хоче держава, а не Церква. У вченні цієї Церкви є обман, передусім у тому, що Церква не знає тайни сповіді. Відомі випадки, коли священники видавали тих, хто признавався під час сповіді. Врешті в царській російській Церкві також не було тайни сповіді. Священик був зобов'язаний донести поліції, якщо він під час сповіді довідався дещо проти царя, котрий був головою російської Церкви. Антоненко, як кажуть, «щукає кістки в молоці», щоб знеславити УКЦеркву. Він уважає російську Церкву єдиною, що має право громадянства в Україні. До Католицької Церкви можуть належати лише національні меншини — поляки, мадяри. Священникам тих Церков суворо заборонено вживати української мови. Таким чином в УССР вживають в церкві чи то російську, чи польську, на Закарпатті — мадярську мову. Українська мова повністю дискримінована. З того видно, чому Антоненко такий завзятий ворог УКЦеркви; тому, що ця Церква обороняє свій народ від колонізації і русифікації. Якщо б в західних областях УССР не існувала Українська Церква, то весь нарід перейшов би до польської Церкви, так як ми це спостерігаємо у Холмі, де холм'яни воліють йти до костьола, а не до російської церкви. Українську Церкву жорстоко переслідували царі і так допомагали полякам польонізувати українців.

У 1945 році Совнарком УССР дав юрисдикцію Костельникові і його товаришам-зрадникам, які називали себе ініціативною групою, хоч Католицька Церква нічого не знає про такі інстанції. Совнарком УССР не мав юрисдикції над Католицькою Церквою і тому не міг нікому її передавати. Далі в санкціях ініціативної групи сказано, що Собор скликається для того, щоб ліквідувати Греко-Католицьку Церкву. Мудреці із Совнаркомом в ненависті до всього українського не були досить обережні і цілком явно виявили себе ворогами УКЦеркви. Гарно сказано, «що написано пером, того не витягнеш волом». Немає жодного сумніву, що ліквідація УКЦеркви — це акт геноциду, бо ж сотні людей карали лише за те, що вони родилися католиками.

.. Мене судили за те, що ніби я написав донос до гестапо на советського вчителя Дюка, хоч це звинувачення заперечувала елементарна логіка.

Дюк був директором за весь час окупації, ще до приходу советських військ 1944 року. Таким чином він був довіреним районного гестапо. З того видно ясно, що на нього не можна було доносити в гестапо, це явна брехня, але за це мене суворо покарали — 10 роками каторжної праці, тобто 10 роками рабства. Приповідка каже, що «на злодієві шапка горить». Шапка горить на Атоненкові, який пише: «Федорика судили не за те, що він правив богослуження, а за політику». Це старовинний засіб безбожників. Ісуса Христа також судили за політику, за те, що ніби Він закликав народ не платити податків, хотів проголосити себе царем і т. п. Але Антоненко не хоче знати незаперечної істини, що за часів переслідування релігії всіх арештованих священиків замикали за релігію, не зважаючи на те, яких крутість безбожники і не вживали б. Історія — суддя справедливий і непідкупний. Якщо Совнарком скликає Собор «для ліквідації УКЦеркви», то це є неодмінним доказом релігійного переслідування.

Советська влада не була першою, що почала боротися проти УКЦеркви. Перед тим це чинили російські царі, але їх постиг ганебний кінець. Так же само і божевільний фюрер сказав, що якщо переможно закінчить війну, то зліквідує Ватикан. Церква — вічна організація, переслідування лише збагачили славу Католицької Церкви, бо численні мученики воліли смерть, ніж відречення від своєї віри. Спроба Антоненка поганьбити Католицьку Церкву обернеться проти нього самого. «На брехні перейдеш світ, але не повернешся» — каже народня мудрість.

В день Різдва, 7 січня 1984 року до мого мешкання увірвалася міліція рано в сьомій годині, тобто в 5-ій за середньоевропейським часом, який існував у Львові до 1944 р. Коли люди ще сплять, поліція вривається в житло священика, щоб перевірити чи часом не молиться він в цей урочистий день. Якщо священик молиться, то це в державі, де панує релігія діямату (діялектичний матеріалізм) вважають злочином.

У мене тоді був друг, який прийшов привітати мене з празником. За те мені дали кару 50 рублів, ніби я відправляв богослуження. Так було написано в документі, згідно з яким я платив кару. Скільки це — багато чи мало? Це моя одномісячна пенсія, яку я запрацював, працюючи все життя. Якщо б я не мав підтримки друзів, то мені прийшлося б один місяць пережити надголодь. Мені дозволено молитися лише в церкві, де богослуження відправляє державний чиновник, який відіграє роллю священика.

Ваша газета «Вільна Україна» понад 40 років обливає помями УКЦеркву, члени якої вмирали за Христа в тюрмах і казематах. Але навіть усі безбожники світу не можуть позбавити слави, що є надбанням Католицької Церкви, за яку вони вмирали. Розгромлена Церква не може захищатися, тому я вважаю за свій обов'язок опротестувати брехню, яка сиплеться так щедро із сторінок газет. Мої товариші, які їхали до Москви, щоб домовитися з советською владою стосовно співіснування — помирилися. Я один їх пережив, і я йшов на смерть за свої релігійні переконання.

Я з усього серця вірю, що для українського народу найкращою є віра, що її прийняв київський князь Володимир. В цьому ж бо — Божя сила. Володимир не міг прийняти православної, в схолястичному значенні віри, бо такої не було ще на світі. Вона з'явилася лише за 66 років після того, як Володимир хрестив свій народ, тобто 39 років після смерти Володимира. Він уважав римську Церкву своєю матір'ю-вчителькою і посилав до Риму п'ятнадцять разів делегації.

Хай цей дрібний вклад в обороні Української Католицької Церкви буде протиставленням московському патріярхові, який так, як і його попередники, намагається знищити український народ. На жаль, він продовжує їх діла. Російська православна Церква є одним із наймогутніших засобів поневолення українського народу. Її батюшки — це співробітники КГБ. Вони наживаються, поневолюючи народ.

Це — на мій захист і оборону Католицької Церкви, котрій я намагався вірно служити протягом 54 з половиною років.

Григорій Будзинський
місто Львів, вул. Спокійна 4

«Відкрий перед усіма народами цю країну, в якій задушена релігія, обезцезнена Церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, а й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно реклямуються рабські свободи та зберігається церква, яка по суті є тільки додатком МГБ і МВД. Розкажи про знищення Української Автокефальної Православної і Греко-Католицької Церков, про помордованих і засланих українських єпископів, священників і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська православна церква не має нічого спільного з вільною Церквою і являється емведівською агентурою. . .»

(Із «Звернення Воюючої України до всієї української еміграції»)

Поезії з України

Борис АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ

ПОЕЗІЇ
(Закінчення, 3)

8. ЛИСТ У НЕВІДОМЕ

Давно розвіявся біль останньої розлуки.
Де був широкий шлях, там виросла трава.
Та пам'ятаю все: заломлені в розпуці руки,
кричущі очі і німі уста.
І пам'ятаю ще: дозорець черідка.
«Побачення скінчилось! Ну, рушай!»
Навіки двері зачинились і ти пішла. Прощай!
Лиш здалека десь: «Не забувай!»
На довго зачинились темні
тюремні двері, хворі, як віки.
І в каламутній річці чисто змішались місяці, роки.
Минуле видиво, як тінь. . .
Чи так було, чи тільки снилось, не знаю я.
Неодне тут життя забили, а я живу.
У синю далечінь летить земля,
а з нею я, моя тюрма, мої думки.
І тільки обрис твій коханий і надія свята.
Моя кохана! Так далеко порозкидало нас життя;
немов би з іншої планети,
крізь квадрільйони кілометрів,
твій голос рідний та далекий,
часом немов вчуваю я.
Сибір, Чита, чужа земля. —
Колись давно тут декабристи
пройшли на світі свій хресний шлях.
А мене все ще вабить місто,
що потонуло ген, в гаях.
Старезне місто. Вічний Київ,
такий могутній і — безсилий раб!

Скільки разів було чужих наїздів,
стогнав ти з болю, кривд, образ!
Скільки разів в вечірній час,
коли заходить сонце за горами,
мені здавалось, що горить смола,
і світиться як світла провесни розсада.
І день ясний, завітний день,
в наш день визволення настане.
Здавалося. . . Давно надії,
жаль і віру,
розпуку, радість і любов
розвіяв вітер по Сибіру
і стихла в серці, мов оспала, кров.
Такий байдужий на чужині,
я лиш хотів би одного:
аби хоч вмерти на Україні,
коли вже жити не дано.
Аби хоч раз, в останнє глянуть
на ті поля, де ми ішли,
де падали і знов вставали,
немудрих прадідів кляли
і кров'ю з ран своїх списали
рахунок рідної землі.
Щоби колись, як нас не стане
як навіть слід наш час знесе,
нащадки пізні, довгожданні,
заплату справили за все.
Та то колись.
А покищо занадто млява
руша десь наша провесень.
А хижий вітер з-за Байкалу
несе нам спів сумних пісень.
Ждала, ждала навісна. . .
Мина осінь і весна:
Нема, нема козаченька,
вже й не чуть.
Злії люди-воріженьки
вже кують.
Не вернувся козаченько,
помер на чужині.

Поховали чужі люди
в чужій домовині.
Не знаю, кого ще дожидаєш?
Бачу сум в твоїх очах;
але терном заростає
мій додому шлях.
Мила, люба, милий друже,
вже мене не жди. . .
Що було, не буде вдруге.
Зрозумій і не тужи!
Не тужи, що обірвались
наші спільні дружні дні.
Ми в борні життя зламали.
Без війни ми в полоні.
Хай попереду повільно завмираю я:
вічна тиша, морок, цвіль.
Я однаково в день останній
чую важко стогон твій.
Я воскресну в ваших же ділах.
І може, там з потужними полками,
що вийдуть враз на битий шлях
і пройдуть ним від Сяну до Кубані.
Ти не шукай мене між юнаків,
що підуть сміючись до бою,
ні серед мертвих, що в бою поляжуть,
скрізь розкидані по полю.
Дивись в майбутнє!
Ти гори в тих роках,
що прийдуть рано за борами.
Я вийду теж на битий шлях,
щоб стати мертвяком пліч-опліч з вами.
І, як нездоланий козак,
що його привид сіє жах,
хай промайне тоді в степах
мое ім'я, як тінь, як кара;
і хай помститься разом з вами
за нашу смерть і ваші рани.
Не рань же серця і не ридай!
Дарма, що, може, це
і лист останній.
Але ти конче його знов прочитай
у судний день великого повстання.

Тоді здалека тихо усміхнись!
І буде усмішка твоя
мені за прапор в бою.
А покищо — прощай,
живи і не журись!
Завжди, завжди з тобою
Твій Борис.

— — —

В тюрмі над ранком серед ночі
прийшла ти раз юнацьких днів.
Я знов побачив твої очі
і ніжний смуток твоїх вій.
Отак прожив я буйну радість.
Я знов у полоні весни.
І не пантрує мене старість,
ані тюрма ані роки.
Ми знову вдвох: лиш я і ти!
А за вікном широкий світ
Безшумно лине в далеч літ.
Кохана, мила! Щоб нам світ?
Навіщо нам оті світи,
коли в кімнаті нас лиш двоє,
коли в кімнаті — я і ти.
Там, за далеким небосхилом
рокочуть бурі десь, громи.
Пусте! Ми їм сміливо
назустріч підем — я і ти.
Хай і перестріне нас негода
лютує дощ, кричать сичі!
Як ніжне сонце, твоя врода,
мені сліди твої вночі
Ну, поцілуй же, ну,
поцілуй же ще раз, люба...
Та що це? — Знов тебе нема!
І лиш бентежна і понура
Навколо спить німа тюрма.
І знову з серця одірвалось,
немов би зламане, крило.

Не руш того, що спить давно,
що могло б
бути, і не сталося.

— — —

Наснився якимось мені Київ,
Дніпро, гаї і та весна,
Що вже давно мене не гріє,
що їй нема вже воріття.
прокинувся я, і серед ночі
нераз занило на душі.
А голос наче і шепоче:
«Надходить черга і тобі!
Отут між сопками в долині
сконають мовчки твої дні,
а все життя і Україна —
то лиш глухі, замкнуті сні.
Тяжкою буде в домовині
тобі чужа, бридка земля.
І не наснитись вже, як нині,
ні Україна ні весна».

— — —

*Епіграма покійного Воскресенка,
присвячена Новиченкові.*

Не твій Пегас! . . Тобі б кобилка:
задком би цілий день возня.
Усе життя його — помилка,
яку він марно виправля.

Поезії закордонних авторів

Євген МАЛАНЮК

СОБОР

Вірности аж до крови дав нам птимір
святий Юрій Побідоносець.

Митрополит Андрей

Внизу біда яриться злом,
Торгуються глупота й зрада,
Вгорі ж побідний Юр списом
Простромлює в'юнкого гада.

І гад конає і сичить,
І на той сик його безсилий
Нечиста сила верещить
Розлючена нечиста сила.

І знов чайться до часу
І знов майструє маски й назви,
Щоб саявну затінить красу
Й стигматами розквітлі язви.

Дарма. над тишею склепінь,
Де вічність Божа тайно спіє,
Росте нестримно в височінь
Панцероносний брат Софії.

Він стереже нагорний храм,
Ковчег невпинної обнови,
Твердиню вірности вікам,
Твердиню вірности до крови.

І ось над суетою днів,
Де марна колоточ ловитви,
Горить любови ярий гнів,
І хрест меча, і меч молитви.

І в смуті лютоті пори,
І в гострих блискавицях бурі —
Над містом тьмяним, угорі,
Панує Переможець Юрій.

Леонід ПОЛТАВА

М О Я У К Р А Ї Н А

Не гладенькі вітри, не блакить тополина,
Не сумні вітряки, що чекають вітрів,
І не сонне блаженство глухих хуторів, —
Ні, сьогодні моя не така Україна.
Ти виходиш твердою, стрімкою ходою
Потайними стежками лісів і лугів,
І змиваєш сліди річковою водою,
І вкриваєшся сіном промерзлих стогів;
Ти підносиш обріз і рахуєш патрони,
Ти із кулями — серце вкладаєш в обріз,
Щоб злітав не один, — а сотні ешелонів,
Щоб не сльози летіли, — а шмаття коліс;
Ти приносиш пісок, — сипнути в машини,
Ти стоїш на безсонних повстанських постах,
Ні, сьогодні — на щастя — моя Україно,
Ти уже не така тополино-проста!
Наче домна, кипиш і клекочеш зловісно,
Домна та, що у ній — не метал, не руда,
А усе твоє: радість і щастя, і пісня,
Навіть мова твоя, і любов, і хода.
Так не можна умерти. Такі не вмирають.
Хай скоріш тужавіє жадане лиття,
Щоб усі наші муки — оплатились докраю,
Щоб усі наші смерті — були для життя,
Щоб кордонів багнети розсунулись стіни
І у рідне гніздо — позліталась сім'я. . .
Я щасливий за тебе, моя Україно, —
Воскресаюча Мати моя!

Франція, 1949.

Петро КІЗКО

МЕНІ ТАК РАДІСНО

Мені так радісно зимою,
Мене сніги холодні веселять.
Бо вперше я пішов до бою
У дні зими — за волю рідних хат.
Густі завії, заметілі
Сліпили очі, загортали шлях.
А я вздрівав квітучо-білі
Сади в Дніпрових дорогих краях.
Я бачив матір у промінні сонця,
Сестру і брата в огнянім цвіту,
Коли хатини і віконця
Не розпізнати було в хурделю ту.
Любови й віри серця гаряч
Мене вела скрізь хуртовинні дні.
І хоч яка була жорстока далеч, —
Мені близькі ввижались вогні.
Не довелося до них торкнутись,
Як показались, так і зникли знов.
Та сподівань в скви не закути,
Поки бурлить, клекоче в серці кров;
Поки не згасло сонце яре,
Не зупинився біг річок стрімких
Впадуть удари незабаром
Нових громів у зливах весняних. . .
Мені так радісно зимою,
Мене сніги холодні веселять.
Бо вперше я пішов до бою
У дні зими — за волю рідних хат.

17-18.3.1962 р.

(Із ненадрукованої збірки віршів та поем
«Сонце і грози».

Наука, дослід

Петро ОДАРЧЕНКО

Т. Г. ШЕВЧЕНКО І УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ

Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине —
От де, люди, наша слава
Слава України.

(Т. Г. Шевченко)

Українська народня пісня і своїм глибоким змістом, і своєю словесною поетичною красою, і своєю надзвичайною музичною красою займає перше місце в народній пісенній творчості всіх народів світу. Сто двадцять років тому німецький поет Ф. Боденштедт у передмові до збірки своїх перекладів українських народних пісень на німецьку мову писав: «Немає в світі такої країни, де б дерево народної поезії такий розкішний плід дало, ніде дух народу так живо, так добре себе не виявив у своїх піснях, як в українців. Яке глибоке, справді людяне почуття, яка туга, що всю душу захоплює, відбилася в тих піснях»¹.

В українських народніх піснях, як у дзеркалі, відбилася все життя українців — від колиски до домовини, відбилася й історія українського народу, відбилася героїчна боротьба кращих синів українського народу за свою свободу й незалежність. Зраджений своєю провідною верствою, що продалася Польщі й Москві, український народ «усі скарги своєї вікової культури зберігав у піснях. Співав про далеке й ближче минуле, співав і про тяжку, незносну сучасність. У пісні зберігав і свої політичні, і свої етичні ідеали. З нею на устах ішов на ненависну роботу, у ній виливав свої болі й жалі, нею потішав себе й розважав, нею оздоблював свої свята. У піснях цих, як ідеал політичного устрою, воскресала сто літ тому скасована козаччина»².

Вічно живим і життєдайним джерелом для українських поетів і письменників була українська народна пісня. Але ніхто з українських письменників не був так глибоко, органічно зв'яза-

1. Сергій Єфремов. Історія Українського Письменства, т. I, стор. 304.

2. Павло Зайцев. Життя Тараса Шевченка, 1955, стор. 13.

ний із українською народною поезією, з українською народною піснею, ніхто так палко не любив, ніхто так високо не цінив її глибокого ідейного змісту і її художніх якостей — як геніальний поет України Тарас Григорович Шевченко. Дух української народної пісні Т. Г. Шевченко сприйняв ще дитиною, коли рідна мати співала йому колискових пісень, виливаючи у пісні своє горе. Народна пісня формувала перші дитячі враження майбутнього поета:

Мене там мати повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину.

Тарасові було 9 років, коли померла його мати. Згадуючи своє сирітські роки, поет писав:

Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую та плачу.

Українська народна пісня супроводжувала Шевченка все життя — від колиски до могили. З раннього дитинства полюбив Тарас рідну пісню. Пісня була для нього єдиною втіхою в його житті, єдиною розрадою. Велике враження на Шевченка справили дідові оповідання і пісні про гайдамаччину. Будучи козачком у пана Енгельгардта, Тарас Шевченко, за власним визнанням, «порушував панський наказ, наспівуючи ледве чутним голосом гайдамацькі сумні пісні»³.

Маючи чудовий голос, Шевченко сам любив співати і слухати пісень. Він жив піснею, він виливав свої почуття й настрої у пісні.

У вересні 1846 року з доручення київського генерал-губернатора Т. Шевченко виїхав у наукове відрядження на Правобережну Україну для опису пам'яток старовини та для записування народних пісень, переказів та інших фолклорних матеріалів. Шевченко записував пісні з уст народу все своє життя, але в сорокові роки він мав найсприятливіші умови й можливості для записування народних пісень та інших фолклорних матеріалів. Тільки невелика частина цих записів уціліла. Багато Шевченкових записів загинуло через його арешт, ув'язнення й заслання.

Музична обдарованість і блискуча пам'ять Шевченка давали йому можливість надзвичайно швидко схоплювати й засвоювати народні пісні. Знав він їх безліч, співав їх чудово. У Шевченка був чистий і дзвінкий тенор. Найулюбленіші пісні, згідно з спогадами сучасників, були такі: «Ой, ізійди, зійди, зіронько та вечір-

3. V, стор. 226.

ня», «Ой, Морозе, Морозенку», «У Києві на риночку», «Та немає гірш нікому, як сироті молодому», «Ой, не шуми, луже», «Ой, сидить пугач в степу на могилі», «Та забіліли сніги, забіліли білі», «Ой, на горі та жінці жнуть», «Гей, хвалився та козак Швачка», «Ой, горе тій чайці», «Ой, наступила та чорная хмара» та багато, багато інших. Одна із найулюбленіших пісень Шевченка — «Стоїть явір над водою». Розлучений з рідною Україною поет виливав свою тугу за рідним краєм, співаючи цю сумну пісню:

«Ой, поїхав в Московщину
Та там і загинув,
Свою рідну Україну
Навіки покинув.

Микола Білозерський (брат Ганни Барвінок, дружини П. Куліша) у своїх спогадах пише: «Мою матір (померла 1857 р.) особливо чарував Шевченко своїм співом; бувало ходить по залі, заклававши руку назад, нахиливши вниз думну голову; шия зав'язана шарфом; вираз обличчя сумний; голос тихий і тонкий; мати бувало плаче від його пісень»⁴.

Велике враження на слухачів справив Шевченко своїм співом на весіллі у П. Куліша, де він був старшим боярином. Ось як про це згадує П. Куліш:

«Справді Шевченко був того вечора (22 січня 1847 року), так би сказати, у найвищій порі преображення свого. І жених великої почитательки його таланта (Ганни Барвінок) задивився на нього, заслухався його пророчих річей, його чарівничих пісень... Там знали Шевченка по його творах та по його любій, то жартовливій, то поважній або сумній розмові. Ніхто ще не знав, що він предивний, може найлуччий співака народних пісень по всій Україні обох Дніпрових берегів... Новий його талант виявився того ж таки вечора». Далі П. Куліш розповідає, як Шевченко був захоплений співом Ганни Барвінок (Кулішевої молодой). Шевченко похвалив молоду й подякував їй по-своєму: «сам почав їй співати, і це зробив так просто, як сказав про себе один із його рідних братів-поетів»:

“Ich singe, wie der vogel singt”.

Позакладавши назад руки, почав ходити по залі, мов по гаю, і заспівав:

«Ой, ізйди, зйди, ти зіронько та вечірняя;
Ой, вийди, вийди, дівчинонько моя вірна. . .»

Доволі було тоді гостей у тім поважнім здавна домі. Гули вони по всіх кутках, мов ті джмелі; щebetали, мов горобці. Як же почу-

4. «Спогади про Шевченка». К. 1958, стор. 463-464.

ли Шевченкове співання, уцухли всі так, наче zostався він один, під вечірнім небом, викликаючи дівчиноньку свою вірну.

Як у ту пору своєї життя співав Шевченко, а й надто як він співав у той вечір, такого або рівного йому співу не чув я ні на Україні, ні по столицях. Порвалися разом усі розмови і між старими, і між молодими. Посходились із усіх світилиць гості до залі, мов до якої церкви. Пісню за піснею співав наш соловей, справді мов у темному лузі, серед червоної калини, а не в зимному захисті серед народу. І, скоро вмовкав, зараз його благали ще заспівати, а він співав і співав, людям на втіху, а собі самому ще й на більшу. . . Душа поета, об'явившись посеред чужого щастя своїм щастям, обернула весілля поклонниці його великого таланту в національну оперу, яку може ще не скоро чутимуть на Вкраїні⁵.

Сам Шевченко залишив про цей незабутній момент зворушливий спогад у своєму «Щоденнику» (11.VII.1857) у Новопетровському укріпленні — на засланні: «Після вечері я довго ходив навколо городу. . . і тихо заспівав гайдамацьку пісню «Ой, поїжджає по Україні та козаченько Швачка». . . Від цієї улюбленої пісні я непомітно перейшов до другої не менше улюбленої — «Ой, ізійди, зійди ти, зіронько та вечірняя. . .»

Ця меланхолійна пісня пригадала мені той вечір, коли я і молода дружина Куліша співали на два голоси цю чарівливу пісню. . . Чи побачу я цю прекрасну білявку? Чи заспіваю я з нею цю задушеву пісню?»

Український письменник Д. Мордовець у статті «З минулого та пережитого»⁶ згадує про свою зустріч із М. Костомаровим та з іншими письменниками в той час, коли Шевченка вже звільнили з заслання і коли він жив у Петербурзі: «Та ні, — озвався Микола, — це над Тарасовою головою зійшла нова зірка, бо його тепер Петербург не зна, де й посадовить та чим і частувать.

— Так, так, — каже Печерський, — про цю ж зірку Тарас Григорович і мугиче увесь вечір: «Ой, ізійди, зійди ти, зіронько та вечірняя. . .»

Воно ж так і було. Увесь тобі вечір батько Тарас усе ходить по «номеру» та все якось-то тихенько та гарненько мугиче собі:

«Ой, ізійди, зійди, зіронько вечірняя .
Ой, вийди, вийди, дівчино моя вірная».

Під час десятирічного заслання в найтяжчі моменти підневільного життя на чужині пісня для Шевченка завжди була єдиною втіхою і порадицею:

Ой, із журби та із жалю. . .

5. П. Куліш. Твори, т. 6, Львів, 1910, стор. 393-396.

6. ЛНВ. VI. 1902.

.....
Погуляю понад морем
Та розкажу своє горе.
Та Україну згадаю,
Та пісеньку заспіваю.
Люди скажуть, люди зрадять,
А вона мене порадить,
І порадить, і розважить,
І правдоньку мені скаже. . .

Коли Шевченка привезли в Оренбург на заслання, то його там щиро привітали українці, чиновники прикордонної комісії, Федір Лазаревський і Сергій Левицький (першому було 30 років, а другому 25). Ф. Лазаревський згадує такий епізод:

«Через два дні Шевченко прийшов до нас на квартиру. Я зустрів його, як брата, як найближчу людину. Зі мною жив тоді Левицький, і Тарас Григорович з обома нами був сердечно простий, і ми відразу стали друзями. . . Гість залишився у нас ночувати. Знявши з ліжок матраци, ми розклали їх на підлозі і всі троє лягли на підлозі покотом. Шевченко прочитав нам напам'ять свою поему «Кавказ», «Сон» та ін., проспівав кілька улюблених своїх пісень: незмінну «Зіроньку», «Тяжко важко в світі жити»; але з особливим почуттям виконав він пісню:

Забіліли сніги,
Заболіло тіло
Ще й головонька.
Ніхто не заплаче
По білому тілу
По бурлацькому. . .

Ми всі співали. Левицький мав чудовий приємний тенор і співав з великим почуттям. Були хвилини, коли сльози самі собою котилися з очей, а гість наш просто ридав. . .⁷

У «Щоденнику» 13.VIII.1858 р. Тарас Григорович занотував: «Цілий день і вечір я все співав:

У степу могила з вітром говорила:
Повій, вітре буйнесенький, щоб я не чорніла.

У «Щоденнику» Шевченко згадує рядового українця з Херсонщини, який чудово співав українські пісні. «З особливим почуттям він співав пісню: «Тече річка невеличка з вишневого саду». Я забував, що я в казармі слухаю цю чарівну пісню. Вона мене переносила на береги Дніпра, на волю, на мою любу батьківщину» (8.VII. 1857).

7. Спогади про Шевченка. 1958, стор. 222.

Особливо високо оцінював Шевченко українські історичні думи. Наші думи Шевченко ставив вище від «Іліади» Гомера: «... у Гомера нема нічого схожого на наші історичні думи-епопеї, як от приміром, дума «Іван Коновченко», «Сава Чалий», «Олексій Попович Пирятинський», або «Втеча братів із Азова», або «Самійло Кішка», або — та їх не перелічити. І всі вони такі велично-прості та прекрасні, що коли б воскрес сліпець хіоський та прослужав хоч одну з них од такого ж, як і сам він, сліпця, кобзаря або лірника, то розбив би вдрізки свою обичайку, що називається лірою...»

Народні думи та історичні пісні були одним із джерел його поем «Гайдамаки», «Іван Підкова», «Гамалія», «Тарасова ніч» і «Невольник». У поемі «Невольник» дума, яку співає Степан, близька своїм стилем до народних дум.

У своїх поетичних творах і в повістях Шевченко згадує багато українських пісень, наприклад, у поезії «Близнята» за розвитком сюжету Шевченко цитує понад 20 українських пісень. Ось один уривок із цієї повісті, в якому Шевченко висміює модні міщанські романи популярні серед поміщиків у першій чверті XIX стол., і протиставляє їм українську народну пісню. Герой повісті Сокира звертається до своєї дружини такими словами:

- Чого це ти, Параско, сьогодні цілий день мовчиш? Хоч би заспівала якоїсь чужоземної пісеньки.
- Якої там вигадав ще чужоземної?
- Ну, хоч би й тієї, як «пастушка полоскалася в струях».
- Не хочу. Сам, коли хочеш, співай.

І тоді Сокира, що любив і знав ціну народним пісням, заспівав своїм чарівливим тенором з глибоким почуттям: «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці».

«І коли він закінчував цю пісню, то дружина падала в його обійми і обливалася гіркими сльозами, а він тоді говорив їй, цілуючи:

- Оце справжня модна пісня»⁸

* * *

У поетичній творчості Тараса Шевченка українська народна пісня мала надзвичайно велике значення. Великий вплив української народної пісні на творчість Шевченка позначився на темах, мотивах, образах, на поетичних засобах більшості його віршів. Особливо близька за змістом і за формою до народної піс-

8. Пов., 336.

ні рання творчість Шевченка, де майже вся система образів і поетичних засобів народно-пісенна.

Уже перший твір Шевченка «Причинна» вражає своєю поетичною досконалістю, своїм глибоким зв'язком із неповторною красою української народної пісні. З великою майстерністю Тарас, 22-літній юнак, який тоді ще був кріпаком, ще не мав систематичної освіти, використав у цьому першому творі художні засоби української народної пісні. В основі балади «Причинна» покладено народні вірування про русалок, а також народні пісні про вірне кохання і трагічну смерть закоханих. Тут поет широко використовує властиві народній пісні епітети — біле личко, карі очі, сине море, червона калина; порівняння — одна, як та пташка; здрібнілі слова — дівчинонька, русалонька, зозуленька, подруженьки.

Максим Рильський цілком слушно ствердив, що «Шевченко — поет, який сприймав світ насамперед музикально», що «провідна риса поезії Шевченка музика, мелос, ритмічна могутність і метрична різноманітність»⁹. На думку М. Рильського, Шевченко «під час творення своїх поезій СПІВАВ їх собі в думці»¹⁰. Наспіваність як одну з найхарактерніших ознак поетичного стилю Шевченка відзначив С. Людкевич у своїй розвідці «Про основу і значення співності в поезії Тараса Шевченка». Цю розвідку надруковано 1901-1902 рр. у львівському часописі «Молода Україна». Про музикальні слухові образи в Шевченковій поезії писав Іван Франко (ЛНВ, 1898-1899 рр.) в статті «Із секретів поетичної творчости». Аналізуючи перші рядки першого твору Шевченка «Причинна», Франко звертає увагу на слухові образи:

*РЕВЕ та СТОГНЕ Дніпр широкий,
Сердитий вітер ЗАВИВА*

.....
*Ще треті півні не СПІВАЛИ,
Ніхто ніде не ГОМОНІВ,
Сичі в гаю ПЕРЕКЛИКАЛИСЬ,
Та ясен раз у раз СКРИПІВ.*

«В першій і останній парі рядків, — зазначає Іван Франко, — зібрано тут кілька сильних слухових образів — РЕВ великої ріки, СВИСТ і ВИТТЯ вітру, КРИК сичів, СКРИП дерева — все ефекти чисто музикального трактування»¹¹.

У цій самій баладі слуховими образами поет малює український ранок:

9. Зб. «Тарас Шевченко», АН СРСР, 1962, стор. 35.

10. Максим Рильський. Поетика Шевченка. «Наукові Записки» АН УРСР, т. 2, 1946, стор. 25.

11. Світова велич Шевченка, т. I. К. 1964, стор. 320.

ЗАЩЕБЕТАВ жайворонок,
Угору летючи;
ЗАКУВАЛА зозуленька,
На дубу сидячи.
ЗАЩЕБЕТАВ соловейко —
ПІШЛА ЛУНА гаєм;

.....
Пішов ШЕЛЕСТ по діброві,
ШЕПЧУТЬ густі лози.

«Поет зовсім аналогічно до опису бурхливої ночі, і тут до змалювання погідного, тихого ранку бере переважно слухові музикальні образи. . . Такими слуховими, музикальними образами оперує Шевченко залюбки в одній з найкращих своїх поем, у «Гамалії», що вся є немов дзвінким погуком козацького героїства, відваги і енергії»¹².

У поемі «Гайдамаки» Шевченко «такими ж музикальними образами малює свої мрії про Україну:

У моїй хатині, як в степу безкраїм,
Козацтво ГУЛЯЄ, БАЙРАК ГОМОНИТЬ;
У моїй хатині сине МОРЕ ГРАЄ,
Могила сумує, тополя ШУМИТЬ,
Тихесенько ГРИЦЯ дівчина СПІВАЄ. . .¹³

Усі ці музикальні мотиви, звукові, слухові образи навіяні мелодійністю, звуковим ладом української народної пісні.

Звуковідтворення, звуконаслідування, звукова інструментовка, звукові повтори — асонанси, алітерації, властиві українській народній пісні, широко використовує Шевченко в своїй поетичній творчості, створюючи на народній основі свої оригінальні, своєрідні зразки звукопису. Поет з великою майстерністю передає звуками віршового твору і шелест осоки і дівочої коси, розчісуваної гребенем:

Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? Хто се? . .
Хто се, хто се по тім боці
Рве на собі коси?
Хто се, хто се — тихесенько
спитає, повіє. . .

Відомі всім зразки блискучих алітерацій Шевченка: «Гармидер, галас, гам у гаї», або: «Неначе ляля в льолі білій», або грізне повторення звуку «р»:

12. Там же, стор. 321.

13. Там же, стор. 322.

«За кражу, за війну, за кров,
Щоб братню кров пролити, просять
І потім в дар тобі приносять
З пожару вкрадений покров».

За словами М. Рильського «Шевченко — один із найбільших у світі майстрів звукопису»¹⁴.

Найцінніші поетичні скарби української народної пісні Шевченко з великою майстерністю використав у своїй творчості: і неповторну музикальність, мелодійність народної пісні, і її морально-етичну красу, і її глибокий патріотичний зміст. Поетичні скарби народної творчості, народної пісні творчо використав великий поет у своїх безсмертних поезіях і поемах. Поеми «Катерина», «Наймичка», «Відьма», «Гайдамаки» — це яскраві зразки, що свідчать про глибоку спорідненість поезії Шевченка з українською народною творчістю, з українською народною піснею.

У своїх ліричних поезіях і поемах Шевченко в дусі численних українських пісень про тяжку долю дівчини і молодої жінки створив хвилюючі картини переживань і душевних мук самотньої жінки («Дівочії ночі»), тяжку долю покинутої дівчини-покритки («Катерина», «Наймичка»), тяжку розлуку з милим («Вітре буйний»).

Так само й історичні поеми Шевченка глибоко споріднені з українськими народними піснями та думами. Патос національно-визвольної боротьби українського народу, героїчна романтика українських історичних пісень та дум захоплювали Шевченка і він, геніяльно використовуючи історичний епос українського народу, дав нашій літературі такі невмирущі твори, як «Гайдамаки», «Невольник», «Гамалія», «Тарасова ніч» та багато інших. Використовуючи мотиви й образи народних дум та народних історичних пісень, Шевченко слідом за думами про Самійла Кішку, Марусю Богуславку та ін., показав героїзм українських козаків. Гайдамацькі пісні, народні перекази та оповідання діда Івана про Гайдамаччину поклав Шевченко в основу своєї найбільшої поеми-епопеї «Гайдамаки». Народна пісня про Максима Залізняка —

«Максим-козак Залізник із славного Запорозжя
Процвітає на Україні, як повная рожа

була одним із джерел для створення прекрасної Шевченкової пісні

Літа орел, літа сизий
Попід небесами,
Гуля Максим, гуля батько

14. «Наук. зап., 2, 1946, стор. 24.

Степами, лісами.

Ця пісня ввійшла в народнопісенний репертуар і зайняла в ньому одно з перших місць.

Народна пісня про сирітську долю —

«Ой, у полі билина, вітер нею хитає,

Що я, бідний, у світі гадаю, що я пари не маю. . .»

була народнопісенним зразком для такого монологу Яреми:

Один я на світі без роду, і доля —

Стеблина-билина на чужому полі. . .

Багато схожого в українських піснях і в поезіях Шевченка у змальованні долі сироти. В народній пісні образ самотнього козака змальовано такими словами: Ой, піду ж я та до моря — сине море грає. У Шевченка: Сидить козак на тім боці — грає сине море.

Таких зіставлень, порівнянь Шевченкових образів із образами народних пісень можна навести багато.

Вірш Шевченка «Ой, не п'ються пива-меди» про смерть чумака в степу — увесь витриманий в манері українських народних чумацьких пісень.

1848 року, перебуваючи на засланні в Кос-Аралі, Шевченко дуже сумував за Україною. Линучи думкою в Рідний Край, поет створив цілий цикл чудових віршів-пісень, написаних від жіночого або дівочого імени. До цих шедеврів «жіночої» лірики належать 18 пісень: «Ой, стрічечка до стрічечки», «Утоптала стежечку через яр», «Ой по горі ромен цвіте», «У перетику ходила», «Якби мені черевики».

«Шевченко писав свої пісні так, наче пригадував народні, відтворював у пам'яті їх теми, образи, слова і ритми» (Г. Сидоренко. Стил ь пісенних творів Шевченка)¹⁵. Та хоч Шевченко й складав ці пісні з того самого матеріялу, що й народні пісні, проте, як слушно каже Г. Сидоренко, поет «шліфував його, надавав йому тієї остаточної завершеності, якої прагнула і не могла досягти через плинність свого побутування народна пісня»¹⁶.

(Далі буде)

15. «Збірник праць 21-ої та 22-ої Наукових Шевченківських Конференцій. К. 1976, стор. 117.

16. Там же, стор. 123.

Євген КРАМАР

А Н Т И (Продовження, 12)

VIII. ПОГЛЯД КРИЗЬ ЕТИМОЛОГІЧНУ ПРИЗМУ

Однією з граней антської проблеми є сама назва «анти». Гіпотез про її походження не бракує¹, але загальноновизнаної, в усіх відношеннях переконливої, досі немає. Є наївні, безпорадні, а також і досить вірогідні тлумачення. Проте, навіть в тих поважних етимологіях лінгвістика не гармонізує з етноісторичними реаліями. І все ж, здається, етимологічний пошук у цьому разі може обійтися без ще одного цілком нового тлумачення.

Адже дослідники зібрали чи не весь можливий (і неможливий) апелятивний^a матеріал і відповідно припасовували його до етнічного «анти». Серед розмаїття етимологій є дещо, що заслуговує на увагу. Отже, завдання полягає в тому, щоб відібрати найвірогідніше і скомпонувати таке пояснення, яке було б всебічне й відповідало б лінгвістичній та історичній правді. Оскільки йдеться про відповідну частину слов'ян, то цілком природньо звернути увагу насамперед на можливе слов'янське коріння назви «анти». Спроби в цьому напрямку робилися давно. Нижче приклади.

Як відомо, в 945 році київський князь Ігор відрядив до Візантії посольство. Серед послів був і якийсь Утин. Це ім'я дехто тлумачив, як антин^б, тобто ант-ин, де суфікс «ин» означає етнічну незалежність. Проти цього, однак, виступив Л. Нідерле² та інші науковці. Справді бо, цей Утин, напевно, був не слов'янин (полянин), а варяг і, як належало носив не приписане йому «антське», а скандинавське ім'я, яке, отже, не має відношення ні до слов'ян, ані до антів та їх назви зокрема. М. Державін бачив зв'язок між етнонімом «анти» та деякими топонімами східнослов'янських місць: село й річка Ути на Могилівщині в Білорусії; село на Орловщині; село Утинка в Смоленській області та ін.³ Показано, що на Україні, де на думку багатьох дослідників мали б жити анти, немає «антського» топонімічного сліду, а такі подібні до зазначених назви як «Уткине», «Утківка» відносяться до нового часу і, напевно, пов'язані з російським «Утка» (качка). До речі, якраз з цією «Уткою» пов'язували й пов'язують назву «анти». У т. зв. при-

слов'янську добу слово «ут(ка)» вимовлялося з носовим голосним звуком і звучало приблизно як *q̃ty* (онти). В такому вигляді воно фонетично нагадує етнонім «анти». Однак для етимологічного дослідження мало лише звукової подібності чи й однаковості. А. Брім навів низку відповідників і паралелей до російського слова «утка» і дійшов аж до неіндоевропейського “antana”. Так мав би називатися птах, можливо, орел, який був тотемом^в для якоїсь етнічної групи, яка мала б жити в районі Баварії. Ця група називалася на честь свого тотема, і від неї ця назва якось прищепилася до частини слов'ян⁴.

Ця версія надто складна й заплутана як лінгвістично, так і етноісторично. Сам А. Брім признався, що неясно, які історичні факти обумовили перехід цієї назви до слов'ян. Зрештою, нащо етимологічний пошук заводити в такі часові й просторові нетрі, якщо все ж відомо, де і коли виникла, приставши до слов'ян, назва «анти». Думку про зв'язок досліджуваного етноніма з праслов'янським *q̃ty* (качка) підтримали М. Рудницький⁵, В. Георгієв⁶. Будь воно так, то птах-качка заслужив би у слов'ян чи бодай у відповідної (антської) їх частини на особливу увагу і залишив би по собі пам'ятний слід у слов'янській мітології та інших видах фолкльору. Проте чогось подібного, якихсь слідів особливого ставлення слов'ян до качки не видно. Насамперед мали б вшановувати *q̃ty* (качку) самі анти, однак автори VI-VII стол. мовчать про це. Зрештою, якби назва «анти» походила від *q̃ty* (качка), то, згідно з тотемічними уявленнями, самого тотема не називали б прямо, а, як це бувало, описово, оскільки на ім'я тотема накладалася заборона. І знову ж, назва «анти» пристала до частини слов'ян в історичний писемний період, коли тотемічні уявлення вже вивітрилися. Ф. Рачкі виводив назву «анти» від гіпотетичного слов'янського “*atinb*” — гігант, велетень⁷. Ніщо, однак, об'єктивно не говорить про гігантизм антів в порівнянні з іншими народами. Правда, Прокопій з Кесарії відзначив їх «дуже високий ріст», однак це звичайне перебільшення, до того ж, дуже високі, за Прокопієм, були не лише анти, а й склавени. Потрібно мати на увазі й ось що. Якби назва «анти» пішла від зазначеного слов'янського слова, що означає велетня, то так мали й назвати себе самі анти (слов'яни). Однак їм не було потреби називати себе велетнями, бо вони вважали себе такими, якими фактично були. Назву «велетні» мав би дати їм якийсь інший народ, але для цього, звичайно, знайшов би своє, а не слов'янське слово.

Взагалі слов'янські мови не знають апелятиви, з якого без натягів та складних лінгвістичних вправ можна було б утворити етнонім «анти». М. Костомарів також пов'язував цей етнонім з

апелятивом «великий», однак цей апелятив услід за П. Й. Шафариком виводив з германських мов. На його думку, ця етнічна назва стоїть в одному ряду із згаданим у Початковому літописі поняттям «Великая Скуфь» («Велика Скіфія») та назвою «волиняни». Назву «волиняни» він розумів як «велиняни — велинні, великі люди». І все це цей історик об'єднував із стародавніми поширеними на Україні переказами про велетнів⁸. Виходило б, ніби «анти» — це велетні і ця «велетенська» традиція збереглася у назвах «Велика Скіфія», «волиняни» та в легендах про велетнів. Спокусливо, але не переконливо. Назви «Велика Скіфія», «Мала Скіфія» відносяться до території, яку візантійці традиційно називали Скіфією. Ці назви етнічно пов'язані із справжніми та уявними (за традицією) скитами, а не із слов'янами, зокрема із антами, яких, до речі, візантійці ніколи не називали скитами. Зрештою, сам давньоукраїнський літописець застеріг, що назва «Великая Скифь» грецького походження і слово «велика» — відповідний переклад грецького.

Щодо назви «волиняни», то її етимологія, вірогідно, не пов'язана з апелятивом у значенні «великий», а походить від «в-л», яке має значення вологости, мокроти («инь» — суфікс атрибутивності)⁹. Досліджуваний етнонім виводили також з старослов'янського «вящ», яке походило від праслов'янського *vet* і означало «більший», або пов'язували з племінною назвою «в'ятичі»¹⁰. Тут не обійтися без фонетичних натякувань. Свого часу О. Шахматов заперечував можливість генетичного зв'язку між назвами «анти» і «в'ятичі»¹¹. Заперечує це й М. Фасмер¹². Бо й справді, Початковий літопис, нічого не знаючи про антів, занотував про плем'я в'ятичів: «радимици и вятичи от ляхов. . . а Вятко седе с родом своим по Оце от него же прозвашася вятичи»¹³. Отже, на відміну від інших племен, які, згідно з літописною версією, прийшли з Дунаю, в'ятичі — переселенці з заходу, з Польщі і називалися на честь свого племінного вождя В'ятка.

Думка, що у племінній назві «в'ятичі» збереглася згадка про антів, ґрунтується на переконанні про переселення антів з Дунаю на північний схід в наслідок аварських утисків чи хрестоматійного розгрому 602 р. Але, як вже доводилося, ні того, ані того фактично не було й анти залишилися там же над Дунаєм. В такому разі назва «анти» не має зв'язку з назвою «в'ятичі» і з апелятивним *vet* — «вящ». І взагалі, як вже зазначалося, цей етнонім не узгоджується з слов'янським етніміконом. Адже слов'янські етнічні назви, як правило, закінчуються на «ни», «ичі» і пов'язані або з назвами місцевості, або з іменами засновників роду (племен). Щодо назви «анти», то вона не відповідає цим умовам. Звідси

й висновок. Пошук апелятива для назви «анти» в слов'янських мовах даремний. Слов'янські мови, зокрема українська, російська, білоруська, як правило не мають власних слів на початкове «а»¹⁴. Не простежується ця назва в фолклірній літературній, історичній слов'янській традиції. Воно є зрозуміле. Адже «анти» — не самоназва відповідної частини слов'ян, на чому сходяться чи не всі теперішні дослідники¹⁵. А раз так, то потрібно з'ясувати можливість походження зазначеної назви від тих народів, які сусідували з слов'янами і могли спричинитися до неї.

Звичайно, в кожного народу можна знайти слово подібне до назви «анти» чи й тотожне з нею за звучанням, але це ще не доказ тіснішого зв'язку між ними. Ось приклади слів з різних мов, які за звучанням нагадують етнонім «анти»: готське “and” — «над»; литовське “ant (anta)” — «на, для, проти, поруч»; латинське “ante” — «перед»; грецьке «αντι» префікс, який означає протилежність, заперечення, протиставленість¹⁶. Годі поважно припускати, що від цих чи інших подібних до них слів пішла назва «анти». Адже етнонімічна практика не знає прикладів утворення назв від несамостійних частин мови (прийменників, префіксів). Неприйнятне також тлумачення етноніма «анти» від германського апелятива у значенні велетень, гігант, як, наприклад, вважали П. Й. Шафарик, М. Костомарів та ін. Германські племена там і тоді, де і коли виникла ця назва, не мали безпосередніх контактів з слов'янами (антами) і не могли спричинитися до її появи. Адже в цьому разі етимологічний пошук не повинен виходити за визначені для антів часово-просторові координати: кінець V або перші роки VI стол. (час) і північно-західне Причорномор'я (територія). В цьому зв'язку цілком неприйнятне пропонуване О. Шахматовим пояснення назви «анти» з кельтського “antana” — «зірка»¹⁷, не говорячи про надто вже романтичний зміст самого апелятива. Про будь-які контакти кельтів з слов'янами в вищезазначених часово-просторових координатах не може бути жодної мови.

М. Ламбін намагався пов'язати досліджуваний етнонім з іншими — з племінною назвою «уличі», мовляв, «анти» — це грецька змінена форма назви цього літописного племені (ules — unlic — anlic)¹⁸. Але, щиро кажучи, побачити тут переконливий зв'язок майже неможливо. До того ж, плем'я у(г)личів стає відоме пізніше та й до колишніх антських країв прямого відношення не мало, бо, як вже говорилося, думка О. Соболевського про те, що ім'я Антас з керченського напису III стол. пов'язаний з відповідним скитським етнонімом. Оскільки, як вже з'ясовано, це ім'я не має відношення до слов'ян взагалі і до антів зокрема та й до скитів, то немає потреби докладніше зупинятися на цьому. Не мав, зви-

чайно, рації А. Куник, твердячи, що над частиною слов'ян панувала черкеська антська династія, але мав рацію в іншому: назва «анти» справді має кавказьке походження: так в давнину називалися предки теперішніх адигейців і споріднених з ними кабардинців і черкесів. Переконливий матеріал про це зібрав Ш. Ногмов. Тепер походження назви «анти» з кавказьких мов підтримує В. Полак¹⁹. Здавалося б якраз знайдено надійний етимологічний слід, по якому й потрібно йти далі. Проте й цей слід заведе в глухий кут і ось чому.

Як видно з наведеного Ш. Ногмовим матеріалу, предки адигейців та інших кавказьких народів називалися антами вже в IV стол., тоді як про антів-слов'ян в цей час не було й чутки. Предки антів-слов'ян ще сиділи десь на півночі і не мали контактів з кавказькими антами. Якщо стояти за кавказьке походження назви «анти» стосовно слов'ян, то виникне чимало додаткових труднощів. Тоді неможливо пояснити, як ця назва з північно-східного берега Чорного моря опинилася на північно-західному його березі, які історичні обставини сприяли передачі цієї назви, звідки дісталася вона самим кавказцям і що вона означає тощо. Однак є вихід з ситуації. Адже ті кавказькі анти не слов'яни і їх етнічна назва лежить за межами цього дослідження.

Про існування двох груп антів потрібно мати на увазі й при з'ясуванні етимології назви «анти», яка покривала частину слов'ян. Сліди назви «анти» бачили і в угорських іменах Antus (808 р., 1237 р.), Ont (1275 р.), Onthus (1222 р.)²⁰. Оскільки угорці свого часу, до переходу в теперішню Угорщину, жили деякий час в Причорномор'ї, де, на думку багатьох дослідників, жили й анти, то й пов'язували етнонім «анти» з наведеними угорськими антропонімами. Але ці антропоніми, виявляється, всього-навсього венгерські форми імени Антін²¹. Б. Меріджі тлумачив назву «анти» навіть на етруському мовному ґрунті: «ant/va»-північ²². Етруски до н. е. населяли північно-західну Італію. Де етруски, а де анти — ніякого територіального зв'язку, та ще й неабиякий хронологічний розрив між ними. В етруський період писані джерела взагалі ще не знали слов'ян, хоч би і в венедекській іпостасі. А сама етруськомовна етимологія — «північ» не узгоджується не то що з локалізацією пізніших антів, але й з прабатьківщиною слов'ян.

Наприкінці минулого сторіччя було висловлено думку про іранське походження досліджуваної назви^{22а}. Л. Вернадський, вбачаючи й генетактичний зв'язок між антами й теперішніми північно-кавказькими осетинами (нащадками іраномовних аланів), пов'язував назву «анти» з «ас» — осетин²³. Проте згодом він від-

мовився від такого тлумачення, перейшовши до іншого, а саме — від осетинського “anda” кінець, кордон; “andag” — зовнішні (в санскриті “anta” — кінець, кордон)²⁴. У світлі такої етимології «анти» мало б означати крайні, зовнішні, суміжні щодо аланів люди. Основна частина аланів жила десь в районі Північного Кавказу, то ж десь там же належало б шукати й антів. В такому разі слід привів би до котрогось із кавказьких народів, зокрема до вже добре відомих азовсько-кавказьких антів, предків адигейців. Це, однак, не має відношення до тих антів (слов'ян), які десь з самого кінця V — початку VI стол. відомі на північно-західному узбережжі Чорного моря. Правда, частина аланів переселилася на Дунай, де разом з іншими племенами боролися проти Риму, проте це було в той період, коли про слов'ян в тих місцях ще не було чутки. Тепер досліджуваний етнонім найчастіше появляється як іранська назва саме у значенні «кінець, край», пов'язана з давньоіндійським “antah” — кінець, “antyah” — той, що на краю; осетинським “att'ya” — задній. На такій етимологічній позиції стоять зокрема М. Фасмер²⁵, Ф. Филин²⁶. Постулюється, що таку назву щодо частини слов'ян від іранців могли запозичити візантіїці.

В зв'язку із цим, цей іранський етимологічний напрямок потребує докладнішого з'ясування. Тлумачення назви «анти» на іраномовному ґрунті взагалі, то не суперечить лінгвістиці. Правда, іранський апелятив для цієї назви в мовах іранців північного Причорномор'я прямо не зафіксований, оскільки про ці мови можна судити лише по деяких власних назвах та топонімах. Тому доводиться покликатися на теперішню осетинську мову, яка генетично пов'язана з мовою давніх сарматських племен аланів, а також на інші індоевропейські мови. З деякими застереженнями можна прийняти й семантику у значенні «крайні, зовнішні, суміжні люди», бо хоч не ясно та все ж таки етноніми з таким значенням бувають. Але якщо сказати лише те, що назва «анти» походить з іранського апелятива з наведеним значенням, то залишаться нез'ясовані інші обставини, а саме — механізм передачі цієї назви, від яких саме іранців вона пристала до частини слов'ян (і не де і коли-небудь, а саме десь наприкінці V чи на самому початку VI стол. в північно-західному Причорномор'ї) тощо. Бо й справді, Північне Причорномор'я населяли спочатку іраномовні скити, а потім їх родичі сармати. Перші із них панували до II стол. до н. е. У скитську добу на території Скитії по сусідству з нею не зафіксовано етноніма «анти» чи подібного до нього, як і взагалі історичні джерела ще нічого не знали про слов'ян. В зазначений період стародавні слов'яни жили на своїй батьківщині, не показуючися до Дунаю чи Північного Причорномор'я. Батько

історії Геродот залишив опис тогочасної Скитії, в тому й низку етнічних назв як у Скитії, так і поза її межами. Жодна із цих назв, хай і передана на грецький лад, не мала значення «крайні, зовнішні, прикордонні» тощо.

У II стол. до н. е. Північне Причорномор'я опанували сармати, витіснивши скитів до степового Криму. В сарматську добу стародавні слов'яни вперше фіксуються в історичних джерелах під назвою вене́дів (венетів). Жодних інших тогочасних етнічних назв для слов'ян взагалі чи для окремих їх частин не відомо. Правда, на сторінках писемних джерел вже фігурували кавказькі касіанти, які, однак, до пізніших антив (слов'ян) північно-західного Причорномор'я відношення не мають. У II стол. н. е. між сарматськими племенами помітно виділюються алани, про неможливість походження назви «анти» від яких вже говорилося. В III стол. сарматське панування в Північному Причорномор'ї припинилося — їх місце зайняли нові пришельці, готи. А з кінця IV стол. в тих же місцях запанувала інша сила — гуни. Залишки колишніх північночорноморських іранців (скитів і сарматів) деякий час ще зберігалися, але в ході великого переселення народів III-VII стол. розсіялися, асимілювалися. Звичайно, іранці Північного Причорномор'я залишили певний слід у культурі сусідніх з ними слов'ян, але в час і в місці виникнення назви «анти» цей вплив був малозначний (якщо взагалі був). Гіпотетична іранська назва «анти» дана частині слов'ян дає право припускати, що на зламі V-VI стол. був якийсь іраномовний осередок, по відношенню до якого ця ж частина слов'ян була крайньою, кінцевою, прикордонною. Однак такого осередку тоді вже не було, бо в зазначений час у Північному Причорномор'ї іранці не переважали ні етнічно, ані політично. Їх залишки щезали в асиміляційному вирі та бурхливому руслі великого переселення народів. Отже, в зв'язку з наведеним тлумачення назви «анти» (щодо частини слов'ян) з іранського апелятива у значенні «крайні, прикордонні, зовнішні» і т. п. неприйнятне.

Цей апелятив сам собою не задокументований у мові давніх іранців Північного Причорномор'я, до того ж не має під собою історичного підґрунтя⁷. Північне Причорномор'я на зламі V-VI стол. — це переважно тюрська кочівна стихія, з якою й зустрілися слов'яни, що переселилися до Дунаю, тобто до Візантійської імперії. Цілком слушно спрямувати в той бік пошук етимології назви «анти». М. Грушевський припускав її тюрсько («турецько-фінське») походження, хоч не пропонував конкретного апелятива²⁷. Тепер такий апелятив пропонується. Походження назви «анти» від тюрського (аварського) апелятива “ant” у значенні

«клятва, присяга» висвітлене в декількох працях О. Попова²⁸. Таке тлумачення підтримує Ф. Філін²⁹ та деякі інші дослідники, в тому й історики. У світлі цієї аварської гіпотези назву «анти» мали б дати авари тій частині слов'ян, яка визнавала владу аварського кагана, будучи зв'язаною клятвою, присягою. Визнання аварської влади, вважають, могло бути як добровільне, так і вимушене. Адепти зазначеної версії твердять, що ніби анти згадуються переважно в зв'язку з аварами. На їх думку, назву «анти» щодо зазначеної частини слов'ян від авар мали б запозичити готи й візантійці. Просто пояснюється й зникнення цієї назви: мовляв, припинилися відповідні зв'язки частини слов'ян з аварами, тобто слов'яни перестали бути зв'язаними клятвою союзниками авар — зник і термін, який означав ці відношення.

На перший погляд, ніби все гладко, та насправді це не так, навіть дивно, як поважні дослідники можуть пов'язувати саме з аварами назву «анти» щодо слов'ян. Про неможливість цього вже трохи говорилося. Про аварів у Візантії довідалися у 558 р. і взагалі до того часу аварів у Північному Причорномор'ї, зокрема в західній його частині не було. А між тим, анти ще до аварів засвідчили про себе в історії, їх ім'я фігурує в писемних джерелах до появи в цих же джерелах імені аварів. Що це справді так — досить звернутися до цитованих джерел про антів та будь-яких інших джерел про аварів. Якщо візантійці й засвоїли назву «анти» для означення частини слов'ян (а це справді так), то аж ніяк не від аварів. Тим більше не могли перейняти від аварів готи, оскільки в готський час, зокрема під час анто-готської війни кінця IV стол. авари перебували ще десь в Азії. До того ж, в цей період анти — це предки адигейців та інших кавказьких народів. Писемні джерела знають лише два епізоди відносин антів з аварами: один із них описаний Менандром — жахливе становище антів під аварами, а другий — коли аварський каган розпорядився викоринити антів за їх союзницькі відносини з Візантією.

Характер цих відомих аваро-антських відносин далекий від змісту слова “ant” — союз, скріплений клятвою, присягою. Якраз навпаки. Правда, О. Попов не виключає, що тюрське (аварське) слово “ant” могло означати не лише характер відносин між аварами і певною частиною слов'ян, а й такі відносини між тими слов'янами й Візантією, мовляв, словом “ant” авари називали частину слов'ян, які були в союзі з Візантією. Ба й більше: авари, виявляється, могли назвати антами виключно слов'янське племінне об'єднання, спаяність якого трималася на клятві, присязі. Однак і все це не витримує критики через те, що назва «антів» пристала до частини слов'ян ще до появи аварів у Північному Причорномор'ї.

Залишається розглянути лінгвістично-семантичний бік назви "ant" («анти»). Сучасні аварам писемні джерела не зафіксували аварського слова "ant" — клятва, присяга. Навіть якби воно було в аварській мові, то з вищенаведених міркувань воно не могло б стати апелятивом для назви «анти». Отже, гіпотеза про аварське походження етноніма «анти» у наведеному чи будь-якому іншому значенні і взагалі про будь-який її зв'язок з аварами з погляду реальних відомостей абсолютно неможлива. Проте, було б по-важно на цій підставі взагалі відкидати можливість походження цієї назви від цього ж тюрського апелятива, але від якихсь інших тюрків. У стародавніх тюрських народів, мовно дуже тісно споріднених, справді було слово "ant" у значенні клятв, присяги³⁰, а в монгольських мовах слово "anda" має значення «товариш», «гість», «побратим», «друг», «брат» і т.п.³¹. Тому цілком слушно стародавньому тюрському "ant" надається значення «союзник, зв'язаний клятвою, присягою». Тут немає жодної лінгвістичної етимологічної натяжки. В цьому відношенні цей тюрський апелятив найбільш чистий, натуральний, не препарований дослідниками. Те ж саме можна сказати й про семантику етноніму в значенні «зобов'язаний присягою союзник» цілком можливий. Такі назви давалися одним народом іншим в силу існуючих між ними відносин. Досить нагадати, що назва «варяг», якою на Україні-Русі називали вихідців із Скандинавії, норманів, походить від "var", яке означало «віра, угода, обіцянка, вірність, дружба»³².

В Початковому літописі під 907 р. плем'я тиверців названо толковинами — за однією версією, його термін означає «союзники» (князя Олега в поході на Візантію). Далі, римляни й візантійці дружні щодо них племена й народи називали федератами, тобто союзниками. В бурхливу епоху великого переселення народів міжетнічні відносини типу «союзник — ворог» були вельми поширеними й визначальними. То ж не дивно, що на їх базі утворювалися й етноніми. Вже із семантичного погляду зазначене тюрське "ant" чи не найбільш вірогідний апелятив для етнічної назви «анти». Залишається знайти ту конкретну тюрську етнічну групу, від якої пішов цей апелятив і у відповідності з історичною правдою показати обставини переходу його в постаті етноніма до частини слов'ян. І тут відразу приходять на згадку тюркоболгарикотригури. Наскільки відомо, етимологічний пошук етимології назви «анти» в цьому напрямку досі не вівся, хоч він виглядає найбільш перспективно і вірогідно як з лінгвістичного, так і історичного погляду. То ж належить глянути на етнонім «анти» в котригурському ракурсі.

Спочатку — деякі лінгвістичні судження з цього приводу. Вже

відомо, що котригури були тюркомовні — це незаперечно. Їх мова, напевно, майже нічим не відрізнялася від мови інших тюркоболгарських племен — утригурів та оногурів, а мова усіх тюркоболгар була споріднена з мовами інших тюрських етнічних груп. То ж цілком слушно припускати існування в тюркоболгарській мові поданого слова “ant” в значенні «клятва, присяга». Припущення переходить майже у впевненість, якщо врахувати ось яку обставину. Десь в останній третині VII стол. з району Приазов'я, тюркоболгари оногури рушили до Дунаю, а їх близькі родичі утигури піднялися вгору по Волзі до ріки Ками, утворивши там Волзько-Камську Болгарію. Теперішні чуваші — значною мірою нащадки волзько-камських болгар (утигурів), а в чуваській мові вельми відчутний тюрко-болгарський мовний слід. Так от, у теперішній чуваській мові є слово “ant”, яке має значення «клятва». Привертає увагу те, що це слово фігурує як давнє, застаріле. Відоме також чуваське дієслово “ant ty” — «клястися»³³.

У зв'язку з вищенаведеним, майже безсумнівно, що в тюркоболгар, зокрема котригурів, було таке ж слово з таким чи подібним значенням. Стосовно відносин між людьми й народами, це мабуть дещо видозмінене поняття означало людину чи народ, відносини з яким носили союзний характер і були, за традицією, скріплені клятвою. Клятва, чи присяга були запорукою, стимулом виконання договору, дружби, підданства тощо. І не має значення, чи це робилося двома сторонами на добровільній, рівноправній основі, а чи силою нав'язувалося однією стороною іншій.

(Закінчення буде)

Джерела:

1. В. Брим. Племенное название «Анти». — Яфетический сборник, V, Л, 1927, стор. 23-31; Н. С. Державин. Происхождение русского народа, М, 1944, стор. 27-36; Ф. П. Филин. Заметка о термине «анти» и о так называемом антском периоде в древней истории восточных славян. Етимологічний словник української мови, т. I. «А-Г», К, 1982, стор. 75-76.

а) Апелятив — слово, від якого походить відповідний етнонім, топонім тощо.

б) З огляду на наявність стародавніх носових голосних «Утин» звучало майже як «антин».

2. Н. С. Державин. Происхождение русского народа, там же.

3. Там же.

в) Тотем — певна тварина, рослина чи предмет від якого нібито походить відповідна група людей.

4. В. Брим. Зазначена праця, там же.
5. M. Rudnicki. *Prasłowiańszczyzna — Lechią Polska*, Cz. 1-2, Poznań, 1954-1961 (cz. 2, str. 139).
6. Бл. Георгиев. Вокалната система в развоя на славянските езици, София, 1964, стор. 28.
7. Н. С. Державин. Происхождение русского народа, там же.
8. Историческія монографіи и изслѣдованія Николая Костомарова, т. I, стор. 60-61.
9. Євген Крамар. Про походження назви «Волинь» — «Жовтень», № 10, 1976, стор. 153-155.
10. Етимологічний словник української мови, т. I, стор. 75-76.
11. А. А. Шахматов. Древнейшие судьбы русского племени, стор. 11.
12. М. Фасмер. Этимологический словарь русского языка, т. I, стор. 376.
13. Повесть временных лет, ч. I, стор. 14.
14. Словник української мови, т. I, «А-В», К, 1970; Владимир Даль. Толковый словарь живого великорусского языка, т. I, «А-З», М, 1956.
15. М. Ю. Брайчевський. Походження Русі, стор. 155.
16. Етимологічний словник української мови, т. I, стор. 76.
17. А. А. Шахматов. Древнейше судьбы русского племени, стор. 11.
18. Н. С. Державин. Происхождение русского народа.
19. В. Полак. Зазначена праця, там же; Етимологічний словник української мови, т. I, стор. 76.
20. А. Л. Погодин. Эпиграфические следы славянства, стор. 164.
21. Ф. П. Филин. Заметка о термине «анти» и о так называемом «антском периоде» в древней истории восточных славян, стор. 269.
22. B. Meriggi. *Anti-Veleti*, Roma, 1958.
- 22a. H. Hubschmann. *Etymologie und Lautlehre der ossetinischen Sprache*. Strasburg, 1887, s. 2; C.C. Uhlenbeck, *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der altindischen Sprache*, Amsterdam, 1898-1899, s. 8.
23. G. Vernadsky. *Ancient Russia*, p. 83-84, 106, 126, 130.
24. G. Vernadsky. In: *“Historia mundi”*, V, Bern, 1956, s. 256.
25. М. Фасмер. Этимологический словарь русского языка, т. I, стор. 376.
26. Ф. П. Филин. Заметка о термине «анты» и о так называемом «антском периоде» в древней истории восточных славян, там же; Його ж. Образование языка восточных славян, стор. 60. Цей ав-

тор вважає іранське походження назви «анти» за більш вірогідне з усіх існуючих пояснень.

г) Цей розділ не претендує на виклад усіх існуючих етимологій назви «анти». Дещо з різних причин залишилося поза межами розгляду.

27. М. Грушевський. Анти, стор. 8.

28. О. І. Попов. До найдавнішої історії слов'янства — «Археологія», т. IX, К., 1954; Його ж. О терміні анти. — Научные доклады высшей школы. Филологические науки, М., 1970, № 2; Його ж. Названия народов СССР, Л., 1973, стор. 34-37.

29. Ф. П. Филин. Заметка о термине «анты» и о так называемом «антском периоде» в древней истории восточных славян, там же; Його ж. Образование языка восточных славян, стор. 61. Для себе найбільш переконливо він вважає саме гіпотезу про тюрське (аварське) походження назви «анти».

30. Древнетюрский словарь, Л., 1969, стор. 44-45; А. И. Попов. Названия народов СССР, стор. 35; Э. В. Севортян. Этимологический словарь тюркских языков, М., 1974, стор. 151.

31. Т. А. Бертасаев. Запднобурятский диалект на материалах лексики. — Академия наук СССР — академику Н. Я. Марру, М.-Л., 1935, стор. 150, 152; А. И. Попов. Названия народов СССР, там же. Э. В. Севортян. Зазначена праця, там же.

32. Етимологічний словник української мови, т. I, стор. 335.

33. Чувашско — русский словарь, М., стор. 34.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й розяснює всі суспільні політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайти в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:
Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8, Zeppelinstr. 67, Germany.

Огляди, рецензії, звідомлення

Валентин БОКОВСЬКИЙ

«НЕВОЛЬНИЦЬКІ ПЛАЧІ»

У кінці 1984 року вийшла у світ збірка віршів Зіновія Красівського «Невольницькі плачі», присвячена борцям за волю України. Здавалося б явище цілком нормальне і нема в тому нічого надзвичайного. Проте, це особлива подія появи в широкому світі збірки поезій із самого пекла — советської каторги, автор якої й досі карається в сибірській в'язниці, а за цю чудом уцілілу збірку відбув 4 роки «психушки». Його ім'я тут мало відоме, але в Україні його вірші нелегально розповсюджуються, переписуючись переходять з рук до рук і пропагують серед людей національну правду. Це не сантиментальна писанина із патріотичного запічку, а бойова полум'яна зброя з передової лінії боротьби, яку ведуть там наші правоборці. Це не просто поезія — це історичний документ доби.

Передмову до цієї збірки написав колишній спів'язень автора Святослав Караванський, закінчуючи її словами: «Хай же цей крик душі, цей плач, ця молитва, це пророцтво, це звинувачення і цей заклик стане до лав української поезії опору».

«Завдання поезії — створення духовного світу людини, тому поезія мусить бути чутливою до серцебиття свого часу, свого народу, своєї країни». Поезія і сучасність — поняття нероздільні, зумовлені постійною актуальністю неможливості існування людини поза духовним середовищем своєї доби. Від духовного потенціалу поета залежить ідейно-естетичний потенціал його творчості і рівень відображення сучасності у творі, і залежно від цього такі твори становляться величезним мобілізуючим духовним імпульсом не тільки для сучасників, а також і для наступних поколінь.

Суб'єктивність сприймання поєднуючись із об'єктивністю думання створює поетичну мозаїку реальності, де жах знування, сльози неволі і лемент розпуки, в стогонах терпіння народжують величність духа боротьби не за особисті, а за національні цінності, підкреслюючи нероздільність долі людини і долі нації. Ця концепція є домінуючою в усій збірці і проголошує її поет від самого початку:

«Народе мій, прийми мої плачі,
Мій крик душі, журбу тяжку, гризоту,
І кров мою й останню краплю поту
Й оті мої невольницькі плачі! . .

І плач не мій, а змучених віків,
І сум, і жаль — усе мого народу,
І звук кайданів, посвист батогів,
І в зашморгу задушена свобода. . .

О, як би ти причащений сльозою
Повстав увесь з тираном до двобою,
Загартувавши у сльозах мечі! . .
Над ворогом би крук закрюкав
І він сконав би, долю кленучи!»

Якщо погодитись із означенням, що поезія — це діалог, то Зіновій Красівський веде цей діалог на рівні вистражданості, чесності і щирості, постійно зосереджуючись на глибинах духовного світу людини. Від самого початку аж до кінця ця збірка поезії насичена емоційністю. Кожна сентенція, кожний зворот думки це не штучна надуманість, а жива реальність відчута кожною пролистою сльозиною, кожною краплею поту і крові, це почуття, яке пройшло усі фібри душі і стало на папері полум'яними рядками патріотичної любові, докори боягузам і ненависти до ворогів і зрадників.

Емоційно-суттєва орієнтація поета полягає не тільки в освоєнні актуальних тем живої реальності, а передусім в реалізації свого сприймання й образного переосмислення людини і світу. Від арештів, допросів, етапів і жахів каторги думка поета звертається до світової літератури, до тем В. Вітмена, М. Сервантеса, Б. Пастернака та ін., і по старій канві мережить свій новий поетичний візерунок живої дійсності, і ніби продовжуючи Шевченкове «Ким? За що закуті?», запитує: «Скажи, що сталося з тобою людино? Хто гідність твою у болото втопав? Хто честі і гордості плюнув в обличчя? Хто серце гаряче в грудях підміняв?» (Гірчичне зерня), і далі стверджує: «О, скільки тих терпінь, смертей, Подвижництва, стремління високих! Пережувала всіх і вся жорстокість Щелепами бездумних лжеідей. . . І нищпорять партійні словоблуди в кого б ще серце вирвати з грудей» (Людство). Це вірші з оголеним нервом думки і нероздільним з'єднанням ідейної й мистецької фактури.

Як зазначає автор у своєму зверненні до читача: «Постійна боротьба за збереження свого національного, політичного і просто людського «я» стала домінантою мого поетичного вираження». Нам тут із ситими шлунками й далеким від політичної боротьби,

що відбувається в оточенні катів в яких «оскал голодної звірюки і на устах ідейний сказ», в умовах жахливого терору, голоду і холоду важко навіть збагнути яку силу волі, який героїзм і твердість духу треба мати, щоб витримати те все у борні за свою ідею, за свою любов до рідного краю. І якою палкою мусить бути ця патріотична любов, що дає наснагу до боротьби, що як вогонь горнила гартує незламний дух борців за волю, особливо в умовах постійної спокуси: «Покайся! Зречися! Одне тільки слово! У пурпур зодягнем! Даруєм життя!».

Наче зітхання звучить роздум поета: «Важко сьогодні людиною бути. Важко, нестерпно, а треба». . . Оце треба. . . ця інстинктивна самосвідомість, це священне почуття обов'язку боронити своє рідне є постійним імпульсом, рушійною силою опору ворогові в борні за національні права своєї Батьківщини. І в світлі цього зрозумілим становиться захист національної честі, неугнуте, безкомпромісове ставлення автора до тих, що в тій, чи іншій мірі пішли на співпрацю з ворогом, які:

«Зогидили все: прадідівські обряли,
Розтлили свідомість, повинність, мораль
І силують нарід молитись за зраду,
Приставивши д'горлу нагострену сталь. . .

О, дипломовані раби!
Чого вас мати, борзописці,
Не задушила у колисці?
Не знав би наш народ ганьби».

Багато з нас, у затишку вільного світу, стали на шлях казуїстичної градації провини зради: що свідомо навмисна зрада є зрадою гідною ганьби й покарання, а зрада зроблена під примусом гідна поблажливого ставлення і навіть прощення. Виходячи із цих розумувань Микола Хвильовий, Максим Рильський, Іван Дзюба та ін. сприймаються як жертви терору, більше достойні співчуття як ганьби. Мабуть таки правду каже стара латинська приказка, що часи міняються, а з ними міняємося й ми, бо стара козацька засада наших прадідів будь-яку співпрацю з ворогом уважала злочином проти нації, і карала смертю.

Ця прадідівська непримиренність і твердість духу яскраво звучить у поезії заклик до борців за національні права свого народу, за право жити своїм життям, за право людини бути людиною:

«Ідіть! Хай зневіри не знають серця!
Хай воля на крицю відкує завзяття!
Ідіть без оглядки! Ідіть до кінця!
Крізь тюрми, страждання, злобу і прокляття

Затямте! Ідея живе лиш тоді,
Як прагне людина за неї померти!
Коли її кров'ю освятять! Ідіть!
Я вам відчиняю ворота в безсмертя».

Імена наших правоборців із таборів смерти увійшли в історію, стали символами боротьби за волю і передові ідеї, які з вірою в майбутнє висловив поет в кінці своєї збірки: «Ідея загальнолюдських прав людини і підкорення цій ідеї всіх сил цілого світу, приведуть людство до нової епохи, епохи братерства, любови і миру».

Можна було б сказати може й більше про цю збірку поезії Зіновія Красівського, проте, всього не перескажеш, та й навряд чи мені вдалося б передати той ліризм, поетичність, одухотворену піднесеність, що полягає у глибині поетичного думання, в дотикі його з дійсністю. Для цього треба прочитати саму збірку його поезій.

Підсумовуючи враження слід відзначити, що ці вірші не тільки факти зовнішніх явищ, а також реакція душі й фіксація роздумів викликаних тою реакцією. Філософсько-ідейна наснага цієї поезії торкається істотних нервових вузлів сучасності. Чітко окреслений, позбавлений реторики рух суворой і чесной думки наверстає людську душу на борню з божевільною вакханалією терору.

Ця збірка — це пекло у «світі навиворіт» відбите у віршах, це віддзеркалення падіння людини і вершини її незламного духу в умовах систематичного, педантично здійснюваного нищення мільйонів і мільйонів, які не визнають спільної батьківщини з ворогом, в душі яких пломеніє своя рідна Батьківщина-Мати.

Вирізьблюючи в слові власні спогади-пережиття поет постає перед читачем вірним сином свого народу, патріотом пристрасним у слові й помислах, співцем свого часу й дійсности.

Велика поезія народжується тоді, коли стає не літературним завданням, а справою життя.

КОНФЕРЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РАДИ СВОБОДИ

В днях 29 і 30 вересня 1984 року відбувалася річна конференція Європейської Ради Свободи. Головував Президент Ради британський посол Джон Вілкінсон. Відкриваючи конференцію, Джон Вілкінсон присвятив своє слово в пошану Патріярха Йосифа, згадав теж, що конференція відбувається в 25-ту річницю героїської смерти сл. п. Степана Бандери і в сорокліття створення УГВР.

В конференції взяли участь члени Екзекутиви ЕРС, почесної президії і представники вільних народів Західньої Європи та поневолених народів в ССРС і т. зв. сателітних країнах, як теж запрошені гості інших народів. Деякі представництва були дуже численні по шість, а то і по більше делегатів. Всі делегації сиділи за прапором своєї нації. На порядку нарад було відчитання протоколу, звідомлення членів Екзекутиви, обговорення плянів праці, прийняття заяви від конференції та політичний форум.

В програмі політичного форуму було ряд доповідей: посол Джон Вілкінсон виголосив доповідь на тему — «Військові проблеми НАТО в порівнянні з Варшавським Пактом і конечні реформи в НАТО», про «Перспективи еспанської політики у зв'язку з советсько-російською тенденцією опанувати світ» говорив еспанський посол Гульєрмо Кіркпатрик, голова Українського Державного Правління Ярослав Стецько виголосив доповідь про «Національно-визвольні процеси в російській імперії», а представник Швеції — Бертіль Герман мав доповідь про «Значення визвольної боротьби поневолених народів для Західнього Світу». Італієць, проф. Л. Маніно на відміну від попередніх всіх доповідей в англійській мові, говорив по-французькому на тему «Італія і середземноморський басейн», а д-р Б. Гаїт в німецькій мові про «Туркестан і Афганістан і їх значення для вільної Європи». Дві останні доповіді були перекладані на англійську мову.

В дискусії, яка була після кожної доповіді, виступали представники вільних і поневолених народів, які концентрували свою увагу головню на сучасну ситуацію у їхніх батьківщинах.

Зворушливе слово до приявних виголосив представник афганських муджагідінів — проф. С. Каймур. Німецький публіцист Е. фон Гордон в короткому слові з'ясував політичне положення Німеччини.

Під широко простягнутим прапором Європейської Ради Свободи розставлені були різні видання АБН. Багато національних представників користали з такої численної участі різних національностей і роздавали свої пропагандивні матеріали. Приємно вражала велика участь представників Радіо Свобода, різних відділів, головню комплексу Туркестану.

30-го вересня десятичленна делегація зложила квіти на могилі сл. пам. Степана Бандери від конференції Європейської Ради Свободи. Оживлені розмови велися на спільних прийняттях і довго після них.

Пресове Бюро АБН

ПОЖЕРТВИ НА ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ
(СПИСОК Ч. 24)
(Велика Британія)

Антон Когут — Міддлсборо (Раніше ф.40, разом ф.840)	800.00
Пан В. «Б.Б.» — Ноттінггам (Раніше ф.250, разом ф.500)	250.00
Й. Саладяк — Ґлєсгов	200.00
С. Гуменний — Лінкольн	200.00
Микола Шеретюк — Волтгем Крос (Раніше ф.50, разом ф.250)	200.00
Іван Сем'янчук — Кіхлі (Раніше ф.100, разом ф.300)	200.00
Михайло Бабчук — Манчестер (Раніше ф.50, разом ф.250)	200.00
Анна Тиш — Олдгам (Раніше ф.175, разом ф.330)	155.00
Пані І. Мігеліч — Кіхлі	150.00
Микола Грицяк — Фелікстов (Раніше ф.300, разом ф.400)	100.00
Пані М. Телюк — Редінг	100.00
Михайло Путар — Кройдон (Раніше ф.300, разом ф.400)	100.00
М. Т. — Едінбург (Раніше ф.100, разом ф.200)	100.00
П-во С. і В. Лаврушки — Лондон	100.00
Родина М. П. — Лондон	100.00
Окружний Комітет УПА — Ґлостер	100.00
Петро Міщук — Галіфакс	100.00
Олекса Міськів — Рочдейл	70.00
Ілія Пацій — Сант Албанс	70.00
Пан О.Б.Е. — Лондон	50.00
П. Рутецький — Лондон	50.00
Гурток ОУЖ — Ноттінггам (Раніше ф.20, разом ф.70)	50.00
Пан В.П. — Рочдейл (Раніше ф.50, разом ф.100)	50.00
Василь Качуровський — Рочдейл	50.00
Василь Романович — Варрінгтон (Раніше ф.270, разом ф.320)	50.00
М. Островерха — Рочдейл (Раніше ф.80, разом ф.130)	50.00
Дмитро Галій — Олдгам	50.00
Відділ СУБ — Пітерборо	40.00
М. Семчук — Редінг (Раніше ф.15, разом ф.55)	40.00
Микола Войтовський — Волвергамптон	30.00
Павло Дацьків — Лій	30.00
Михайло Когут — Севенокс (Раніше ф.10, разом ф.40)	30.00
Мирон Петрик — Ковентрі (Раніше ф.225, разом ф.250)	25.00
П. Куцик — Манчестер (Раніше ф.25, разом ф.50)	25.00
Анна Наливайко — Воррінгтон (Раніше ф.145, разом ф.165)	20.00
Д. Смолій — Данді	20.00
М. Кінаш — Лечворт (Раніше ф.25, разом ф.45)	20.00
А. Паруцький — Лютон	20.00

Петро Пісковий — Ковентрі, з нагоди 75-ліття	20.00
М. Бик — Каннок	20.00
Д. Турчин — Інвернес (Раніше ф.53, разом ф.68)	15.00
Іван Барабаш — Бедфорд (Раніше ф.153, разом ф.163)	10.00
Василь Малько — Лондон	10.00
В. Калин — Волвергамптон (Раніше ф.50, разом ф. 60)	10.00
М. Березовський — Едінбург (З нагоди переходу на емеритуру, раніше ф.100, разом ф.110)	10.00
Іян Гілл — Лій (Раніше ф.45, разом ф.55)	10.00
А. Василик — Манчестер (Раніше ф.20, разом ф.30)	10.00
М. Панів — Рашден	9.00
С. Янулік — Чешір	5.20
Микола Литвиненко — Гайдок (Раніше ф.20, разом ф.25)	5.00
Пан П.К. — Биртон-он-Трент (Раніше ф.148, разом ф.153)	5.00
Павло Шандрович — Редінг	5.00

* * *

Український Товариський Клуб «Дніпро» — Манчестер (Раніше ф.1900, разом ф.2400)	500.00
Український Товариський Клуб — Галіфакс (Раніше ф.2150, разом ф.2650)	500.00
Український Товариський Клуб «Заграва» — Рочдейл (Раніше ф.1500, разом ф.1850)	350.00
Український Товариський Клуб — Тодморден	300.00
Український Товариський Клуб — Іпсвіч	200.00

Всім Жертводавцям — щира подяка. Закликаємо всіх українських патріотів, зокрема членів Організацій Українського Визвольного Фронту, включитися в акцію пожертв на Фонд Оборони України і скласти якнайщедріші пожертви.

Гроші і декларації просимо слати до централі СУВФ у кожній країні.

Канцелярія Президії СУВФ

Від Редакції

З огляду на брак місця, продовження праці проф. П. Гоя п.з. «Українсько-московські взаємовідносини...» друкуватимемо в наступному числі «В.Ш.»